చంద్రగుప్త నాటకము.

లేక

మౌర్యాభ్యుదయము.

నెల్లూరు వాస్తవ్యులు

బందరు నోబుల్ కాలేజిలో చరిత్రోపన్యాసకులు గానుండి

కీర్తిశేషులైన

ముత్తరాజు సుబ్బరావు, యం. ఏ., గారిచే

రచితమై

వారి జ్యేష్ఠ కుమారులగు

ముత్తరాజు సుబ్బరామరావుచే

ప్రకటింపబడినది.

ప్రథమ ముద్రణము.

రామకృష్ణ ముద్రాక్షరశాల,

నెల్లూరు.

1932

వెల రు 1-0-0.

ప్రకటన.

ఈ నాటకమును లిఖితరూపమైన నా యనుజ్ఞ లేక యెవ్వరును బ్రదర్శింపఁగూడదు.

ముత్తరాజు సుబ్బరామరావు,

ప్రకాశకుడు.

ముత్తరాజు సుబ్బరావు, యం. ఏ.,

ప్రకాశకుల విజ్ఞప్తి.

కీర్తిశేషులగు మా తండ్రి శ్రీయుత ముత్తరాజు సుబ్బరావు పంతులవారు పెక్కేండ్ల క్రిందట రచియించిన ఈ చంద్రగుప్త నాటకమును వారు గతించిన పది సంవత్సరములకైనను ముద్రింపించి ఆంధ్రలోకమున కందింప శక్తిగలిగించినందుకు పరమేశ్వరునకు మనఃపూర్వక ప్రణామము లర్పించుచున్నాము. వారు రచియించిన మరియొక నాటకము శ్రీకృష్ణ తులాభారము మజ్జనకుని జీవిత కాలముననే ముద్రితమై ఆంధ్రదేశమున మిక్కిలి విఖ్యాతిం గాంచి యుండుట ఎల్లరకు విదితమే. ఈ గ్రంథము రచితమై చిరకాల మగుటవల్ల వ్రాతప్రతి శిథిలమై అచటచట కొన్ని యక్షరములు కానరామి చేతను, మా తండ్రిగారు దీనిని ముద్రణకు యోగ్యమగు స్థితిలోనుంచకయే స్వర్గస్థులగుట చేతను, ఈగ్రంథ ముద్రణమునకై మా తండ్రిగారి మిత్రులు కొందరు చేయూతవరమున దీనిని పండిత పరిష్కృతము కావించు నవకాశము లేకయే ముద్రింపవలసి వచ్చి నందునను ఈ గ్రంథమునందు ముద్రణాది దోషములు కొన్ని దొరలినవి. గ్రంథాంతమున బ్రచురించిన తప్పొప్పుల పట్టిక ననుసరించి పాఠకులు సవరించుకొన బ్రార్థితులు. ఇంకను స్ఖాలిత్యములున్న చదువరులు దయార్ద్రహృదయులై మన్నించి మాకు వాని దెలియపరిచినచో ద్వితీయ ముద్రణమున వానిని సవ రించుకొందుమని పాఠకమహాశయులకు విన్నవించుకొనుచున్నాము.

తులాభారమునకు గలిగిన అపార ప్రశస్తియే ఈ గ్రంథమున కును లభించి అచిరకాలమున ఇదియు ననేకులచే ఆదరింపబడుగాక.

నెల్లూరు శ్రీ ఆంధ్రసభవారిచే ఈ నాటకమును ప్రదర్శింప చేసియు, ఈ గ్రంథమునకు ఉపోద్ఘాతమును వ్రాసియు, మాకు మిక్కిలి ప్రోత్సాహ మొసంగిన నెల్లూరు న్యాయవాదులలో ప్రముఖులును, ఆంధ్రనాటక కళాపోషకులును, విద్వదభిమానులును, మా తండ్రిగారి మిత్రులును, అగు శ్రీయుత తూములూరు శివరామయ్య పంతులు, బి. ఏ., బి. యల్. గారికి కృతజ్ఞతాపూర్వక నమస్కార ముల నాచరించుచున్నాము.

నెల్లూరు, 4-11-1932. ముత్తరాజు సుబ్బరామరావు.

ఉపోద్ఘాతము.

శ్రీ నెల్లూరు ఆంధ్రసభ స్థాపితమైన 1918 వ సంవత్సరము మొదలు శ్రీ మూత్తరాజు సుబ్బారావుపంతులుగారు అమరగాంతము తత్సభకు ఉపాధ్యక్షులుగ నుండిరి. ఆ కాలమున నేనును అధ్యక్షుఁడనై యుంటిని. ఆయన వ్రాసిన నాటకములలో అనసూయ, కచదేవయాని, రణతిక్కన, చంద్రగుప్త, కృష్ణతులాభారము అను వానిని నేను చదివియున్నాను. సభవారు వీనియందు పెక్కింటిని జయప్రదముగ ప్రదర్శించియున్నారు. 1919 డిసంబరు నెలలో మొట్ట మొదట కృష్ణతులాభారము ప్రదర్శితమయ్యెను. ఉత్తమోత్తములు లోకారాధ్యులు శ్రీ రుక్మిణీ కృష్ణులు ముఖ్యపాత్రములుగ, తులసీ మాహాత్మ్య కథ వస్తువుగ, సత్యభామా కృష్ణుల శృంగారలీలలు వర్ణనాంశములుగ, ప్రేమ భక్తిగాహాటుట ఉద్దేశ్యముగ, వ్రాయబడిన యీ నాటకము అంతటి రసముచేతను వస్తు సంవిధానముచేతను, కవికి పూర్వపుణ్యపరిపాకమున గలిగిన హృద్య కవితా ధోరణిచేతను, సర్వ జనాదరణీయమై కవికి దేశమున చిరస్థాయియైనఖ్యాతిని సంపాదించినది.

ఆంధ్రభాషయందు ఈ కాలమున కావ్యములకన్న నెక్కువగ నాటకములు, నవలలు రచితమగుచున్నవి. అందు విశేషభాగము ఆంగ్ల వంగ మహారాష్ట్రానువాదములు. ఈ స్థితికి కారణము నూహింపవలసియున్నది తొలుదొల్తనే సంస్కృతాశ్రయము కల్గిన ఆంధ్రభాషాలత అందలి విశేషమును గ్రహించినను ఆ భాష

లోని గ్రంథములన్నియు నిప్పటికిని ఆంధ్రమున కానరావు. అట్లవి యనువాద రూపమున ఆంధ్రుల కందినగాని యిప్పటి పరిస్థితులలో ఆంధ్రభాషావృద్ధి సరియైన మార్గమునఁ బడదని నా నమ్మకము. ఇతరభాషలనుండి యెన్నియేని భావములను స్వీకరింపవచ్చును; రచనా వైఖరి ననుకరింపవచ్చును; గ్రంథానువాదములఁ జేయవచ్చును; మన భాషయందు లేనివిశేషములఁ గొనవచ్చును. కాని భాషా సంప్రదాయములను కోల్పోవరాదు. యూరపుంబోలె భాషను సంప్రదాయానుగతములైన మతిగతులే కీర్తిదాయకములు. పూర్వము లాటిన్‌నుండి బైబిలును దేశభాషకు మార్చి యూరోపునందంతయు నూతన జీవము కల్పించిన లూధరువలె మహానుభావులు సంస్కృతగ్రంథముల నన్నింటిని తెలుగున వ్రాయించినఁగాని సంస్కృతభాషాపాండితిలేనివారికి లోకోత్తరములగు అందలి భావములు సులభగ్రాహ్యములు కాఁజాలవు. అట్లు భాషా సేవచేసినవారు ఆంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధికి నిక్కంపు బ్రహ్మలుగా వెలయఁగలరు. ఆంధ్రుల విజ్ఞానాభివృద్ధికై ప్రత్యేకముగా నెలకొల్పఁబడిన ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారు (ఆంధ్రయూనివర్సిటీ) ఈవిషయమున తమ కర్తవ్యమును నిర్వర్తింతురుగాక.

రాజపోషణ క్షీణించి సామాన్య జనపోషణపై ఆధారపడు కవిత్వము నాటకరూపమునను నవలారూపమునను ఉండక తప్పదు. ఆంధ్రభాషయందేగాక ఆంగ్లాది భాషలందును ప్రస్తుతము కేవల పద్యకావ్యములు ఎక్కువగ వ్రాయఁబడుటలేదు.

ఏ కాలమందును కవిత్వము జాతీయ విజృంభణమును అనుగమించును. పూర్వపు ఔన్నత్యమును స్మరించి దేశభక్తినిపాదుకొల్పి జాతీయభావమును వికసింపజేయవలసినవి యిప్పటి పరిస్థితులు. కావుననే యువకులు, జాతీయభావోద్రేకపూరితమనస్కులు, ఆంగ్ల

సారస్వతసారమును గ్రహించిన చరిత్రబోధకుడు గానుండిన శ్రీయుత సుబ్బరావుగారు మౌర్యాభ్యుదయమను నామాంతరముగల యీ చంద్రగుప్త నాటకమును వ్రాయుట తటస్థించినదని నమ్ముచున్నాను.

హిందూ చక్రవర్తి చంద్రగుప్తునిపై గ్రీకురాజు శెల్యూకస్ దాడివెడలుటయు ఓడిపోవుటయు ఆధారముచేసికొని కవి హృద్యమైన నాటకము నల్లినాడు. "అందము మందమంద" అను పద్యమున వర్ణితమైన దేశమాతను దేశభక్తుడు నీతికోవిదుడు అగు చాణక్యునకు కన్పింపఁజేసి సన్యాసిని ఆశ్రమ భ్రష్టునిగాపించి తిరుగ మంత్రిత్వమును స్వీకరింపఁజేసిన ఆ రంగము నాటకమునందంతటను ఉత్కృష్టమగుచున్నది. అందలి పద్యములు సందర్భోచితములై గంభీరములై కఠినుని మనస్సును కరగించునట్లు అల్లఁబడియున్నవి.

సీ॥ కలనాదగరిమంబు కతన నే కీరంబు, పంజరబంధంబుఁ బడసినట్లు
క్షీరసంభారంబు చేత నే ధేనువు స్వాతంత్ర్యసుఖ మెడఁబాసినట్లు
వరవర్ణ పింఛంబువలన నే బర్హిణం, బసమయమరణమ్ము నందినట్లు
వరణీయరూపంబు వట్టియే భామిని విటపీడనంబున వేగినట్లు
తే॥గీ॥ అతుల ధనధాన్యవతి వౌట, నన్య రాజ దండయాత్రల కీ వాస్పదంబవైతి
వమ్మరో! కాలమహిమ నేమందు నకట! గుణము లే సౌఖ్యహరణ కారణములయ్యె.

చ॥ బలమె నయంబటంచు ననివార్యమదోద్ధతి నన్యదేశమా
తల తనయుల్ ననుం జెనకి దాసిగఁ జేకొనరా, మదీయసూ
ను లరులదాకి యూరక కనుంగొనువారని యేడ్చెదేమొ! త
ల్లులపగఁ దీర్పలేని సుతులున్ సుతులే! భరతోర్వరాసతీ॥

శా॥ ఉల్లంబందును నిన్ను గాంచ నెటులో యూహించు చింతించుచో
నెల్లాకేశు దకారణాప్తుడయి, నీ శ్రీదోచరానున్న లోఁ
గల్లోలంపడినన్ను సాయపడుగంగా నిట్టులే తేరుటం
దల్లీ! నిన్ను గనుంగొనంగ లిగితిన్ ధన్యత్వమున్ జెందితిన్॥

ఈ పద్యములు కలకాలము సామాన్యులకును కంఠస్థములై వ్యాప్తిగాంచు ననుటకు సందేహములేదు.

శృంగార వర్ణనమునను కవి తన నేర్పును చూపించినాడు. రదనికచేయు గుణకీర్తనచే జనించి చిత్రదర్శనమున వృద్ధిగాంచి చంద్రగుప్తుని సందర్శించువాంఛ హేళినికి తీవ్రముకాగా రసికాగ్రేసరుడు ధీరుడు అగు చంద్రగుప్తుడు ఆయింతి ఆహ్వానముపై మారువేసమున వైరి శిబిరమునకు బోయి హెలెనును దర్శించుటయు, వైరిసేనాని తిరస్కృత ప్రణయుడు తత్తిరస్కారజనితేర్ష్యాపరవశుడునగు పాత్రికులుడు ఆ సందర్భమున హెలెన్‌ను బాధించుటయు, చంద్రగుప్తునిచే పరాజితుడగుటయు, కోరి పిలిపించుకొన్నను ప్రథమ సందర్భమున తమిదీర సరస సల్లాపముల వినోదింపలేక పోయినను అపాయమును శంకించి చంద్రగుప్తుని పొందని త్వరపెట్టుటయందు హెలెన్‌గనబఱచిన గాఢంపు ప్రేమయు, చక్కగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. రసమును పోషించుకొనుచు ఔచిత్యమును కాపాడుకొనుచు వెగటుకాకుండ స్పష్టముగాను నేర్పుతోను శృంగారమును కవి వర్ణించినాడు. ఇందుకు తార్కాణ లీపద్యములు.

ఉ॥ ఆళులు గుంపుగూడిన రహస్యములాడిన నవ్వులాడినన్
బేల మదీయమర్మమును వీరలెఱింగి యిటుల్ చరింత్రుగా
బోలు నటంచుభ్రాంతిపడి మోమరవాంచుచు లేనిపోని గ
గ్గోలు వహించుఁ; గాముకులు గుమ్మడికాయల దొంగలారయన్.

చ॥ అసమశరుండు వేచ హృదయవ్యథ హేతువు నాకుఁదెల్పగా
విసవిసనేగుదెంచు; వెను వెంటనె వ్రీడతుఱంగలింప నా
విసరున వెన్కకేగి యలివేణి విరాళిని గుందుచుండుఁబో;
ముసుకున గ్రుద్దులాటలుగ ముగ్ధహాస్య వికాసయత్నముల్.

తే॥గీ॥ పర్ణముంబోలె మానంబుఁ బరిహరించి
పల్లవముబోలె రాగంబు పరిఢవించి
తలిరుగుమి వోలె నవనవోత్కలికమించి
కొమ్మ యలరారు నారాఢ! ఇమ్మధువున.

మ॥ అరవిందాక్షి! మదీయనామమును నీ వాలించి నల్లంత నీ
సరసీ జాస్యము డాగురించి కబరీ సందర్శనప్రాప్తిఁజే
కుఱగాఁ జేసితి, నైన నేమదియె మాకుం జాలదే? గంగ క
ద్దరి మే లిద్దరి యెగ్గటంచుగలదే? తారుణ్యపాథోనిధి.

మ॥ అలకాచ్ఛాదితమై ప్రహాసయుతమై ఆకర్ణనేత్రాంతమై
సులభానందదమై, సుధాంశునిభమై, సూనాంబకావాసమై
విలసత్కుండల యుక్తగండతలమై వెల్గొందు నా హేళినీ
జలజాతేక్షణమోము, నేమఱి నేజూడక విలోకింతునో.

కవి యే యన్నట్లు నారికేళ పాకమగు కామినీ హృదయ కావ్య రసజ్ఞత యీ యనకు కొంత అలవడినట్లే పద్యములుతోపఁ జేయును. పై పద్యములలో „కాముకులు గుమ్మడికాయలదొంగ లారయర్", „ముసుకున గ్రుద్దులాటలుగ ముగ్ధరహస్యవికాస యత్నముల్", „గంగ కద్దరి మే లిద్దరి యెగ్గటంచుగలదే", యను నవియు „కాముకావళి నర్మోక్తుల కొప్పునొరఁ ప్రథితవ్యాఖ్యాన కాఖ్యానముల్", అను నదియు యిత్యాదులు పై విషయమును స్పష్టపఱచుచున్నవి.

యుద్ధారంభమైన తర్వాత చాణక్యుడు చందన దానాదుల చే మోహ పీడితుడగు పాత్రికులుని వశపఱచుకొనుటయు, యుద్ధమున గ్రీకులకు చంద్రగుప్తునిచే పరాజయమును, గ్రీకుల దేశమున ఆంటి గోనసు తిరుగుబాటుచేయగా యుద్ధము చాలింపవలసిన సంవిధాన మేర్పడి సెల్యూకస్ చంద్రగుప్తునితో సంధి చేసికొనవలసివచ్చుటయు, తర్వాతి కథ. హేళినీచంద్రగుప్తుల వివాహమే పరిణామముగా వ్రాయబడిన యీ వస్తువు ఇట్లే యుండనగును.

హిందూ చక్రవర్తి చంద్రగుప్తుడు, గ్రీక్ రాజు సెల్యూకస్, అద్వితీయ ప్రతిభాశాలి రాజనీతికోవిదుడు నగు చాణక్యుడు,

అమాత్యశేఖరుడు రాక్షసుడు, దేశభక్తులు స్వామికార్యదురంధరులు నగు చందనదాసాదులు, మెగాస్థనీసు, అసదృశ సౌందర్యరాశియగు హెలెను ఈనాటకమున ముఖ్యపాత్రములుగ వెలయుచుండ, గాంభీర్యమును మాధుర్యమును ఒక్కచోట లభించినవి. హిందూ విజయమును హిందూ ప్రాగల్భ్యమును ఉద్ఘోషించు ఈ నాటకము దేశాభిమానుల నెల్లగ సహజముగనే ఆకర్షించును.

పద్యముల శైలి అతి కఠినముగాని అతి పేలవముగాని గాక రంగమునకేని పఠనమునకేని కడుంగడు ఒప్పియున్నది. సుకుమార సరస రచనగల యీనాటకము ఉత్కృష్టమై చిరకాలము ఆంధ్రజనాదరణముగాంచి వాఙ్మయాలంకారమగు ననుటకు సందియము లేదు. కవి కోరినట్లు

„క॥ ఈ కరణిఁ బాటువడి నే।
నేకరమొనరించినకృతి శ్రీకరమై, శో।
భాకరమై బుధజననుతి।
కాకరమై వెలయుగాత మహాంతి మిలన॥"

నెల్లూరు, 1-11-32 ది. తూములూరు శివరామయ్య.

కథాసంగ్రహము.

I 1. చందనదాసుఁడు వ్యాపారార్థము బాబిలను నగరమేగి యచ్చట శల్యూకేశ్వరుఁడు భారతభూమిపై దండయాత్ర వెడలనున్నాఁడని విని రదనికను భారతమాతృసేవకుఁ బురికొల్పుట.

2. రదనిక హేళినికి మౌర్యునిపై వలపుగొలిపి తండ్రితోడ హిందూదేశమేగఁ బ్రోత్సాహ మొనర్చుట.

II 1. రాక్షస చందనదాసులు సన్యసించిన చాణక్యుని మంత్రి పదము మఱల స్వీకరింపుమని వేడుట.

2. శార్ఙ్గరవుఁడు మైత్రేయి సాయంబున చాణక్యునకు అమాత్యోచిత వస్త్రంబులఁ దెచ్చియిచ్చుట.

3. చంద్రగుప్తుఁడు యవన రాయబారుల రావించి ప్రత్యుత్తర మిచ్చుట.

III 1. హేళిని మోహము, శిఖరకుని శల్యూకేశ్వరుఁడు ప్రశ్నించుట. రదనిక శిఖరకుని చంద్రగుప్తునికడకు పంపుట.

2. శిఖరకుఁడు చంద్రగుప్తునకు హేళిని మోహ వృత్తాంతము నివేదించుట.

3. హేళిని రదనికకు తన మోహమును దెల్పుట. పాత్రికులుని మోహమును నిరసించుట. చంద్రగుప్తుడు వచ్చి హేళిని నోదార్చుట.

4. పాత్రికులుఁడు శల్యుకేశ్వరునితో హేళిని మౌర్యుని బిలిపించినదని చెప్పుట.

5. శల్యుకేశ్వరుఁడు హేళినిని పాత్రికులు బెండ్లాడుమని నిర్బంధించి ప్రయోజనము గానక చెఱయందుంచుట.

IV 1. రదనిక హేళిని దుఃఖార్త దెల్పి మౌర్యుచే నభయహస్తము పడసి పోవుట.

2. చాణక్య రాక్షసులు సంధి విషయము నాలోచించుట. చందనదాసును బాత్రికులుని శిఖాంగుళీయకమునకై పంపుట.

3. చందనదాసు వైద్య వేషమున బాత్రికులుని వంచించి శిఖాంగుళీయకము గొనుట.

4. చంద్రగుప్తుఁడా శిఖాంగుళీయకముఁ జూపి హేళినీ రదనికల దోడ్కొని వచ్చుట.

V 1. చాణక్య చందనదాసులు శల్యుకేశ్వరుని సంధి కొడంబడఁజేయుట.

2. హేళినీ చంద్రగుప్తుల వివాహము.

భరత వాక్యము.

నాటకపాత్రములు.

పురుషులు.

1. చంద్రగుప్తుఁడు (మౌర్యుఁడు, వృషలుఁడు) మగధాధీశ్వరుఁడు, కథానాయకుఁడు. II 3, III 2 & 3, IV 1 & 4, V 1 & 2.

2. చాణక్యుఁడు (విష్ణుగుప్తుఁడు, కౌటిల్యుఁడు) మగధాధీశ్వరుని గురువు. II I & 3, III 2, IV 2, V 1 & 2.

3. రాక్షసుఁడు, మగధాధీశ్వరుని మంత్రిపుంగవుఁడు. II 1 & 3, IV 2.

4. మైత్రేయుఁడు, మగధాధీశ్వరుని వయస్యుఁడు. II 2 & 3, III 2, IV 1, V 2.

5. చందనదాసు, మగధాధీశ్వరుని మంత్రి. I, 1, II, 1 & 3, IV 3, V 1 & 2

6. శిఖరకుఁడు, మలయకేతుని సేనాని. III 1, III 2.

7. శార్ఙ్గరవుఁడు, చాణక్య శిష్యుఁడు. II 1 & 2, IV 1 & 2.

8. చంద్రపాలుఁడు, కంచుకి ప్రతీహారి. II 3, III 2, IV 1.

9. సెల్యూకేశ్వరుఁడు, సిరియాదేశాధీశ్వరుఁడు. I 2, III, 1, 4 & 5, V 1 & 2.

10. పాత్రికులుఁడు, సిరియాదేశాధీశ్వరుని సేనాని. I 2, II 3, III 1, 3, 4 & 5, IV 3.

11. మెగస్థానీశ్వరుఁడు, సిరియాదేశాధీశ్వరుని మంత్రి. II 3, III 4, V 1 & 2.

12. హిప్పకు, సిరియాదేశాధీశ్వరుని సైనికుఁడు.

I 1, III 1, III 5, IV 4.

13. కెలక, సిరియాదేశాధీశ్వరుని సైనికుఁడు. I 1, II 13.

స్త్రీలు.

14. హేళిని, సిరియాదేశాధీశ్వరుని పుత్రిక, కథానాయిక.

I 2, III 1, 3 & 5, IV 4, V 2.

15. రదనిక, హేళిని చెలికత్తె, హిందూకాంత.

I 1 & 2, III 1, 3 & 5, IV 1, 3 & 4, V 2.

16. శోణోత్తర, చంద్రగుప్తుని దాసి. II 3.

ప్రస్తావ వశమున వచ్చు పాత్రములు.

1. అలీసాందరుఁడు, మాసిడోనియాభూధవుఁడు, ధీరాగ్రేసరుఁడు.
2. అంటియోకసుఁడు, శల్యూకేశ్వరుని కుమారుఁడు, హేళిని అన్న.
3. అంటిగోనసుఁడు, యావనభూపతి, శల్యూకసు శాత్రవుఁడు.
4. మలయకేతువు, హిమవత్పర్వతేశ్వరుఁడు, చంద్రగుప్తుని సామంతుఁడు.
5. బిందుసారుఁడు, చంద్రగుప్తుని పుత్రుఁడు.

నాందీ.

ఉ॥ శ్రీకరుఁడై యశేషసురశేఖరుఁడై త్రిజగత్ప్రశస్తశో

భాకరుఁడై విపద్ధిమదివాకరుఁడై నిజభక్తశుద్ధ భా

వాగరుఁడై రిపువ్రజభయంకరుఁడై వెలుగొందుచుండు ద

ర్వీకరరాజశాయి యలరించుత సభ్యులఁగామ్యదాయియై.

మ॥ ధరణీనాటకరంగమం దుచితపాత్రవ్యూహముం గూర్చి వా

సరనామాంక విభక్తజన్మడిమముఖ్యాతవ్యముం జేయఁగా

నరులన్సృష్టియొనర్చి సూత్రధరుఁడై నాట్యంబుఁ జేయించు నా

పరముం డోముత మీ సభాసదుల సంపద్వ్యాప్తసంధాతయై.

పూర్వరంగము.

సలలితశేముషీవిభవ సంగతులార! స్వదేశభక్తి సం
కలితమనస్కులార! పరికల్పితధీరచరిత్రులార! యెం
దులకయి గ్రంథకారుఁడు వినూతనరీతిని బూర్వరంగమం
చలఁతిగ వ్రాసినాఁడొ, వినుఁడయ్యవచించెదఁ; బూర్వమం
దలఘుచరిత్రయై యతిభయంకరయై యమలప్రతిష్ఠయై
బలజనయిత్రియై మనిన భారతమాతకు నేటికాలమం
దలవడినట్టిపాటు హృదయమ్మున దుఃఖమునింప లంకణం
బులమను గుడ్డుభోజనపుఁబొంకములన్ స్మరియించురోగియుం
బలెఁ దలపోసి దీనవచనం బొనరింపఁ దలంచె; నింక నాం
గ్లుల కళలభ్యసించి గుణకోవిదులౌచు స్వపాలనాశయో
చ్ఛ్వలితమనస్కులౌచు పరసవ్రతులౌచు భగీరథోద్యమం
బులఁ బొనరించుమిమ్మిపుడు మూఢులు కొందఱు చేరి మీకును
గలిగిన యాత్మగౌరవము గల్గిన వైరివినాశనప్రభా
కలనము గల్గనే గుణవికాసము గల్గిన యైకమత్యముం
గలిగిన ధారుణీభరణకార్యధురంధరతా పటుత్వముం
చలుచుగఁ బల్కుచుండ బదులాడఁగనోడక మీకుఁగూడ ము
స్గలిగెనివన్ని యున్మతియుఁ గల్గెనిఁ కెన్నియొ యల్లె యుప్పుడుం
గలుగఁగనున్న వాంగ్లజనకాంతునిసత్కృపచేతనంచు మీ
రలుకవతో వచించుకొఱ కాదిమహైందవసార్వభౌము ని
స్తులగుణభూము శాత్రవనిషూదనయోగ్యునికాము లోకకం

దళితయశోభిరాము భరతక్షితిమాతృశుభప్రకాము సం
ఫలితవిరాము మౌర్యకులవార్ధిసోము మహాచరిత్రలో
పల నతఁడెట్టులాయవనపాలకుశల్యుకసేనలం గుతూ
హలమున విష్ణుగుప్తసచివాదులసాయముచే రణస్థలిం
గలఁచి, మదంబడంచి యధికంబగు రాజ్యమునాక్రమించి త
త్కులతిలకంబు హేళిని చకోరవిలోచన చెట్టఁబట్టెనో
తెలిపినవాఁడు శక్తికొలఁది న్వినుచుండెడు హైందవాళికిం
బులకలుదేర, నెమ్మది బ్రమోదముగూర, మనోరథంబులుం
జలివిలిఁబాఱ, హైందవ విజృంభణ వైరులకెల్లకంటినీ
రొలుక, విషాదముంగులుక నుత్కలికల్ మొయిఁబ్రాఁక; నింకనిం
దులఁగల తప్పులోర్చి పరితోషితచిత్తులరై దయాళురై
వలఁతిగఁజూచిపోవఁగ సభాసదులార! నమస్కరించెదన్.

శ్రీ

చంద్రగుప్త నాటకము.

ప్రథమాంకము—ప్రథమరంగము.

స్థలకము:—బాబిలాను పట్టణము, రాజవీధి.

(చందనదాసు క్రోధమూర్తియై ప్రవేశించును.)

చంద:-సీ॥ అనయంబుఁ గనుముల ననిమేషులై కాచు
గిరిచరులొక క్రేవఁ గేరుచుండ
నెవ్వరినే న్గ్రొవ్వి చివ్వకుఁగాల్ద్రువ్వ
తక్షకులొకపట్టు దవిలియుండ
భుజముల కండూతిఁ బోఁగొట్ట వాంఛించు
మాగధు లొకమూల మలయుచుండఁ
బులిమీసములను నుయ్యాలలూఁగ గమకించు
నాంధ్రు లింకొకవంక నలమియుండఁ
తే॥గీ॥ జంద్రగుప్తుండు రాజ్యంబు సల్పుచుండ
రాక్షసుఁడు ముఖ్యసచివుఁడై క్రాలుచుండ
విష్ణుగుప్తుండు ధాత్రి జీవించియుండ
హిందువుల గెల్వ సాధ్యమే యేరికైన.

నాఁడు మే మనేకరాజపక్షులమై యంతఃకలహాంతరితమనస్కులమై యత్యంతదీనావస్థ నుండఁ గాంచినవిజయమును నేఁడుగూడఁ గాంచెద మనుకొని వీరు మాపై దాడివెడలనున్నారు. వీరిభ్రాంతి కేమనవచ్చు?

మ॥ ఎపుడో యెట్టులో యేప్రదేశముననో యెవ్వారినో యార్యధా
త్రిపులం గొందఱఁ గెల్చినారమని యీగ్రీకులు మదోన్మత్తులై
ఇపుడీ భారతమాతృశత్రునిధనాభీష్టాప్తు శ్రీవిష్ణుగు
ప్తు పరిత్రాణముఁ గాంచు మౌర్యవిభుతోఁ బోరాడ శంకించరే.

కానిమ్ము దీనికిఁ దగినశాంతి కాకుండునా? (తెరలో నవ్వులాటలు, చప్పట్లు వినఁబడ నాలకించి యావైపుఁన జూచి) అదుగో! సురాపణమునుండి యవనికసైనికు లిటు చేతులు నేతులు పట్టుకొని సొక్కుచు సోలుచు వచ్చుచున్నారు. ఇదుగో! ఈ మూల దాగికొని వీరి సంభాషణ మాకర్ణించెద.

(అట్లొనర్చ దై నుడిపిన యవనసైనికులు నలుగురు ప్రవేశింతురు)

సైలస్: ఫిలిప్! ఆ మాట పోనీ కాని ఇండియానుండి నీవేమి తెచ్చుకుంటావో చెప్పకపోతివే?

ఫిలిప్: నేనా! రదనికవంటి ఒక చక్కని చుక్కను గొట్టుకవస్తా.

చంద: (జనాంతికము) యవనకన్యల మా సైనికులు చెఱఁబెట్టకున్నఁగదా!

సైలస్: భళి, భళి, (నవ్వుచు) ఆ నల్లపిల్లతో బాగా సుఖపడవోయి! అడ్డమిస్! నీకుగూడా ఒక నల్లపిల్లగావలెనా? వేఱేమైనాగావలెనా?

అడ్డ: ఇంట్లోవుండే తెల్లపిల్లతోనే తల బట్టగట్టిపోతుంటే నాకింకా నల్లపిల్ల ఒకటెందుకోయి! నాకు పాలిబోత్రములోవుండే సొమ్ములు కావలెనోయి.

చంద: (జనాంతికము) మీ దేశము సొమ్ములు మాకు రాకున్నఁగదా?

సైలస్: మీ ముసలామెకుఁ బెట్టడానికటోయి? (అందరు నవ్వుచు చప్పట్లు గొట్టుదురు.)

అడ్డ: నీ పరియాచకాల కట్టిపెట్టు సైలస్! నీకేమికావలె చెప్పవోయి.

సైలస్: నాకు పిల్లవద్దు. గండరగండడని పేరువస్తే చాలు.

చంద: (స్వగతము) ఉండినకీర్తి బోఁగొట్టుకొనకున్నఁజాలు,

ఫిలిఫ్: సరే! అన్నివున్న నానికి నీకదేకదు కావాల! ఒరే హిప్పస్! మేమిట్లా వాగుతుంటే నీవేమిరా బెల్లముగొట్టినరాయివలె నున్నావు! నీవేమి తెచ్చుకుంటావురా! తొందరగా చెప్పు (ముందుకులాగును.)

హిప్ప: ముసలివానికి నేమిటెందుకు! ఆ మాయావి హిందువుల వాతఁబడక ప్రాణాలతో బయటపడితినా అదియే నాకు పదివేలు.

సైలస్: ఎవఁడురా నీకీ పిరికిమందు పోసినవాడు. మనకొకగనిచూస్తే భయమట్రా? మనదెబ్బకొక—

హిప: నీవు నామాటకు ఒకసారి దెబ్బతింటే ఎట్లా అనేవాడివో తెలిసేది! ఆ చంద్రకోస్ధను కొకగురువు చాణకాస్ అనేవాడున్నాడు. వాడిబందపడ వాడెక్కడ నుండాకోడుకోయి? నేను చెప్పాగదా! వాడు మనకొంప దీస్తాడు చూడు.

సైలక: (నవ్వుచు) వాడికోసరమంట్రా నీవింత బెదిరేది? వాడెప్పుడో యీ ప్రపంచము వదలి బోడి కొట్టించుకొని మూల గూర్చొని ముక్కుఁబట్టుకొని దొంగదేవుళ్ళ గొలుస్తున్నాడు.

హిప్ప: అయితే యింకంతా మనదే! మనదే! (ఎగురుచు చప్పట్లు కొట్టుచు విహ్క్రమింతురు.)

చంద: (బయటికి వచ్చి) ఏమీ! మాసిడోనియనుల యల్పసంతోషము! మార్యునితో యుద్ధారంభము నిశ్చయించినంతనే తమకు జయము కరతలామలకమైనట్లు నవ్వుచుఁ జేతులఁ జఱచుచుఁ ద్రుళ్లి త్రుళ్లిపడుచున్నారు. నేఁటి నవ్వులు నాఁడు నువ్వులు గాకుండునా? ఇప్పుడు చేతులు చఱచెడువారు రేపు చేతులు పిసుకుకొనకుందురా! ఈ మూర్ఖులార్యచాణక్యుడు సన్న్యసించెనని సంతసించుచున్నారు. ఆ మహానుభావుని దేశభక్తి వీరికెట్లు విదితము? ఓరి యవనదేవానాంప్రియులారా!

శా॥ సన్న్యాసంబును స్వీకరించెనఁ గదా చాణక్యుఁ డింకేమి, హిం
దూన్యక్కార మొనర్పవచ్చునని సంతోషింపఁగాబోకుఁడా
మాన్యగ్రామణి మీరు హైందవుల నొంపంబూన, సన్న్యాసముల్
గిన్న్యాసంబులు దోసివచ్చు, సచివక్రీడావనోత్సాహియై॥

ఆ మహనీయచరిత్రుఁ డిట్లొనర్చునని యీమూఢులు తెలిసికొనలేక పోవుదురుగాక, వీరిరాజైన నింతమాత్ర మెఱుంగఁడాయెనా; లేక యెఱిఁగియుఁ దనకు సర్వత్ర సర్వదా జయ మొనగూడునని యిట్లొనర్చుచున్నాడా? అట్లే యుండ నోపు. ఏమి వీని మదాంధత?

శా॥ సాధింపం దరమే భవాదృశులకో సెల్యూకభూనాథ హిం
ద్రూధాత్రీశ్వరు మౌర్యు నాతని కమాత్యుండై గురూత్తంసుఁడై
మేధాశాలి స్వదేశభక్తగుణగాంభీర్యుండు హైందవ్యర
క్షాధౌరేయుఁడు విష్ణుగుప్తబుధుఁ డశ్రాంతంబు బోధింపగన్॥

ఇదిగో రదనిక యిటు వచ్చుచున్నది. నేఁడు జరిగిన వృత్తాంత మేదో కనుగొనియెద (రదనిక ప్రవేశించి నమస్కరింప నాశీర్వదించి) రదనికా! నేటి యుదంతముఁ గనుగొంటివా?

రద: ఆర్యా! అందులకు సందియ మేమి? నాకు సర్వవిషయముల తూచా తప్పక నివేదించు హేళినియు నామెకుఁ బ్రతివిషయమును దెలుపు తండ్రి సెల్యూకసుండ నిదెంత పని! నేఁటియుదయమున సెల్యూకసు పంపున నరకోసియానుండి మెగాస్తనీసు వచ్చి యియ్యెడ నీదండయాత్ర ధర్మము కాదనియు జయప్రదము కానేరదనియు నెంతయు బోధించె అయిన నా భూపాలుఁడు సేనాని పాత్రికులు ప్రేరణంబున నీతని వాక్యంబులఁ బెడ చెవిఁ బెట్టెను.

చంద: రాజ్యతృష్ణాధార్త్రిచే వివేకరుచిఁ గోల్పోయిన యీరాజు సద్బోధనల నిరసించుట యుక్తమే కదా? ఈ మెగాస్తనీ సిచ్ఛానాదనలాడు తుచ్ఛుఁడు గాక యవనుల మేలుఁగోరి హైందవుల బల మెఱింగి యిట్లు వాక్రుచ్చె. ఈతని వాక్యములు సత్యారూఢములు. హైందవు లేక రాజవశులై ఏకఫలాభిజ్ఞులై యపూర్వపరాక్రమక్రములై విజృంభించుచున్నారు. అకారణముగా నధర్మయుద్ధమునకు నడుముకట్టిన నపజయము రాకుండదు. మఱియు నలువది యేఁబది జాతులుగల రాజ్యమున శాంతి క్షణభంగురము. పరదేశమున బాలకులకొక్క పరాజయ మొదవినఁ దత్క్షణం మల్లకల్లోలము లుప్పతిల్లు. ఒక్కచోఁ దిరుగుఁబాటు జరిగిన దూదికి నిప్పంటినట్లు దేశమంతయు నావరించు. అదియుగాక ఆంటిగోనసు మున్నగు శత్రువులు శేషించియుండగనే క్రొండొక బలవద్వైరమునకుఁ గాలుచాచుట యుక్తము. పోనిమ్ము! వారికి లేని చింత మనకేల?

రద: తరువాత రాజన్యుఁడు మెగాస్తనీసును కూడ పాత్రికులునితో మాయ్య నొద్దను రాయబారిగ నేగి సింధురాజ్యంబును మగధ రాజ్యంబునకు గా మృన్నీరంబుల నడిగి రమ్మన నాతఁడెంతయు సంకోచించి రాజాజ్ఞపై నెట్టకేలకు నియ్యకొనియె.

చంద: (నవ్వుచు) ఆహా! రాజ్యసంపాదనాభిలాషికి సంగ్రామము వలయుఁగాక సందేశముతోఁ గార్యమేమి? ఈ నిరర్థకపు రాయబార మేల?

శా॥ హిందూదేశము హైందవీయులకెకా కెందుఁ విదేశీయరా
ట్సందోహమ్ముల కిల్లు గాదని సదా సర్వత్ర సాటించి మా
ర్యేంద్రుం డేలుచునుండ సంగర మొకండేగాక యీవైఖరిఁ
సందేశం బొకఁడేల హైందవరమాసంపాదనోత్సాహికిన్॥

ఎవరిపిచ్చి వారికానందముగదా? రదనికా! మెగస్తనీసు రాజునకుఁ గలిగిన దండయాత్రోన్మాదముఁ బోగొట్టునని బాగుచేసితి. ఇంక నట్టి యాశలు నిరాశలే. యుద్ధము తప్పదు. కావున నేను రేపే మనదేశమునకు వెడలి కార్యవిజయంబునకై తగుయత్నము లొనర్చెద. అయిన నొకమాట. నీవు బుద్ధిశాలినివి, దేశభక్తురాలవు. ఇయ్యదియే నీ బుద్ధికుశలతను నీ దేశభక్తిని జాటుట కుచితమగు సమయమునుమా!

ఉ॥ మందఁడుగాఁడు మ్లేచ్ఛుఁ డసమానపరాక్రమమున్ డితుండు రా
జేంద్రరక్షై తలంపదు మహీశుల నిద్దఱి నొక్కఁడే జయం
బందగలాఁడుగాన వనజానన మేలునకంటెఁ గీడు ము
న్నెంద తలంచి నీకుఁదగు పూనిక నుండు జయోపలబ్ధికై॥

రద: ఆర్యా! నేను మీవలె యంతలేసి కార్యంబులఁ జేయలేకున్నను నుడుతకు నుడుతభక్తి యనినట్లు నాచే నెంతయైనది నేయకుందునా? మఱియు నట్లొనర్పుటే నాకు విధి గాదె?

ఉ॥ క్రూరవిపక్షసైనికనిరోధవిపద్దశఁ గుందఁబోవు శ్రీ
భారతమాత కియ్యెడ నపాయముఁ బాయఁగఁ జేసి సర్వదా
భారతదేశవాసుల యపారకృతజ్ఞతఁ గాంచుకంటె నీ
ధారుణి, భారతీయులకు ధర్మము కొండొకటుండ నేర్చునే॥

చాండ: రదనికా! బాగుగా నుడివితివి. ఇంక నే నేగెదను. చెప్పటియట్లు యవనుల రహస్యముల మన శకటదాసునకుఁ దెల్పుచుండుము, కార్యము జయప్రదముగాఁ జేతువు.

(నిష్క్రమించుచు)

రద: (నడచుచు) అక్కటా! ఆర్యచందనదాసుని పొగడ్త కుబ్బితబ్బిబ్బై ఒడ
తెలియంగక మోయలేని కార్యభారము నెత్తిపై నిడికొంటి. ఇక్కార్యమును
జయప్రదముగాఁ గొనసాగించుటెట్లు? ఇంతదనుక నిక్కడనక్కడ విని
సమాచారములఁ గష్టమావంతయు లేక పూసగ్రుచ్చినట్లు రాక్షసగూఢచార
లకు నివేదించుటయే నాకుఁ గర్తవ్యముగానుండె. ఇంకనంతమాత్రమునఁ దృప్తి
బొందుటకు వీలులేదుగదా! అంతకంటె ఘనకార్యమొనర్చి నామాట నిలుప
కొనవలయును. ఏమి యొనర్తు? ఏదినాకు సాధ్యము? వేనవేలు యవనవీరు
లలో నేనొక్కతెను, అబలను, బేలను, విజాతీయను! ఛీ! ఉత్సాహ మొ
క్కటి కలుగ నిట్టివి కార్యాచరణమున కడ్డువచ్చునా? (యోజించుచు)
ఆహా! ఇదియే దీనికిఁదగిన యుపాయము. నామాట జవదాఁటని సెల్యూకస్
పుత్రి హెలెనే నా కాధారము. ఆమె మూలముననే నాకార్యము చక్కఁ
బడవలయును. (యోజించి) అక్కటా! ఆ నాతి నన్ను నమ్మినదే! ఆమెకు
ముప్పు నాటిల్లఁజేయ వచ్చునా? ఛీ! ఇది నా బేలతలంపు గాక ఇక్కార్యము చే
నాయుంగనామణికి సౌఖ్యము గలుగకుండునా? మఱియు యవన హైంద
వులకుఁ జిరంతనమైత్రిఁ గల్పించి యిరువుర కృతజ్ఞతకుఁ బాత్రురాలను గానా!
ఇదియే నాకుఁ గర్తవ్యము. (నవ్వుచు) అబ్బా! ఇప్పటికి నా మనసు కుదు
టఁబడియె. ఈ గ్రీకుల నింతవఱకు తూలనాడుచుంటి. ప్రస్తుత మాలోచింప
వీరిఁబోలు సుహృత్తులు నాకుండుటరుదు.

చ॥ ఎఱుకఁగలార లార్యజనులే జననీపద సేవ స్వర్గసం
వరణముకంటె శ్రేష్ఠమని పల్కుదురట్టి స్వదేశమాతృ సే
వరచనసేయు, హైందవుల వైరముతో, పనిలేనినాకు వే
గిరమున వీలుగూర్చిరల గ్రీకులఁబోలు సుహృత్తులుందురే॥

ఇఁకఁబోయి నాయుద్యమమునం దప్రమత్తనై చరించుచుండెద.

(నిష్క్రమించును.)

చంద్రగుప్త నాటకము.

ప్రథమాంకము—ద్వితీయరంగము.

స్థలము:- బాబిలాను పట్టణము; అంతఃపురము; హెలెన్ మందిరము.

(హెలెన్,రదనిక ఒకపడకపైకూర్చుండియుందురు.రదనిక పటములజూపుచుండును.)

రద: ఇదిగో! ఆ శిఖరమునకంటె నున్నతమైన శిఖరము, దీనివంటి ఉన్నత శిఖర మీ ప్రపంచమున లేదుసుమా! (హెలెన్ పరధ్యానయై యుండుటఁ గాంచి) హెలెన్! హిమవత్పర్వతాది చిత్రపటముల నిన్న మొన్న గాంచినంత శ్రద్ధతోఁ గాంచుటలేదేమి? అప్పుడే వీనిపై విసువుజనించెనా? అట్లయిన నేను వీనిని గొనిపోయెద (అట్లు చేయుచు) నీకులేని అక్కఱ నాకేల?

హెలెన్: (లేచి చేయిపట్టుకొని) రదనికా! రమ్ము. రమ్ము. కోపగింపకుము. వీనిని ఎన్ని పర్యాయములు గాంచినను దనివితీరుటలేదు. నీవీ విషయమునఁ బొరపడుచున్నావు.

రద: అవును; నిక్కముగా నేను బొరపడుచున్నదాన. యౌవనవతులకు దర్శనీయాంశములు వేఱుండ రాళ్ళు రప్పలపై మనసెట్లుపోవును?

హెలెన్: రదనికా! నీ పరిహాసమైన, నితరాంశములఁ జూపుము.

రద: పోనీకాని, మీవారి చిత్రములనా మావారిచిత్రములనా?

హెలెన్: మావారివి మాకుఁ గ్రొత్తలా!

రద: ఏ కథా సందర్భములందలి చిత్రములఁ జూపుమనెదవు.

హెలెన్: మ॥ అతివా! నందపరాభవప్రతిక్రియావ్యాజంబునన్ భారత
క్షితిపాలోచ్చయమోర్చి తత్పురగతశ్రీ గొంచుఁ జాణక్యుఁడా
శ్రితుఁడౌ మౌర్యుని రాజుఁ జేసిన కథాశేషంబు మున్నుండుగా
శ్రుతిపేయంబుగ వింటి, నియ్యెడలఁ జక్షుఃప్రీతిగాఁ జూపుమా।

రద: అక్లే కానిమ్ము (కొన్ని పటములఁద్రిప్పి) ఇదిగో పాటలీ పుత్రనగరము. గంగా శోణానదీ సంగమస్థానము. ఇదిగో దారుమయ ప్రాకారము. ఇదిగో అరువదినాల్గు ద్వారములు. అయిదువందలడెబ్బది అట్టాలకములు. ఇదిగో సుగాంగభవనము. ఇదే భోజనశాల, వీరుగో నవనందులు, వీడుగో క్రోధావతారుఁడగు చాణక్యుఁడు.

మ॥ నవనందుల్ ధనగర్వపూర్ణమతులై నాఁ డగ్రపీఠస్థుఁ ద
న్నవలీలన్ శిగఁబట్టి గెంటు నెడ నత్యాకృష్టచేతస్కుఁడై
యవమానించినవారి నాశనము సేయంగల్గునందాఁక నే
నవరింప న్శిగనంచు బాసగొను నీచాణక్య వీక్షింపుమా.

హెలెన్: (కన్నులు మూసికొని) ఇంకొక పటమును దొందఱ గాఁచియుము. దీనిఁ జూచిన దేహము కంపించుచున్నది. ఈ చిత్రకారుని నైపుణ్యమును వేనోళ్ళఁబొగడఁదగును గదా!

రద: (త్రిప్పి) ఇదిగో! ఆక్రోధావతారుని మఱచి ఈసౌమ్యాకారునిం గాఁచుము. ఈతఁడెవ్వఁగో కనుఁగొనఁగలవా? చాణక్య సాచివ్యంబున నందాదుల మర్దించి పట్టాభిషేకోత్సవ శోభితుఁడగు చంద్రగుప్తుఁడు.

హెలెన్: ఏఁడీ! (పటమును గైకొని లేచి)

మ॥ ఇతఁడేనా నవనందశిక్షితనృపాలేంద్రానుభూతాతత
క్షితిసామ్రాజ్యధురీణుఁ డాత్మబలసాక్షీభూత రాజన్యసే
వితపాదాంబుజుఁడై నయుండు సమరోద్వేగార్తసంపాలనుం
డితఁడేనా! ఇతఁడేన! భారతధరిత్రీశానుఁ డో నచ్చెలీ.

ఎంత సౌందర్యవంతుఁడు! కృష్ణవర్ణులకును ఇట్టి సౌందర్యముండునా? చెలీ! ఇది యథార్థరూపమా? లేక చిత్రకారుని భావనాజనితమా?

రద: ఈ చిత్రకారుఁ డప్రాజ్ఞుడు. మాయ్యఁడింతకంటె నూరురెట్లందము గానుండును. సౌందర్యమంతయు శ్వేతవర్ణులపాలి సొమ్మనియు వైరూప్య మంతయుఁ గృష్ణవర్ణులపాలికానాచియనియు నింకనైన భ్రమపడకుము. ఇతఁడెంతసుందరుఁడో యంతశూరుఁడు సుమా.

శా॥ చేసెన్ గ్రీకులఁ గాందిశీకులఁ, గరాసింగోసె నందాదులన్
గాసింబెట్టె విదర్భభూరమణుఁ బోకార్చెన్ సురాష్ట్రాధిపున్
వాసిం బాపె నవంతిపాలకుని, జేన న్మాపెఁ బ్రాగ్జ్యోతిష
క్ష్మాసామ్రాజ్యధురంధరుం జెలియరో! మౌర్యుండు సామాన్యుఁడే!

ఈ రాజచంద్రుఁడు సత్యపథానువర్తి, కువలయానందమూర్తి. అంతియే గాదు, అరిమనోభయంకరకీర్తి. ఇతని శౌర్యసౌజన్యసౌందర్యంబు లసమానములు. వత్సరముక్రిందట నీచక్రవర్తి పట్టమహిషి గతించె. ఇప్పుడు మఱలఁ బెండ్లియాడ నుత్సహించుచున్నాఁడు.

క॥ అనిదంపూర్వపరాక్రమ|ధనుఁడీమగధేశుఁడితని దయితగ గాను నా
యనితరదుర్లభభాగ్యం|బున కెవ్వతె నోచినదియొ పుణ్యంబోణీ.
ఇక్కడికి వచ్చి నిన్నితఁడు గాంచెనా!

హెలెన్: రదనికా! ఊరక వెఱ్ఱి నామనస్సును వికల్పింపకుము. ఇంకేవిషయమైనఁ జూపుము! (పటములనొసంగును.)

రద: (కైకొని) అట్లే కానిమ్ము. ఇది పాటలీపుత్రమున వసంతోత్సవము. పట్టణమెల్లను ముత్యపుఁదోరణములతో నలంకరింపఁబడినదో చూడుము. ఇది మౌర్యుని మృగయావినోదచిత్రము. చూడుము. రాజేఁగు మార్గమంతయు పచ్చని త్రాళ్లతోఁ గట్టబడి స్త్రీగణముచే రక్షింపఁబడుచున్నది.

హెలెన్: రదనికా! ఈ విశేషములఁ జూచుకొలఁది నాకు వీనిఁ దిలకింపవలయునని కుతూహలము పొడముచున్నది.

రద: మీ తండ్రిగా రచిరకాలమున నచ్చటికి దండయాత్ర వెడలనున్నారుగదా! వారి వెంటఁ గొంపొమ్మని నీవు ఏకపుత్రివి వేఁడుకొన వారందుల కంగీకరింపకుందురా?

హెలెన్: ఇది మంచి యుపాయమే. కాని మా తండ్రి రేపంపఁబోవు రాయబారమునకు మౌర్యుఁడియ్యకొని కప్పముఁగట్టి యుద్ధముఁ దప్పించుకొనునేమో.

రద: హెలెన్! రామాయణమంతయు విని రామునికి సీత ఏమిగావలయు నన్నట్టున్నదే నీవాదుమాట!

ఉ॥ రాజులు సన్నుతింప, బుధరాజు లజస్రము సన్నుతింపఁగా
రాజులు గొందలింపఁ గవిరాజులు స్తోత్రము లాచరింప హిం
దూజనపాలన న్నలిపి తోరపుగీర్తిగడించుచుండు
రా జోకవంద్యవైఖరిఁ గరంబు నొసంగును యుద్ధభీతుఁడై.

ఎన్నఁటి కట్లొనర్పఁడు, భయపడకుము. ఇంక నిస్సంశయముగా మీతండ్రి నడుగుము.

హెలెన్: చెలీ! మా తండ్రిమాటచే జ్ఞప్తికి వచ్చినది. వారు వచ్చువేళ యయినది. ఇంకను రాలేదు. ఏమో చూచిరమ్మ. వారు రాఁగనే తోడ్కొని పొమ్మని తప్పక ప్రార్థించెదను.

రద: పోయివచ్చెదను (స్వగతము.) నేఁడి కాక్రాంత మాన్యలావణ్యామృతముం గన్నుల జుఱ్ఱుకొన్నది. కొలదికాలములోనే కైపు తలకెక్కి యవన హిందవమైత్రి కాధారము కాఁగలదు.

(నిష్క్రమించుటనభినయించును.)

హెలెన్: (పటముఁ గైకొని చూచి)

ఉ॥ బాపురె! దైవ మిట్టి దురవాపపరాక్రమధుర్యు నిట్టివి
ద్యాపరిపూర్ణు నిట్టిసుగుణాంచితు నిట్టిసురూపు నిట్టిధా
త్రీపతిచంద్రుఁ బూజ్యమగు గ్రీకులవంశమునందుఁ గాక యి
ట్లే పొరపాటుచేత సృజియించెనొ న్యూనపు హిందు
జాతిలోన॥

నాబోఁటులకుఁ గోరరాని విషయముగాఁ జేయుటకుఁ గాబోలు.

రద: (స్వగతము) భళీ! నాయూహయే నిజమయ్యె. ఇంక నాయెత్తు కొనసాగినదే.

హెలెన్: అయిన నేకామిని యుల్లం బీతని గాంచినంతఁ బల్లవించి ప్రణయోత్కృతిఁ గంగనదు.

రద: (కనఁబడి) చెలీ! వీఁడుగో మీ తండ్రిగారును ప్రాక్రముల సేనానియు వచ్చుచున్నారు (పటములఁదీసి దాఁచి) మీతండ్రిగారి నడుగక మఱచెదవేమో!

(సెల్యూకస్ పాత్రకులులు ప్రవేశింతురు. హెలెన్ లేచి తండ్రికి నమస్కరించును. అతఁడు హెలెన్‌ను దండఁజేర్చుకొని)

సెల్యూ: అమ్మాయీ! రేపు పాత్రకుఁడు హిందూదేశమునకు మన రాయబారిగా నేగుచు నిన్నుఁజూచి పోవచ్చె. యుద్ధము తప్పునట్లులేదు. అయిన యుద్ధ ధర్మానుసారము రాయబారము నంపుచున్నాను. నేనును సుముహూర్తము నిర్ణయించుకొని ససైన్యముగా వెడలెదను.

హెలెన్: తండ్రీ! నన్ను మీవెంటఁగొనిపోవరా! మీరంతదూరమేఁగ నేనిందొంటరిగ నుండఁగలనా?

సెల్యూ: హెలెన్! ఇదెట్టికోరిక! ఇట్లు కోరనగునా.

మ॥ వనిలో వేఁటకుఁబోవుచోఁ, బురములో వాహ్యాళి కేతెంచుచో
దినమున్ దేశముఁజూడగా నరుగుచో దేవాలయంబేఁగుచో
బ్రణయోద్వాహముఁ గాంచగా వెడలుచో రావచ్చునే కాని
ఇట్లనికింబోయెడు వేళ వెంటఁ జననౌనా? స్త్రీలకున్ బాలికా!

హెలెన్: తండ్రీ! వచ్చిన భయమేమి. మీరు దండనుండ నాకేమి లోపము వాటిల్లు?

రద: రాజేంద్రా! తమవిజయంబులఁ గన్నులారఁగాంచ నిట్లువేఁడిన నిందుతప్పేమి?

సెల్యూ: అయిన యుద్ధభూమికి యువతులు రావచ్చునా! సేనానీ! నీ యభిప్రాయ మేమి?

పాత్రి: (స్వగ) హెలెన్‌ను దినదినము గన్నులపండువుగాఁగాంచి భాషించుట కిదియే యదనుకాఁగలదు (ప్రకాశము) ఇందులకు నా యభిప్రాయమును వలయునా?

శా॥ కాంతానీకము చుట్టుముట్టుకొన నేకాంతంబు శుద్ధాంతసౌ
ధాంతర్భాగంబుననుండి కాంతబలె రాజ్యంబేలు హైందవ్యభూ
కాంతుల్ బైకొని పోరనేఁగునెడ నిక్కంజాతపత్రాక్షి ని
శ్చింతన్ దోడ్కొని పోక చేయనగునే సిద్ధాంతరాద్ధాంతముల్.

సెల్యూ: హెలెన్! అట్లేకానిమ్ము! నీకోర్కె నేఁద్రోసివేయఁగలనా! ప్రయాణ సన్నాహమునసుండుము. నేనేగి సుముహూర్తమెపుడో కనుగొనియెద.

(నిష్క్రమించును.)

హెలెన్: మిత్రమా! నీవొనర్చిన సాయమునకెంతయుఁ గృతజ్ఞురాలను.

పాత్ర: హెలెన్! మనమధ్య నిట్టి మాటలేల. నీ యభీష్టము నా యభీష్టము గాదా? మఱియు నీవు సైన్యము వెంట వచ్చిన నిమఁజూచు భాగ్యము నాబోంట్లకు లభించు, అదియే నాకు పదివేలు.

హెలెన్: నేనును మీ విజయములఁ గాంచవచ్చుగదా. భారతీయులఁగూర్చి ఈ రదనిక చిత్రవిచిత్రముల నుడువుచుండు. అందు సత్యాసత్యములఁ దెలిసికొనియెద.

పాత్ర: రదనిక మాటలకేమిలే! ఆతన్వి దేశాభిమాన మతిశయోక్తికిఁ బురికొల్పి యుండును.

రద: (పెట్టెల సవరించుచు) మా దేశమునుగూర్చి యబద్ధమాడి మీ మెప్పు వడయవలసిన కాలమింకను రాలేదు. మీరచ్చట కేగనున్నారు. నిజము మీకే యెఱుకపడఁగలదు. నెచ్చెలీ! ఈ నగల నిక్కడనే విడచివత్తువా! లేక తోడ్కొనివత్తువా.

హెలెన్: తోడ్కొనివత్తును. వాని నొకపేటికయందు భద్రము చేయుము.

పాత్ర: హెలెన్! ఆ దేశమున నేనైన యపూర్వాభరణములున్నఁ దెచ్చుకొనరాదా?

రద: చెలీ! ఈ నగల నీరత్నపుబేటిక నుంచుదునా లేక దంతపుబెట్టెనుంచుమనెదవా. (సామగ్రి కదల్చి శబ్దము చేయును.)

హెలెన్: ఆ దంతపుబెట్టెయం దుంచుము. సేనానీ! ఇక బోయిరమ్ము. నీరాయబారము జయంబగు గాక. (లేచి రదనికతో నిష్క్రమించును.)

పాత్ర: (పరిక్రమించుచు) నేడును, నిన్నయున్నటివలె పదినిముసములయిన నిల్చి మాటాడక పని సాకువెట్టి నన్నంపెను. ముందెపుడు నే వచ్చినను ఉన్న పనులన్నిటిని వదలి నాతో సంభాషించి నన్నానందాబ్ధి దేలించుచుండెడిది. ఇప్పుడీ మార్పునకుఁ గారణమేమో! అతన్వినడిగిన? ఏమియు లేదనును. చెలికత్తె రదనిక నడిగిన? నాచిత్తభ్రాంతి దొలఁగునేమో! ఏమో నాయంతరాత్మ హెలెన్ వర్తనమున నేదో మార్పుగలిగినదని బోధించుచున్నది. ఇదియే బాధ. చకోరములకు వెన్నెల మార్పులును, ప్రియసీమోహపీయూషంబుచే జీవించు కాముకునకుఁ బ్రేమమార్పులు పరుల శోధింపవలయునా.

ఆర్యులు నుడివినట్లు గాలిఁ బట్టినదశ, కడవి నావనదశ, విధువిని పొలంతి నదశ, నెవ్వరెఱుంగఁగలరు? ఏమైన నేను హేలేకా చెంతనే యుందునుగదా! అంతయు జాగరూకుఁడనై కనిపెట్టి, వలసినట్లొనర్చెద.

నా కట్టి యనుమానము తనయందుఁ గలిగినట్లుఁ దోపకుండ వర్తించెద. ప్రేమ సూచక కార్యము లొనర్చెద. లేకున్న నిట్టి గోలల స్వాధీన మొనర్చుకొనుట దుస్సాధ్యము.

తే॥గీ॥ కరిని లోహశృంఖలమునఁ గట్టవచ్చు
వాజిఁ ద్వఖలీనంబున బట్టవచ్చు
యువతులను మాత్రి బంధింపనోపునట్టి
శృంఖలంబొక్కటే ప్రేమ శృంఖలంబు.

(నిష్క్రమించును.)

చంద్రగుప్త నాటకము.

ద్వితీయాంకము-ప్రథమగంగము.

స్థలము:-గంగానదీతీరము, తపోవనము-పర్ణకుటీరము.

(చాణక్యుడు పంచాగ్ని మధ్యస్థుఁడై ధ్యానముద్ర నవలంబించియుండ శార్ఙ్గరవుఁడు బద్ధాంజలియై వేచియుండును. కొంతకాలమునకుఁ గన్నులఁదెఱచిఁ.)

చాణ: శార్ఙ్గరవా! ఏదో చిత్రవార్తఁ దెచ్చినట్లున్నాఁడవే?

శార్ఙ్గ: గురువర్యా! తమ దర్శనార్థము రాక్షస చందనదాసులు వచ్చియున్నారు.

చాణ: రాక్షస చందనదాసులా? చిత్రము గానున్న దే? తోడ్కొనిరమ్ము.

(శార్ఙ్గ: నిష్క్రమించును.)

(చాణక్యుఁడు పంచాగ్ని మధ్యము నుండి లేచి వేఱొకచోట నాసీనుఁడగును.)

వీరిరాఁక కేమి కారణము?

ఉ॥ ఎన్నడు గానివార లిపు డిన్నడురేయిని నన్నుఁ జూడఁగాఁ
గ్రన్నన నేగుదేరుటకుఁ గారణ మేమయియుండు! మౌర్యుఁడా
పన్నుఁడొ? శత్రుశేష మభివర్ధితమో? పరసేన దాఁడిగా
నున్నదొ? ధర్మసంశయము లుద్భవమయ్యెనొ? ఏమిహేతువో॥

ఏమైన నాకు వానిజోలియేల?

(ప్రవేశము శార్ఙ్గరవుఁడు, ముందుగా రాక్షస చందనదాసులు, వారు నమస్కరింతురు)

చాణ: అభీష్టసిద్ధిరస్తు. ప్రధానపుంగవా! ఏల నిట్లు మిత్రునితో విచ్చేసితిరి? కూర్చుండుడు. (రాక్షస చందనదాసు లుచితాసనములపై నాసీనులగుదురు)

రాక్ష: ఆర్యా! కార్యార్థులమై వచ్చితిమి.

చాణ: అమాత్యశిఖామణి రాక్షసునకుఁ గోటీశ్వరుఁడు చందనదాసునకు నన్నుఁబోలు సన్యాసితో నేమిపనియుండును.

చంద: ఆర్యాగ్రణీ! తాము సావధానచిత్తులరై విని మా ప్రార్థన కియ్యకొన వలయు.

చాణ: నాకుఁ గరణీయమైన వల్లే నిస్సంశయముగా నొనర్చెద; నుడువుడు.

రాక్ష: సిరియాధీశుఁడు సెల్యూకస్ మున్న లెగ్జాండరు మహాశయుఁడసంపూర్ణముగా వదలిన హిందూదేశజైత్రయాత్రను సుశుభముగా సమాప్తమొనరించి యాతనికంటె నెక్కుడ కీర్తి గడింప నిశ్చయించె.

చాణ: ఏమీ! పులినిజూచి నక్క వాఁతపెట్టుకొన నిశ్చయించెనా! కానిండు.

చంద: అట్లు నిశ్చయించి యుద్ధంబునకుఁ దొడంగుటకు మున్ముందొక రాయబారము నంపె. ఆ రాయబారులు ఎల్లుండి మౌర్యుని దర్శింపనున్నారు. వారిచే సెల్యూకస్ సింధుదేశమును దన కొసంగి మగధరాజ్యమునకు గప్పముఁ గట్టకున్న యుద్ధము సిద్ధమని మౌర్యునికి రాయబారమంపి యున్నారు.

చాణ: 'వినాశకాలే విపరీతబుద్ధిః' వీనికిఁ దగినశాంతి మీ రొనర్పకుందురా?

రాక్ష: ఆర్యా! అట్లె చేయనున్నారము. అందులకు మీరును మాకుఁ దోడ్పడి మార్గముఁ జూపవలయు

ఉ॥ జంకుకలంకు లేక రభసమ్మున హైందవరాజ్యవైభవా
లంకృతుఁ జంద్రగుప్తుఁడు దలఁపడినంత జయంబు గూర్చుఁడే
మంకరమౌ నటంచరసి మాసెడొనీయులు దాఁడివత్తు రా
టంకి మొనర్పరమ్మిక పరూటాపరూటి హైందవరాజ్యరక్షకా!

చంద: ఆర్యా! నా ప్రార్థనగూడ నదియ.

శా॥ మీ చాణక్యుఁడు సన్యసించె నిక నేమీభీతి మాకన్న, నే
మా చాణక్యుఁడు మీఁదు దాఁకి భరతక్ష్మాపుత్రిసంత్రాణ బ
ద్ధాచారుండయి వచ్చునంచు యవనక్ష్మాధీశుతో నాడు వా
చాచాతుర్యము మీఱ నంటి, నటె దీక్షం బూని కావింపుమా.

చాణ: అమాత్యులారా! మీకు నాయందలి యభిమానమున కెంతయు సంతసించితిని గాని యిట్టికార్యమునకు యుద్ధము మో మెఱుంగని ప్రపంచానుషంగమునొల్లని నన్నా సాయముఁగోరుట!

ఉ॥ ఈగతి నన్నుఁ ద్రోఁచకుగ నీ దరిఁజేరుటలెల్ల మీరు నా
పైఁగల యాదరంబునఁ గృపామతిగాక నిజంబుగా సమీ
కాగమతంత్రవేత్తృసచివాఢ్యుల సాయముగాక నన్నుఁబో
లోఁగులసాయ మేల రిపులోకనికాయనిషూదనాప్తికిన్.

చంద: స్వగుణపర్వతఁబులనేని పరమాణువులుగా నుడువు టార్యుల లక్షణమని మే మెఱుంగుదుము.

రాక్ష: ఘటనాఘటన సమర్థులు మీరు సాయము సేయనియెడల మాకు సత్వరముగ సమగ్రమగు జయము దుష్కరము.

చాణ: సచివసత్తమా! మీరు మీరాజ్యనిర్వహణశక్తిని వృషలుని నిర్వ్యాక్రపరాక్రమమును బాఁగుగ నెఱిఁగిన మీరిట్లు పలుకుదురా?

ఉ॥ సంతతరాజ్యపాలనవిచారవిశారదు లీరలుండ, దు
ర్దాంతబలాన్వితుం డరివిదారణశీలుఁడు మౌర్యుఁడుండ మ్లే
చ్ఛాంత మొనర్చి భారతధరావనముం బొనరింపు మంచు న
న్నింతగ వేడఁగావలయు నే వలనైనను తామసింతునే?

చంద: ఇప్పుడు వలనుపడక మించిపోయినదేమి?

చాణ: తెలిసియు నన్నిట్లడుగఁదగునా! నే నేనాఁడు సన్యసించితినో యానాఁడే యైహికప్రపంచాంశముల మఱచితి. మఱల వానిం దడవుటచే నాచారభ్రష్టుఁడనై రెంటికిఁజెడిన రేవడ నగుదును.

చంద: ఆర్యులు మీరిట్లాడ మేమా ప్రత్యుత్తర మీయఁగలము? 'జననీ జన్మభూమిశ్చ స్వర్గాదపి గరీయసి' యను వాగ్వ్యక్తి విస్మరింతురా! అట్టిచో జన్మభూమిసేవ కామ్యము ఆచరణీయము గదా! అందుచే మీరు కామించు ముక్తిని బడయుట దుస్సాధ్యమా.

చాణ: ఆహా గుప్తాగ్రణీ! నీ పాండిత్య మనిర్వాచ్యము. కర్మజ్ఞానయోగభక్తిమార్గములు ముక్తిదాయకములని నే నెఱుగుదుగాని దేశమాతృసేవామార్గము కొండొకటి కలదని నేఁదెలియనైతి. ఆర్యులారా! ఈ వృథాప్రసంగము నింక చాలించి పాటలీపుత్రమేగి ధైర్యమూని కార్యము జయప్రదముగాఁ జక్కపెట్టుడు. నన్నింక ధ్యానమునకుఁ బోనిండు (లేవఁ గూడ లేచి)

చం: ఆర్యవర్యా! ఇట్టి స్వార్థలాభ పరాయణత్వము మీకుఁదగునా? 'పరోప కారార్థ మిదం శరీర'మ్మని మీ రెఱింగియు భారతీయులందఱకు మహోప కార మొనర్చుట మాని ఆత్మ మోక్షంబును గాంక్షించుచున్నారు.

ఉ॥ భారతమాతృ శత్రు సమవాయము మున్మును రూపుమాపి కీ
ర్తీరినవాఁడ వీవని పదింబది నిన్నేఁడ నీమసాయముం
గోరుచునుండు మమ్ము సరకుంగొన కుండెద వాత్మమోక్ష దీ
క్షారతిఁగూరి భూమిసుర చంద్రమ! యియ్యది నీకుధర్మమే?

రాక్ష: ఆర్యసత్తమా! మా ప్రార్థన కింకను జెవులొగ్గరా! అక్కటా, మిత్రా! మన మింక మాటాడుట చెవిటికి శంఖూదుటయగు, ప్రార్థించుట నివ్రపోవు వాని పాదములకు మ్రొక్కుటయగు. మతధర్మ వ్యాజంబున స్వార్థ లాభంబును వెదకువానికి దేశభక్తి యెట్లు కలుగు. ఇంకఁ బోవుదము రమ్ము. అయిన ముందుగా నీయన యిచ్చిన మంత్రిపదవి నీయనకే యొప్పజెప్పెద. (తన మొలనున్న బాకునుదీసి) సంయమీంద్రా

చ॥ నను మగధేశమంత్రిగ నొనర్చితన ర్చెదు నాఁడు మీరలి
చ్చిన యసిపుత్రిహస్తమునఁ జేకొని యిప్పటిదాక నెట్లొ చే
తనయిన యట్లుగా సచివధర్మము సల్పితి, నింక దానినే
నొనరుపఁజాలగాన నిదిగో గ్రహియించి చరింపుఁడిచ్ఛమై.

(బాకు క్రింద నుంచును.)

చంద: అక్కటా! ఎంత పాపి కాలము దాపరించె, ఆర్యా! మీ కడసారిమాట యింతయేనా?

చ॥ నిరతము మాతృదేశజననీ ప్రముద ప్రతిపాదనార్థత
త్పరులగు మీకుఁదజ్జననిపైఁ బఱతెంచెడు నన్యదేశము
ష్కరుల వినాశమందు విముఖత్వ మకార్యమటంచు నేఁడ సౌ
పరులుపదేశము న్బొనగుప న్గలసెంగద యెట్టి కాల మో॥

రాక్ష: మిత్రమా! మనము మనువ వలసినదంతయును నుడివితిమి. ఇంక నీవు దేశమాతృభక్తియు, మాగ్ధ్యానురక్తియు, హైందవావనాసక్తియు ముప్పిరిగొని మన కార్యమును సాధించుము. రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

చాణ: (అటునిటు తిరుగుచు) అహా! ఆర్య రాక్షసుఁడు నా మనోదౌర్బల్య కారణమును చక్కఁగా గ్రహించెను. నాకీ దేశభక్తియు, నాశ్రితరక్తియు లేకున్న బాగుగ నుండెడిదిగదా? అలనాడు వృషలుని పూర్ణాంగీకారముతో రాక్షసు నమాత్యుంజేసి సన్యసించినప్పుడింతతో నాకు రాజకార్యభారము తొలగెనని నమ్మితి. కాని ఇప్పు డయ్యది మరల తలఁజూపఁబడు నట్లున్నది కదా, ఏమిసేయుదును? ఎట్లు తప్పించుకొందును? వీరి ప్రార్థన కీయకొనకున్న దేశద్రోహి నగుదును. ఇయ్యకొన్న భ్రష్టవ్రతుఁడనగుదును. నా సాయ మావంతయు లేకయే యీకార్యము నార్యరాక్షసుఁడు సేయఁగలఁడు. అయిన నాత్మవిశ్వాసము లేనిచో నాతనికి జయమగునా! (ఆకర్ణించి) అహో ఎవరీ యాశ్రమంబున గద్గద స్వరముతో దుఃఖించుచున్నారు. ఎవరోకదా (పరికించి) ఎవరును లేరే? (పైనజూచి) అహా! భారతమాతయే! ధన్యోస్మి! ధన్యోస్మి. వందేమాతరం! తల్లీ! నీ పుత్రుఁడు చాణక్యుఁడభివాదన మొనరుచున్నాఁడు. (అట్లుచేసి) తల్లీ! ఏల యిట్లు బాష్పాకులాక్షివై నాకడ కేతెంచితివి?

ఉ॥ అందము మందమంద, వదనాబ్జముగంద, శరీరయష్టిని
వ్రందతఁజెంద, నీసుతులస్వాంతము కొందలమంద నీద్విషత్
బృందము మోదమంద, నిటు పృథ్వికిమింటికి నేకధారగా
వందుర నెట్టియాపదలు పైకొనె, భారతమాతరో! నినుఁ.

నీబోటి వీరమాత కీపాటివంతయేల? ఎట్టియాపద వచ్చినను నిన్ను దమ ప్రాణముల నర్పించియైన రక్షింప వెనుదీయని పుత్రులున్నారే! వారింకను తమ సౌభ్రాత్రమును సాజాత్యమును దేశభక్తిని విస్మరింపలేదే? వారింకను నీకళంక మడచి, నీకీర్తి వ్యాపింపఁజేయుటయందు నిరతైకశీలురై నిరుపమోత్సాహులై నిష్ఠాగరిష్ఠులై యున్నవారే! ఇట్టియెడ నీచింతకు హేతువేమున్నది. (యోజించి)

ఒహో, ఆర్యరాక్షసుండు నుడివిన దండయాత్రయేనా! నీదోస మావంత లేదన్నను, నీకీ దండయాత్రిలబాధ తీరదుగదా? అవునిది కాలమాహాత్మ్యము.

సీ॥ కలనాదగరిమంబు గతననే కీరంబు,
పంజరబంధంబుఁ బడసినట్లు
క్షీరసంభారంబుచేతనే ధేనువు
స్వాతంత్ర్యసుఖ మెడఁబాసినట్లు
వరవర్ణ పింఛంబువలననే బర్హిణ,
మసమయమరణమ్ము నందినట్లు
వరణీయరూపంబు పట్టియేభామిని
విటపీడనంబున వేగినట్లు

తే॥గీ॥ అతుల ధనధాన్యవతి వౌట, నన్యరాజ
దండయాత్రిల కీవాస్పదంబ వైతి
వమ్మరో! కాలమహిమ నేమందు నకట
గుణములే సౌఖ్యహారణకారణములయ్యె॥

మ॥ సిరియేళుండట, సెల్యుకాఖ్యుడట నిక్క జేగ్పాటుగావించి ధీ
వరకోటీపరిగుప్తతావక రమావాల్లభ్యమార్జించునం
టరరే, సింగమునోటి సొమ్ముగొనగా నాసించెగోమాయువే
కరణింగార్యము మీఱునోయనుచు నాక్రిందింతు వే తల్లిరో.

తలపంకించెద విదియేనా నీ దుఃఖ కారణము. ఔరా! ఈ యదృష్టుని దాడి యెంతెంతవారికి భీతిగొల్పుచున్నది. తల్లీ! ఈ దండయాత్రకుఁ బ్రతీకారము సేయకుందురా?

చ॥ బలము నయంబటంచు ననివార్యమదోద్ధతినన్య దేశమా
తల తనయుల్ననుం జెనకి వాసిగఁ జేకొనరా, మదీయసూ

ను లరులదాకకూరకకనుంగొనువారని యేడ్చెదేమొ? త
ల్లులపగఁదీర్పలేని సుతులుఁ సుతులే భరతోర్వరాసతీ॥

కావున భయమందక పొమ్ము. నీ పుత్త్రులకే జయమగు, ఇంకనుబోవా! దుఃఖమును మానవా? తల్లీ! నన్నే మైనవచ్చి వృషలాదులకు సాయమొనర్పమందువా? (తలపంకించి) ఔనా! ధన్యుఁడనైతి.

శా॥ ఉల్లంబందున నిన్నుఁగాంచ నెటులానోయంచు జింతింతుచో
నెల్లా కేశుడకారణాప్తుఁడయి, నీశ్రీదోచరానున్న లో
గల్లోలంపడినన్ను సాయమడుగంగా నిట్టులే తేరుటం
దల్లీ! నిన్నుఁగనుంగొనంగలిగితిన్ ధన్యత్వమున్ జెందితిన్.

(బాకును గైకొని) ఇంకనీ యిష్టానుసారమే వర్తించెద. దుఃఖమును వీడుము.

శా॥ నీపుత్త్రుండగు విష్ణుగుప్తునకు బొందింపా ప్రణముండంగ, నీ
కీపాటింబలవింపనేలఁ దృటిలో హిందూజన భ్రాతృసే
వాపారీణత సెల్యుకేశ్వర చమూపధ్వంసమున్ జేసి, నీ
శాపాదింతు శుభోచ్ఛ్రయంబుజననీ యందాక శాంతింపుమా.

తల్లీ! ఇప్పటికి నీ దుఃఖము తీరెనా! నీ ముఖ కమలము వికసించెనా! నీ కన్నీరుఁదుడిచి నీ కెలనవ్వోలయఁజేయుటకంటె భారతీయునకుఁ గార్యమెద్ది? మోక్షప్రదమేది? ఈ నూతన ముక్తిమార్గమును గురించి పిదప వేదాంతులు సిద్ధాంత రాద్ధాంతంబు లొనర్తురు గాక. తల్లీ! ఆశీర్వదించి తిరోధాన మొందితివా? కానిమ్ము, ఇక నీదండయాత్ర యంతమగుదాక భవత్సేవాలంపటుఁడనై యుండెద. శార్ఙ్గరవా.

ఈ మౌంజి, ఈ దర్భాసనము, ఈ కాషాయ వస్త్రములు, ఈ కమండలువు భద్రమొనర్పుము. నేనుఁ గారణాంతరమున మంత్రి పదమును మరల స్వీకరించితిని. నీవేగి రేపకడ వృషలుని కీ వృత్తాంతమును దెలిపి నాకుచితమైన వస్త్రాద్యలంకారములఁ గొనిరమ్ము. గూఢచారాధ్యక్షుని గూడ నాకడకు రమ్మనుము.

(శార్ఙ్గ, నిష్క్రమించును.)

(మోకరించి) దేవీ శాంభవీ! నా నూతనోద్యమము నెట్లాశీర్వదింతువో.

సీ॥ చేదోఁడుగా నైతి శ్రీమత్తనవనంద
కంఠలుంఠన మేర్చు కాలమందు
వాఁదోడుగా నైతి, వసుధేశనీతియు
తార్థశాస్త్రము జెప్పు సదనమందు
నెచ్చెలి వైతివి నిఖిలావనికి మౌర్యుఁ
బట్టభద్రుని జేయు పట్టునందు
ప్రాపకం బైతివి రాక్షసు మౌర్యుని
సచివుగా నొనరించు సమయమందు

తే॥గీ॥ కాని మన భూమిపై శల్యుకక్షితీశుఁ
డెత్తివచ్చెను! గెల్వ నా కిప్పు డెల్లు
శక్తిఁ గూర్చెదో! యేకీతి పాయుపడెదో
సర్వభక్తేప్సితాలంబ! చండికాంబ!

(యవనిక పడును)

చంద్రగుప్త నాటకము.

ద్వితీయాంకము-ద్వితీయ రంగము.

స్థలము:-పాటలీపుత్రము, రాజనగరద్వారము. వసంతోత్సవము.

(మైత్రేయుఁడు రాచనగరులోనికేగఁ బ్రయత్నింప దాసీజనులు లోపలినుండి చిమ్మనగ్రోవులతో వసంతముఁ జల్లుచుందురు.)

మైత్రే: (ఇటు నటుఁబరువెత్తుచు) నేఁడీ వసంతోత్సవము నా ప్రాణము దీయుటకు వచ్చినట్లున్నదే! త్రోవన వచ్చుచుండ మగవాఁడనక, ఆఁడుదనక యెల్లరు అవ్వనుబట్టుక వసంతములాడినట్లు నాతో నెకసక్కెములాడి నాపై వసంతములజల్లి నా క్రొత్త చలువ గుడ్డల పాడుఁజేసిరి. ఈ బట్టల వదలి నూతన వస్త్రముల ధరించి నావయస్యునితోడ నీసుగాంగ భవన ప్రాసాదమెక్కి పురజనుల యలంకారముల, సంతోషౌత్సుక్యములఁ జూడవలెనను కొనిన, నీ దాసిముండలు దగ్గరకేగినప్పుడెల్ల వసంతముల జిమ్మి గంధపు బొడి జల్లి నా యుసురుఁబోసికొనుచున్నారు. ఏమిసేయుదును? వీరిని తప్పించుకొనుట కేతంత్రమును పన్నెదను? (యోజించి) భళీ తెలిసినది, తెలిసినది. ఇట్లు నుడివెద (బిగ్గఱగా) ఓసీ! దాసీజనులారా! ఇదే మగధేశ్వరుడు మహారాజ చంద్రగుప్తుఁడు వచ్చుచున్నాడు. పరాక్ మహారాజ పరాక్ (అగి దగ్గరుచు) నా పన్నగడ నెరవేరినది. ఈ దాసి ముండల మోసపుచ్చుట నా కొక్క లెక్కయా? (ప్రవేశింపఁబోవ లోపలినుండి వసంతము చిమ్మఁబడును. అంతకు వెనుకకుఁ బరుగెత్తుచో శార్ఙ్గరవుఁ డెదురుకాఁగా భయపడి నమస్కరించుచు) మహాపురుషా! నాపై వసంతముఁ జిమ్మవలదు. నీకిదే వేయి నమస్కారములు.

శార్ఙ్గ: మైత్రేయా! ఈ దొంగవేషమేమిటి? ఈ దొంగ నమస్కారము లేమిటి.

మైత్రే: (కన్నులు నులుము కొనుచు) ఎవరు? శార్ఙ్గరవా! మిత్రా! (కౌగిలించు కొనబోవును.)

శార్ఙ్గ: (తప్పించుకొని) సఖా! దూరమునుండియే నీ స్వాగతముతోఁ దృప్తిజెందెద నింకఁ జెప్పుము.

మైత్రే: ఈ దినము వసంతోత్సవము. ఊరి తొత్తుకొడుకులందరు నాపై విచ్చలవిడి చేలరేగి వసంతము జిమ్మి తల ప్రాణము తోకకుఁ దెచ్చినారు; వారిని దప్పించుకొని యిక్కడికివచ్చిన నీ దాసి కూతుండ్రు నన్నే డాటలాడించు చున్నారు. ముందున కేగుటకు వెనుక కేగుటకుఁ దోచకున్నది. రెండగ్నుల మధ్యఁజిక్కితిని. నన్ను లోనికిఁ గొంపోయి పుణ్యముఁ గట్టికొనుము.

శార్ఙ్గ: అబలలు వినోదార్థము జల్లు వసంతవారికా నీవు వెనుఁదీయుట? ఎట్టి శూరాగ్రేసరుఁడవోయి!

మైత్రే: అబలలా! లబలబలాడించుచున్నారు. నీవు నా స్థానములోనున్న వినోదమో, విషాదమో తెలిసియుండును. అబలలయెడ నా శౌర్యము ప్రదర్శనీయమగునా (దగ్గరి) ఇంక రానిమ్ము, లోనికేగుదము.

శార్ఙ్గ: (తొలగి) దూరము గానుండి మాటాడుము. నే వచ్చెదకాని నాకు ప్రత్యుపకారమొనర్చెదవా?

మైత్రే: నన్నీ యాడుబెబ్బులుల బారినుండి రక్షించితివా, నీకు తప్పక వేయిప్రత్యుపకారములొనర్తు.

శార్ఙ్గ: పూర్వము మాగురువులవారు మంత్రిపద మలంకరించినప్పుడు వారు ధరించుచు వచ్చినట్టి వస్త్రాలంకారాదులు వలయునట. వారు మరల ప్రధానిశేఖరులై రాజ్యతంత్రముల నడపెదరట.

మైత్రే: అయ్యయో! నా గుండెలలో రాయివైచితివే! ఇంక నా యాటలు సాగవే?

శార్ఙ్గ: రేపు రాజసభకు వచ్చునట. నీ వీ వార్త నీ వయస్యునకుఁదెల్పి నాకు వానినందఁజేయుము.

మైత్రే: అదెంతపని, ముందీ వ్యాసఘట్టమును దాటుదమురా.

శార్ఙ్గ: రమ్ము, నిర్భయముగా నా వెంటరమ్ము.

మైత్రే: (రెండడుగు లిడి వెనుకకు గంతులువైచి) వారుగో-ఒకరు-ఇద్దరు మనలఁ బొంచి పొంచి చూచుచున్నారు. ఈ సారిరువురికిని వసంతస్నానమే. (వెనుకఁజేరును.)

శార్ఙ్గ: భయపడకుము. ఆర్యచాణక్య శిష్యునిపై వసంతము నుచల్ల నెవరికి గుండెలున్నవి రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

చంద్రగుప్త నాటకము.

ద్వితీయాంకము-తృతీయరంగము.

స్థలము:-సుగాంగభవనము-సభామంటపము.

(చంద్రగుప్తుఁడు రాక్షసుఁడు చందనదాసు మున్నగువారాసీనులై యుందురు. శోణోత్తర మార్యునికి వీవనతో విసరుచుండును. చంద్రపాలుఁడు ద్వారము గాచియుండు.)

చంద్ర: అమాత్యశేఖరా! ఈ యవనేశుఁడు మనపై దాడివెడలుట సౌహార్ద్ర సూచకము సుడీ!

మ॥ హిమవద్వింధ్యమహీధ్ర మధ్యగత పృథ్వీశోచ్చయోన్మూలనో
ద్యమసాఫల్యముఁ గన్నదాదిగను, మా యమ్ముల్, యసుల్, ఖడ్గముల్
సమలంబయ్యెడునంచుఁ జింతిలెడుచో శల్యూకసుండిక్రియన్
సమరంబున్ లభియింపఁజేయుట మహాసౌహార్ద్రమౌ మా యెడన్.

మఱియు నిందుమూలమున మా గురువర్యుని బోధనంబునఁ జిరకాలంబు నుండి నా మనంబున నెలకొన్న యొక కోర్కె నీడేర్చుకొనుటకు సమయమొదవె.

శా॥ ఆర్యావర్తమునం దరక్షితము వాయవ్యాశ కానన్ హిమా
హార్యంబాదిగ హిందుకోశనగపర్యంతావనిన్ గెల్చి, గ్రీ
కార్యక్షోణుల మధ్యరాష్ట్రముగఁ జేయన్ భద్రమౌనంచు నే
బర్యాలోచనమూన, దైవికముగాఁ బ్రాపించె నీవైరమున్.

మఱియు నీయుద్ధవార్త గురువర్యునిఁ దోఁటి మంత్రి పదమవలంబింపఁ జేసి నన్ను ధన్యునిఁ జేసినది. వారండగానుండ నన్ని కార్యములు సులభసాధ్యములగు. ఇందులకు మీకెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడ.

రాక్ష: రాజేంద్రా! ఇంక యవన పరాభవముఁ దప్పింప బ్రహ్మతరమైనఁ గాదు.

చంద్రపాలుఁడు: (ప్రవేశించి) మహారాజా! పరాకు! ఆర్యచాణక్యులవారు వచ్చుచున్నారు.

(ప్రవేశము; అమాత్యోచితవస్త్రధారి చాణక్యుఁడు. అందరులేచి ప్రణమ్య శిరస్కులగుదురు.)

చాణ: మంత్రి సామంతులారా! మీకు శుభమగుగాక.

చంద్ర: (మోకరించి) గురువర్యా! మీ యాశ్రితుఁడు వృషలుఁడు నమస్కరించుచున్నాఁడు.

చాణ:-సీ॥ స్వస్త్యస్తు సర్వసర్వంసహాసంభార
భరణక్షమాభుజావరణ నీకు
శ్రీరస్తు శరణాగతారాతిసంఘాత
సంపాలనవ్రతాచరణ నీకు
విజయోస్తు ప్రథులదోర్వీర్యగర్వాంధభూ
దారశాత్రవనాదరణ నీకు
మహనీయతాస్తు భామామణీమానసా
హరణైకచారుతాభరణ నీకు

తే॥గీ॥ వివిధవిభవోస్తు సర్వదిగ్విజయ నీకు
సర్వశుభమస్తు శాశ్వతైశ్వర్య నీకు
సతతమూర్జోస్తు లోకప్రశస్త నీకు
బహుళభోగోస్తు మౌర్యభూపాల నీకు.

చంద్ర: గురువరా! నేఁడెంతయు సుదినము. ఈ సభయందు మీ ముఖారవిందమును సందర్శింప మాకు నూరు మడుంగులు ధైర్య మెక్కుఁడయ్యె. మా వైరులకట్లే నూరు మడుంగులు తక్కువయై యుండును.

చాణ: వత్సా! నీకు సాయపడుటకుఁ దగిన సామర్థ్యంబును సదాశివుఁడె నాకొసంగుగాక.

చంద్రపాల: రాజేంద్రా! యవనరాయబారులు వచ్చియున్నారు.

చంద్ర: లోనికి రానిమ్ము.

(ప్రవేశము. పాత్రికుల మెగాస్థనీసులు.)

మెగా: మగధేశ్వరా! జోహారు. మంత్రి సత్తములారా! అభివాదనము. మేము సిరియాధీశుఁడు నిరంతర 'విజయ' బిరుదాంకితుఁడు నగు సెల్యూకసు రాయబారులము. ఇతఁడా రాజేంద్రుని సేనాని పాత్రకులుఁడు.

పాత్ర: ఇతఁడా రాజేంద్రుని మంత్రివరుఁడు మెగాస్థనీసు.

చంద్ర: ఈయన మాకుఁ బూర్వపరిచితుఁడే. ఆర్యులారా! మీ రోడ దిగినప్పటి నుండియు మా విదేశీయావేక్షాశాఖోద్యోగులు మీ కుచితసత్కారము లొనర్చిరి కదా?

మెగా: బాగుగా నొనర్చిరి. ఈయాదరణమునకు కరము కృతజ్ఞులము.

చంద్ర: ఆర్యా! సిరియాధీశునకు భద్రమే.

పాత్ర: భగవత్కటాక్షమున భద్రమే.

చంద్ర: ఆర్యులారా! మీరు వచ్చిన విశేషము విచారింపనగునా.

పాత్ర: మా భూపాలుని సందేశమిది, మగధేశ్వరా.

శా॥ అలీసాండ్రుఁడకాలమృత్యుహతుఁడై నల్లంతనే మేము చిం
తాలగ్నాత్ములమై తపించు నెడ సందర్భంబదే యుంచు గ్రీ
క్షాలంకృతసింధుమండల సమాక్రాంతమ్ము గావించితో
శాలీనా! దొర లేనియింటను యథేచ్ఛం దోచు దొంగన్ బలెన్

శా॥ ఆ రాజ్యంబును గ్రమ్మఱం గెలుచు నూహం జేసి నీతోద్ధతం
బోరాడం జను దేరువాడ ననిలోఁ బోగాడెదో లేనిచో
మా రాజ్యంబును మాకుఁ గూర్చి మగధక్ష్మామండలం బెల్ల స
త్కారంబార నొసంగి కప్పమిడ నాకాంక్షింతువో తెల్పుమా.

మైత్రే: దొంగలు బడిన పదునారేండ్లకుఁ గుక్కలు మొఱుఁగఁ జొచ్చినవే.

చంద్ర: అమాత్యులారా! వింటిరి గదా యవనరాయబారము. దీనికిఁ దగిన ప్రత్యుత్తర మొక్కటియే. అయిన మంత్రిబోధన మడుగుట రాజధర్మము గాన నడిగెద. గురువర్యా! తమ యభిప్రాయమును వినగోరెద.

మెగా. (వివర్ణుఁడై పాత్రకులునితో జనాంతికము) సేనానీ! అదిగో అతఁడే సుమా అభిచారవజ్రముతో నందపర్వతమును రూపుమాపిన చాణక్యుఁడు. ఇతఁడేల మంత్రిపదమును మఱల స్వీకరించెనో!

పాత్ర: (జనాం) మంత్రీ భయమేల! ఈ చాణక్యుడు గీణక్యుఁడు మనల నేమి సేయఁగలఁడు?

చాణ: వృషలా! ఈ రాయబారమున కొసఁగవలసిన ప్రత్యుత్తరములను గుఱించి పౌరుషావతారులగు హైందవులకు భిన్నాభిప్రాయములుండవు. ఐన నీ రాయబారమునఁ గొన్ని సందిగ్ధ విషయములున్నవి. రాయబారులారా! గ్రీక్జాలంకృత సింధు మండల మన నేమి?

మెగా: ఆర్యా! అలెగ్జాండరు సింధుభూమిని గెల్చిన నాఁటఁగోలె గ్రీకు లనేకులం దధిని వేశముల నేర్పాటుఁ జేసికొనియున్నారు. ఆకారణమున నా భూమిని గ్రీక్జాలంకృత మంటిమి.

చాణ: అహో భ్రాంతి! ఇంకను మీ గ్రీకులు గ్రీకులుగా మా దేశమునఁ గూర్చుండి యున్నారా? వారెన్నడో హైందవులఁ బెండ్లాడి భ్రమరకీటక న్యాయముగ హైందవులై పోయిరి. వారి నిప్పు డెవ్వఁ డేర్పఱుపఁగలఁడు.

శా॥ గంగాసింధుతరంగిణుల్ జలధిలోఁ గాల్వెట్టి నాత్మాభిధా
నాంగవ్రాతముఁ బాసి యైక్యమగు ఛాయన్ హిందుదేశంబునం
దుం గాల్వెట్టిన గ్రీకు లాత్మగుణవైదుష్యంబుఁ బోనాడి మా
భంగిన్ మారినవారు వారికొఱకై వైరింపగాఁ జెల్లునే?

పాత్ర: గ్రీకు లిప్పు డందున్న నేమి! లేకున్న నేమి? మే మా భూమి నాక్రమించికొని మా యత్యుత్తమ నాగరికతను నేర్పి హైందవుల నే మా వారిగా మార్చుకొనెదము.

చాణ: ఏమీ! మీ రా హైందవులకు నాగరికత గఱపువారు?

చ॥ అనితరసాధ్యనాగరికతాఢ్యులు నాగ న నాదిగా యశం
బునుగనుచుండు మాకు మొనమొన్నటినుండి యలంతికీర్తిమై
దనరెడు మీరు నాగరికతావరరూపవిధావిధాన బో
ధన మొనరింప నూల్కొనుట ధాతకు సృష్టులు నేర్పుటల్ గదా.

పాత్ర: ఇయ్యది విచారణీయము. ఎట్లున్నను రాజ్యము వీరభోజ్యముకదా. మీ రిందుల కియ్యకొననిచో యుద్ధము సిద్ధము. మున్నుంబోలె మాచేత మీకుఁ బరాజయము సిద్ధము.

చాణ: రాయబారీ! మీకు జయమగునని మీరు పొరబడుచున్నారు. అట్టిది పొసగు కాలము దాటినది.

శా॥ బందీభూతమనస్కులౌచు తమసౌభ్రాత్రంబు సాజాత్యముల్
హిందూజాతులు విస్మరించి మనునాడేకాని మర్నాడు మా
హిందూదేశ మడంగ లేదడగబో దింకన్ విజాతీయరా
ట్సంద్రోహమ్ములదాడి కోడి, యవనక్ష్మాపాలవార్తాహరా॥

పాత్ర: ఈ విషయము మాటలచేతఁగాదు. చేతలచేఁ దీర్మానింపంబడవలయును.

చంద: నిస్సంశయముగ నట్లే రూఢిపరుపఁబడును. ఆనాటిపురుషోత్తమునివలె సౌభూతిబలె నీ చంద్రగుప్తరాజకంఠీరవుఁడు యుద్ధమన్న శరణోస్మి యనుననుకొంటిరి గాబోలు. ఎంతప్రమాదము.

సీ॥ అడిగి యీనుగక మున్నరి తోడ బుత్తెంచి
యరిమైత్రి నల్పుట కంభి కాదు
కనుబ్రామి తనుఁదాక ననువేది శత్రుకై
వసముఁ జెందుటకుఁ బోగసుఁడు గాడు
తొలిఁ దాకకయమున్న దాసోహమని సంధి
బొనరించుటకు నవభూతిగాడు
సచివులూ మోసంబు నల్పఁ బ్రాణముల గో
ల్పడుటకు మూషికేశ్వరుడుగాడు

తే॥గీ॥ చణకపుత్రోక్తసచ్ఛాత్ర శాసితుండు
రాక్షసామాత్యసాచివ్యరాజితుండు
పరవగేంద్రుండు, శస్త్రాస్త్రపారగుండు
చండదండుండు చంద్రగుప్తుండునుమ్ము.

పాత్రి: అగుగాక! గ్రామమునకు సింహమైన నడపికి సింహ మగునా! మాతో యుద్ధ మొనర్చి జయించిననా డీప్రగల్భములు సార్థకములగు. ఇక యుద్ధము సిద్ధమేనా?

రాక్ష: ఏమి గాయబారీ! యుద్ధము యుద్ధమని స్మరణఁజేసెదవు.

ఉ॥ యుద్ధము మేమెఱుంగమని యో మును యోద్ధలఁ గాంచమంచు నో
యుద్ధము యుద్ధమంచుఁ బ్రబలోద్ధతిమై మగధేశుముందు సం
బద్ధపుఁబ్రగ్గెలాడెదవు బాపురె యుత్తరమైన యుద్ధసం
సిద్ధుల మేమటంచు చెఱఁగి చేతలఁజాటుఁడు మాటలేటికిన్.

పాత్రి: ఇట్టిదే మీ రాజేంద్రుని యుత్తరమైన నయ్యదియుఁ గొలఁది కాలములోనే చేకూఱు.

చంద్ర: సందేశహరా! నా యుత్తరము మంత్రులయుత్తరముకంటె భిన్నమగునా? మీ రాజన్యునకు హైందవులనినఁ గేవలము భీరువులని యభిప్రాయమున్నట్లున్నది. కావున నీ సందేశమంపినట్లు తోచుచున్నది.

సీ॥ వీరవిస్ఫారదుర్వారగర్వాంతంబు
వెన్నతోఁ బెట్టినవిద్య మాకు
సన్నద్ధశాత్రవసంహారకలనంబు
షడ్రసోపేతభోజనము మాకు
దేశమాతృరిపువినాశనోద్యోగంబు
మంచినీర్ద్రావెడుమాత్ర మాకు
ఉద్ధతారాతివంశోన్మూలనక్రీడ
యుగ్గుపాల నిడినయుక్తి మాకు

తే॥గీ॥ శూరవిజయంబు తంగేటిజున్ను మాకు
రణవిహారంబు పూరుషార్థంబు మాకు
నట్టిచో శత్రుఁ దాక ముందంజ లిడక
అరి నొసంగ దలంచునే హైందవుండు.

పాత్రి: రాజేంద్రా! మా గ్రీకువారుమాత్రము మీకుఁ జిక్కిపోవువా రనుకొనెదరేమో.

సీ॥ సర్వపాథోనిధీసమవేత రాజ్యంబు
సేకరించినవారు గ్రీకువారు
పసర మాపర రాష్ట్రపరబిరుదావళుల్
స్వీకరించినవారు గ్రీకువారు
సకలశాస్త్రగ్రంథసంఘట్టనామృతం
బాకళించినవారు గ్రీకువారు
పరదేశవాసనాగరికతార్ణోరాశిఁ
జౌకళించినవారు గ్రీకువారు

తే॥గీ॥ పరనృపతులకేని పరదేవతలకేని
మ్రొక్కరింపనివారలు గ్రీకువార
లట్టిచో మాగధేశ్వర! అరిప్రగల్భ
వాక్కులను విని బెదరెదువారె వారు.

చంద్రి: రాయబారీ! మా యెట్టయెదుట గ్రీకుల నేవిషయముననైన నగ్గింపకుము. వారి ధర్మాధర్మవిచక్షణకు మీ రాయబారమే సాక్షి. వారి ధైర్యశౌర్యములకు సుభోపాంతమున మొన్నమొన్న జరిగిన యుద్ధమున మా భటులచే జిక్కిన మీవారి యార్తారవములే సాక్షి. ఇతరములిట్లే యతిశయోక్తులు.

ఉ॥ ఇంతకుమున్న హైందవులోకింతయు మీ యవనాదియోధవి
క్రాంతి నెఱుంగనట్లు పలుకం గమకించెద వేల? మున్నుభో
పాంతమునందు మా భటులఁ బైకొని మీరెటు లోడిపోతిరో
యంతయు నే మెఱుంగమనియా? యిటులాడెదవో చమూపతీ.

మెగా: రాజశేఖరా! జయాపజయంబులు కావడికుండలు. అట్టిచో స్వల్పసంఖ్యాకు లగు మావారు మీచే నొక్కతఱి నోటొందినవారు నిరంతరము శౌర్యరహితు లగుదురా? వారి యవక్రపరాక్రమమునకు ననన్యరణోత్సాహమునకు

శరణాగతరక్షణ దీక్షకు వ్యూహకౌశలమునకు మేరథాను, ఇస్సెస్, కర్బేలా జీలము రణాంగణములు సాక్ష్యమిచ్చుటలేదా? ఈ మాటలకేమిగాని సంధి కుదురుట యుభయపక్షములకు శ్రేయస్కరము గాన నేతన్మార్గ మన్వేషింపుడు.

చంద్ర: మీ వసుధేశుఁడు వీరపురుషాగ్రగాహ్యమగు నిబంధనలఁగోరిన నెట్లు మాకు సంధిపొసగు. అతఁడు రాజ్యాతురుఁడై నితాంతజయనురాపానమంకీ కృతాత్ముఁడై కుడిచి కూర్చుండ నోల్లక పాలెదు బండ్లకుఁ గాళ్ళు సాచునట్లు ఈ యుద్ధమునకు దిగెను. ఇందుకుఁదగిన శిక్షదప్పదు. మీరు దానిని దప్పింప నెంచిన మా క్షమాపణవేడికొని మీ రాజున కుచితరీతి బోధించి కృతకృత్యు లగుడు.

పాత్ర: అట్లొనర్చ్పదుర్గతి మారాజుండ మాకెన్నటికిఁబట్టదు.

శా॥ చండాత్యాహితమేఘమండలమహాఝంఝానిలుం దూర్జితో
ద్దండారింధనకేలి దిగ్విజయకోదండుం డు మధ్యందినో
చ్చండాంశుప్రతిమానదీప్తియుతుఁడా సెల్యూకసుండుండగా
మండాడం బనియేమి మాకు మగధక్ష్మామండలాఖండలా.

మైత్రే: పోనీ, నా వయస్యునితోఁజెప్పి మీ గ్రీకు సైనికునకుఁ బొడుగునుబట్టి యాఱడుగు లైన నేడడుగు లైన నేల నిప్పించెద. దాని గైకొని సంధిఁజేపి కొనెదరా? (పాత్రికులుఁడు లేవ వారించి.)

చాణ: వృషలా! అతి విస్తరమేల! వీరల కుచిత ప్రత్యుత్తరమిచ్చి పంపివేయుము.

చంద్ర: రాయబారులారా! నామాటగా మీ రాజుతో నిట్లు నుడువుడు.

ఉ॥ దొంగనొ లేక నే దొరనొ దోర్యుగవిక్రమలీల, సంగర
ప్రాంగణమందు, నీభటచయంబును నిన్నును జుట్టుముట్టి, మా
తంగశతాంగసైంధవయుతంబుగ భంగమొనర్చునాఁ డెఱుం
గంగలవాడ, వంతదనుకన్ యువనాధిప! తాల్మిఁదాల్పుమా.

శా॥ సింగం బాత్మబిలంబునన్ క్షుధను గాసింజెందుచో, డాసి పో
రం గాల్ దువ్వు మతంగజంబుక్రియ, గ్రీకాధిజన్య! నన్నీవు రే
పం గాంక్షించెద, వింక దెల్పెదను గప్పం బెవ్వఁ డర్పించునో
భంగం బెవ్వఁడు గాంచునో వెస, రణప్రారంభసంరంభినై.

ఉ॥ భారతదేశమాతృబహుభాగ్యమహాధనధాన్యరత్నసం
భారము గాంచి, యాసపడి, భారతవీరులఁ బోరఁజేరి, యం
గారకకీలఁ గాంచి దుముకన్ గమకించుపతంగవైఖరిన్
గోరితి; నీదుకోర్కె నొనగూర్చెద రమ్ము రణాంగణంబునన్.

చాణ: భళి, భళి.

చంద్ర: స్వామీ, భారతీయుఁడు నార్యచాణక్య ఛాత్రుఁడిట్లేకదా యనును.

మెగా: రాజేంద్రా! ఇదియేనా మీ కడసారిమాట. ఇక మాకు సెలవిండు.

చంద్ర: పోయిరండు! సత్వరముగ రణాంగణమునఁ గలయుదము గాక.

పాత్ర: అట్లె కానిండు.

(పాత్రికుల మెగాస్థనీసులు నిష్క్రమింతురు.)

చంద్ర: తమరు కరణీయము నిర్ణయించి నాకాజ్ఞనెఱింగింపుఁడు. ప్రస్తుతము నాకు సెలవిండు.

(నిష్క్రమించును. చాణక్య, రాక్షసులుదక్క ఇతరులు ననుగమింతురు.)

చాణ: ఆర్య! వేగరులనంపి సిరియారాజ్యమున నల్లకల్లోలముల సత్వరముగఁ గల్పింపవలయును.

రాక్ష: చిత్తము.

చాణ: అంటిగోనసున కిదియే యదనని, మన మనుకొన్నఁ దెఱంగునఁ హెచ్చరింపుఁడు.

రాక్ష: చిత్తము.

చాణ: ఇతరకార్యములం జక్కఁబెట్టుదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

చంద్రగుప్త నాటకము.

తృతీయాంకము-ప్రథమ రంగము.

స్థలము:-కుభాకనుమ-సెల్యూకస్ పట కుటీరముముందు రాజవీధి.

(రదనిక యోచనచేయుచు నడచుచు ప్రవేశించును.)

రద: అలనాడు హెలెనామనస్సీమ నే విత్తిన మౌర్యప్రణయబీజము దినదిన స్మర బాణంబుల మోహలతయై విస్తరించి మౌర్యవిటపాశ్రియమునే గోరుచున్నది. ఇదే తార్కాణము.

ఉ॥ ఆళులు గుంపుగూడిన రహస్యములాడిన నవ్వులాడినన్
వేల మదీయమర్మమును వీరలెఱింగి యిటుల్ చరింత్రుగా
బోలు నటంచుభ్రాంతివడి మోహముబాంచుచు లేనిపోని గ
గ్గోలు వహించుc గాముకులు గుమ్మడికాయలదొంగ లారయన్.

మౌర్యపటము చేవీడరాదు. పాత్రికులుండు దగ్గఱకు రానీదు. ఈమె విరహార్తమై యెంతయుc గుందుచున్నది. తనయవస్థ నొక్కచెలితోనైన కడకు నాతోనైని వక్కాణింపదు. ఎన్నిధోరాసారు లేమో పనియున్నట్లువచ్చి మోహవృత్తాంతమును నాలుక చివరకురానిచ్చి సిగ్గునc జెప్పకయే మరలును. ఇట్టిచేలతో నే నేమి సేయుదును.

చ॥ అసమశరుండు వేచ హృదయవ్యథ హేతువునాకుc దెల్పగా
వినవిననేగుదెంచు; వెనువెంటనె వ్రీడకుబంగలించు నా
వినయున వెన్కకేగి యలివేణి విరాళిని గుందుచుండుబో.
ముసుకునగుద్దులాటలుగ ముగ్ధరహస్యవికాసయత్నముల్.

ఈ దినమేని తనగుట్టు బయటబెట్టునేమోచూచెద. తెల్పకున్న నీతన్వియనుజ్ఞ లేకయే మౌర్యసమాగమము నొనగూర్తును. లోనికేగి నెచ్చెలింజూచెద.

(పరిక్రమించును.)

(హెలెన్ విరహవేదనా దోధూయమానమానస సెజ్జపైcబరుండి కదలుచుండును.)

రద: (డాసి) స్వప్నావస్థయందున్నదే! మాటాడెద. నెచ్చెలీ! నెచ్చెలీ!

హెలెన్:(కోపముతో) ఏలనన్ను మేలుకొల్పుట.

రద: స్వప్నభంగమాయెనా? క్షమింపుము. నీకీ నడుమకోపము.

హెలెన్:రదనికా! ఉల్లసములాడుటలు మానవుగదా, తండ్రిగారువచ్చుచున్నారా?

రద: వారుగో! కాని ఎంత మారితివి. కారణము చెప్పవా. కానీ కానీ ఎంత కాలము దాచెదవు.

హెలెన్:(నవ్వుచు సెల్యూకసున కెదురేగును) (ప్రవేశము సెల్యూకస్. ఇరువు రాసీనులగుదురు.) తండ్రీ! ఈ దినము దండయాత్రా విశేషము లేమి?

సెల్యూ: ఇక నాలుగు గడియలకు హిమవత్పర్వతాధిపతి మలయకేతువు తన మంత్రి సామంత సైనిక నికాయంబులంగూడి ఖైరవ్యాలయంబున జయార్థము పూజలొనర్చెదరట. అప్పటికియ్యెడ గూఢమార్గమునఁ బాత్రకులనిం గొందఱు సైనికులతో నంపి వారిని నిర్బంధించి రే పరక్షితమగు నీ మార్గమున హిందూదేశమును బ్రవేశింప నిశ్చయించితిని.

హెలెన్: మీకు జయమగుగాక!

సెల్యూ: జయమునకేమి. కాని తల్లీ, మనపట్టణమును వదలిననాటనుండి నీచర్య నాకు దుఃఖప్రదముగా నున్నది. నీవు ఎంత లేనిసంతోషమును నటించినను ప్రేమాంజనా యుక్తములగు నా నేత్రములకు వాస్తవము గోచరింపదా! నీ మనంబున నేదో మనోరథమున్నది. నాకుఁ దెల్పరాదా? తెల్పిన నేను దానిని నీ కొనగూర్పనా?

చ॥ కిలకిలనవ్వి ప్రేమతులకించెడు నేతలఁ జేసి ముద్దులం
గులికెడు మాటలాడి నెఱకూరుము లొల్కెడిపాటఁ బాడి న
న్నలరగఁజేయు నీవిటు ప్రయాణమొనర్చినదాది నొక్కటే
న్నలుప దలంపవేమి గ్రహచార మొ తెల్పఁగరాదె యాత్మజా!

హెలె: ఇది మీ భ్రాంతి. మీ పుత్రికకు లోపముండునా?

సెల్యూ: రదనికా! కుమారియందు నీకొక విధమగు మార్పు కనఁబడుచుండుట లేదా?

రద: రాజేంద్రా! నాకును భేదమగపడుచునే యున్నది. తల్లిని పీడించుట చేఁ గాఁబోలు.

హిప్ప: (ప్రవేశించి) రాజేంద్రా! సేనాని

సెల్యూ: రమ్మనుము. (హిప్పస్ నిష్క్రమించును. ప్రవేశము. పాత్రకులుడు హిప్పసుతో) నీరాక యెందులకు?

పాత్ర: మేము భైరవ్యాలయమునకు బయలు దేరుచుండ, చారులొక గిరిచరుని, మన శిబిరము ప్రక్కగా దొంగవలె నేగుచుండ పట్టిరి. ఇతని ప్రశ్నించిన మన కింకను విషయము లెఱుకవడునేమోయని తోడ్కొని వచ్చిరి. అనుజ్ఞయైన రప్పించెదను.

సెల్యూ: అట్లే కానిమ్ము. (హిప్పసు నిష్క్రమించి బద్ధుఁడగు శిఖరకునితో ప్రవేశించును) ఓరీ నీవెవ్వఁడవు?

శిఖ: ఎవ్వఁడనైనది నా యుడుపులే జెప్పుచుండుటలేదా?

సెల్యూ: నీ పేరేమి! నీవు మోటుపర్వతీయుఁడవని మే మెఱుంగుదుము.

శిఖ: శత్రువులచేఁ జిక్కిన పౌరుషహీనునకు నామధేయాదులెక్కడివి?

సెల్యూ: ఓహో! అంత పౌరుషవంతుఁడవా.

శిఖ: నా పౌరుషమును నా శత్రు వెఱుగఁవలయును. ఈ బంధమును విప్పిన మీకును దేటపడగలదు.

సెల్యూ: ఓరీ వాచాటా! ఎన్ని గుండెలతో మాముందిట్లతిక్రమించి మాటాడెదవు. భయము లేదా?

శిఖ: భయము మా యింటను లేదు, ఒంటను లేదు. మేము భయమును భయ పెట్టువారము.

సెల్యూ: ఈ బింకములకేమి! చెప్పుము మలయకేతువుతో నెందఱు సైనికులు గలరు?

శిఖ: నా తలవెంట్రుకలందఱు. వలసిన లెక్కఁబెట్టికొనుఁడు.

పాత్ర: దుర్జాతా! ఈ యధికప్రసంగమును వదలకున్న నిన్నిక్కడనే చక్కాడెద.

శిఖ: (నవ్వుచు) ఎంత శౌర్యవంతుఁడవోయి! యవనేశా! మీసేనయందందఱిట్టి. వీరాగ్రేసరులేనా? ఇట్టి ధర్మపరులేనా?

పాత్ర: (కత్తితో శిఖరకుని పొడవఁబోవును)

సెల్యూ: పాత్రకులా! నిల్వుము నిల్వుము. పల్లడుఁడా! మేమడుగు ప్రశ్నలకు సరియగు ప్రత్యుత్తరమిమ్ము లేనిచో జేటుమూడును. ఇప్పుడు చంద్రగుప్తుఁ డెచ్చోటనున్నాడు.

శిఖ: దైవమున కెఱుక. ఎచ్చటనున్నను మీరు నాసి నెదుర్కొనకుండుటయే మీకు శ్రేయస్కరము.

సెల్యూ: ఏమిరా! నీ ప్రత్యుత్తరములు నీ రాజు ప్రత్యుత్తరములకంటె మదోద్ధతములుగ నున్నవే. మా కన్న నతఁడే విషయమున గొప్ప?

శిఖ: ఏ విషయమునను మిమ్మా వంతయుఁ బోలకుండుటయే యతని గొప్ప.

సెల్యూ: (కుపితమించి రాగమున బదుచున్నదే!

శా॥ ఓరీ ధూర్తవిరోధి! మాయెదుటనే యున్మత్తుచందంబులున్
మాటుంబల్కుచు మా రిపుం బొగడుచున్ మమ్ముల్లసం బాడుచున్
బీరంబుల్ప్రచరింపఁజూచెదవు, జీవింపంగ వాంఛింపవే
ఏగా! ఈ చెరలాటముల్బొసగునా యేనుంగుతో దోమకున్
ఇంకనిట్లు మాట్లాడిన మరణదండన విధించెదను సుమా.

శిఖ: బ్రహ్మదేవుఁడు పుట్టువుతోడనే మన కందఱకు మరణదండన విధించె. అది కొంచెము ముందైననేమి, కొంచెము వెనుకైననేమి? దానికిఁ బ్రాజ్ఞు డెవ్వఁడు చింతించును? మఱియు నేఁగోరఁదగినదియు నీ వీదగినదియుఁ నొక్కటే- మరణము.

శిఖ: సిరియేశ్వరా! నానోటనుండి భారతీయుల గుట్టుఁ గనుగొన యత్నించుట ఇసుమునఁ దైలముఁదీయఁ బూనుటయే. మరి, నాబోటి వానికి మరణభీతిఁ గల్పించి మాతృద్రోహమునకుఁ బురికొల్పుట మీకు శూరాచారము తెలియమి గాని వేఱు గాదు. మరణమన్న వెనుదీయు వాడను గాను.

పాత్ర: అట్లైన ధూర్తా! నీకోర్కె నెరవేర్చుకొనుము (కత్తితోఁ బొడువ శిఖరకుఁడు నేలబడును.)

హెలెన్: సేనానీ! - ఇదేటి బీరము. తండ్రీ! నీ యెట్టయెదుట నా? ఇట్టి యన్యాయమా? దేశభక్తిచే స్వదేశమాత నగ్గించి స్వదేశనాయకు శ్లాఘించినందుల కిట్టిదియా శిక్ష?

ఉ॥ ఎంచగరాని సంగరమహీస్థలులన్ ఘనును విక్రమక్రమా
భ్యంచితశత్రుసైనికవిహారము నోర్చి జయించి కీర్తి నా
ర్జించిన గ్రీకుశూరులకుఁ జెల్లునె? నిర్జితు, నిస్సహాయు, ని
ర్వ్యంచితవిక్రమున్ నిగళబద్ధునిఁ గ్రించులమాడ్కిఁ ద్రుంచుటల్.

సెల్యూ: పాత్రకులా! ఇంత త్వరయా (దగ్గరిచూచి) ఆయన గాయము స్వల్పము. పుత్రీ, ఇట్లు వంచిన వంగని విఱిచిన విఱుగనివారి నేమి సేయుమనెదవు?

శిఖ: దానిని మీరే నిశ్చయించుకొనవలయును. కసాయివానివలె యుద్ధమాడవచ్చినఁ జంపివేయుదు. వర్తకునివలె రణమొనర్పవచ్చిన ధనముఁగొని వదలివేయుదు. రాజువలె సంగరము సలుపవచ్చిన చికిత్సచేసి వదలివేయుదు. ఇక మీ యిష్టము.

సెల్యూ: హిప్పను, వీనిం గొంపోయి యీ గాయమునకుఁ జికిత్స చేయించి పంపివేయుము (హిప్పఁడు శిఖరకునితో నిష్క్రమించును.)
సేనాని! నీవు సత్వరముగ వేగి కార్యమును చక్కపెట్టుకొనిరమ్ము (నిష్క్రమింప) హెలెన్, చింతింపకుము. రమ్ము, భోజనశాల కేగుదము. (హెలెన్ సెల్యూకస్ నిష్క్రమింతురు.)

రధ: ఆహా! దైవము నేడే శిఖరకునంపెను. నెచ్చెలి వలవంతను భారతేశ్వరునకుఁ దెల్పి యాతని హెలెన్ కడకు రప్పింప నవకాశము గలిగినది. పోయి సమయముఁజూచి యట్లొనర్చెద. (నిష్క్రమించును.)

చంద్రగుప్త నాటకము.

తృతీయాంకము—ద్వితీయరంగము.

స్థలకము, వితస్తానది-బ్యూసెఫేలసు నగరము- తాచనగరు.

(మౌర్యుడు కొన్ని లేఖలఁజదువుచు పటమునుఁజూచుచుండును-
మైత్రేయుఁడు చెంతనుండును)

మైత్రే: వయస్యా, నిన్నొకభార్య వదలిపోయినను నీ వొకభార్యనువదలినట్లులేదే?

చంద్ర: మైత్రేయా; ఏ మీ వెఱ్ఱిప్రసంగము.

మైత్రే: కాదోయి, ఈ పనిపడతిని నీవు వదలననుచున్నావు. మిట్టమధ్యాహ్నమైనది, కడుపులో మలమల మాడుచున్నది. నీ వేమైన క్షారసముద్రములో లభించిన సుధను దినినావా?

చంద్ర: మిత్రా! నీకింత యాకలియైన నీవేగి భుజింపరాదా? నే వలదంటినా?

మైత్రే: భళీ! బాగుగ బలికితివే వయస్యా! నీవుపవాసమున్న నా కన్నము మ్రింగుడునా? ఇట్లెంతకాల మొకయొడ్డున గ్రీకులు వేఱొకయొడ్డున మనము శిబిరముల వేసికొని వితస్తానదీ దేవతను గొల్వవలెను? ఒక్కసారి యేరుదాటి భీముడు రాక్షసుల నుగ్గాడినట్లు వైరుల పీచమడచరాదా? అట్టికార్యము నీచేఁగాకున్న నాబోటి శూరోత్తమును బంపరాదా?

చంద్ర: నీ సాహసము నేనెరుగనిదా? నిన్ను వైరులపై వదలిన మాకుఁగీర్తి నిలుచునా? కొంచెము తాల్మిఁజాల్పుము. కార్యముపట్ల నొప్పులేకున్న నెట్లు? త్వరపడి కార్యముఁ జెరచుకొననచ్చునా?

చ॥ మనపొరపాటుచే భరతమాతకు గ్రీకులచేఁ బరాభవం
బని నొనఁగూడెనేని, ధర, నా విధుభాస్కరతారకంబుగా
మనకపకీర్తిఁ గల్గునని మూర్తుర వెంటనే మార్కొనంగ నే
వెనువడినాడఁగాని, యొకవీలొనఁగూడిన నూరకుందునే!

నేటివార్తలచే వాసమయ మాసన్నమగుచున్నదని తెలియవచ్చుచున్నది.

మైత్రే: నీ విటులే యనుచుంటివి. మొట్టమొదట నీ సుపక్కరుల మన దేశములో గాల్పెట్ట నిచ్చియుండఁ గూడదు.

చంద్ర: మిత్రా! సెల్యూకసు ముందుగనే మనము సంధి కోడంబడమని తెలిసి మున్ముందుగా సేనల నాయితము చేసికొని సుభా కనుములో మలయకేతువును గూఁటయుద్ధమున బంధీకృతునిఁగ జేసి మన దేశమును బ్రవేశించెఁ మించినదేమియు లేదు. సింహాగారము జొచ్చు మృగంబులకుఁబలె మన దేశంబున వారెంతదూరము ప్రవేశించిన వారికంత యాపత్కరము సుమా. నిజంబుగా మనకుఁ గొన్ని దినములలో జయము చేకూరు.

మైత్రే: మాటలు చెప్పుటకేమి? నా యవస్థ పరమాత్ముని కెఱుక. సమయమున కన్నము లేదు, నీళ్లు లేవు. ఇంతకు మున్ను నేఁ బెండ్లికొడుకువలె నుంటిని. నిన్నుఁజేర నినుముచే నగ్గికి నంత్రిపెట్టినట్లు నాకుఁ బ్రాణాపాయ మగుచున్నది.

చంద్ర: మిత్రా! నిన్నుఁ బాటలీ పుత్రమునచే యుండమంటినే! నా మాట వినక వచ్చితివి గదా.

మైత్రే: పిల్లికి చెరలాటము, ఎలుకకుఁ బ్రాణసంకటమన్నట్లు నా యవస్థ నీకు హాస్యాస్పదమా? త్వరగా యుద్ధము ముగించి ఇంటికిఁ బోవుద మంటిని. ఇష్టము లేనిచో నిక్కడనే యిల్లు కట్టుకొనియుందుము. నా ప్రుట్టేమి ముని గినది. నే బోయెద (పోవుచో బ్రతీహారి ప్రవేశించిన నిలుచును.)

ప్రతీ: రాజేంద్రా! ఆర్యచాణక్యులు (ప్రవేశము చాణక్యుడు, మౌర్యుఁడు నమస్కరించును.)

చాణ: శీఘ్రమేవవిజయోస్తు. వృషలా,

(జనాంతికము) ఇప్పుడే శకటదాసు మనకొక శుభవార్తఁ బుత్తెంచె. నేడు ప్రదోషకాలమున సెల్యూకసు నదిని పైనదాటి మనపై నాకస్మికముగాఁబడ నున్నాడట. మన మీ దరిని గాచుచుండ బహిరంగముగా గెలువలేమని మంత్రాలోచన మొనర్చి యిట్లు సేయఁదలచినట్లున్నది.

చ॥ మును పిటులే సికందరుఁడు మోసముగాఁ బురుషోత్తమాఖ్యుతో
నని బొనరించి గెల్చె నిపు డట్టులె మౌర్యునిగూడ గెల్వగా
నను వగునంచు సెల్యుకు డహంకృతిమై పఱతెంచునట్టి భ్రాం
తిని వెడలించి తెల్లముగఁ దెల్పుము తావకధైర్యశౌర్యముల్

చంద్ర: గురూత్తమా! తమ యాశీర్వాదమున్న నిదెంతపని?

చాణ: ఇతఁడు త్రివ్వఁదలచిన గోతిలో నితఁడే పడునట్లొనర్పుము. గూఢముగా సేననునిల్పి మధ్యమార్గమున నడ్డగింపుము. (పరికాశము) భారతమాతృఋణ మొకింత తీర్పుము.

ఉ॥ ఏనును నీవుసంగలిసి యెన్నియొసారులు దేశమాతృసే
వానిరతిం విరోధుల విపన్నులగా నొనరించి దేశమా
తృఋణ మొకింత దీర్చితి మదేవిధి నేనును నాచరించి యు
ద్ధానినొకింత వితతంబుగఁ దీర్పుదమో మురాత్మజా.

మైత్రే: (స్వగతము) అట్లయిన సెల్యూకుని పనివెక్కిరింపఁబోయి వెల్లకిలఁబడినట్లునను.

చంద్ర: స్వామీ! అందులను సందియమేమి? తమ యాజ్ఞానుసారము వర్తించెద నమ్మఁడు.

చాణ: వత్సా! నేబోయివచ్చెద. కర్తవ్యాంశముల నప్రమత్తుడవైయుండుము. (నిష్క్రమించును.)

మైత్రే: (చంకలు దట్టుకొనుచు) రేపటితో నా కష్టములు గట్టెక్కును. భళీ భళీ పెండ్లా మీడేకెనన్నను నింత సంతసముగలుగదోయి. వాడు నా ఆయుస్సు బోసికొని బ్రతుకు గాక; అతనిపేరుఁ జెప్పికొని నేను నేటినుండి సుఖంబుగా గారెలు, బూరెలు, బొబ్బట్లు తినియెద.

చంద్ర: ఎంత యల్పసంతోషివి. ఒక్క యోటమితో యుద్ధమంతమగునా?

ప్రతీ: (ప్రవేశించి) మహారాజా! ద్వారమున మలయకేతుసేనాని శిఖరకుఁడువచ్చియున్నాడు.

చంద్ర: లోనికి రప్పింపుము (ప్రతీహారి నిష్క్రమించును, శిఖరకుఁడు ప్రవేశించును)

శిఖ: రాజేంద్రా! జయము.

చంద్ర: శిఖరకా! పాపము పర్వతేశుఁడు యవనులచేఁ జిక్కెనట. అతని చెరనుండి విడుదలఁ జేయించు యత్నము లొనర్చుచున్నాను.

శిఖ: రాజకంఠీరవా! మీరు పూనుకొనిన నదెంతపని? ఇప్పుడు నే నొక రహస్య సందేశము దెచ్చినాడ.

మైత్రే: (తనవంకఁ జూచుటఁగాంచి) మా కిద్దఱకు భేదము. నేనున్నను నీ వార్తఁ దెల్పవచ్చును.

శిఖ: (మౌర్యుఁడూరకుండ) రాజేంద్రా! నేను యవనులచేఁజిక్కి నప్పుడు నాకు ప్రాణదాన మొసంగిన సెల్యూకసుని పుత్రి హెలెన్ మీపై మరులుకొన్న దనియు మీ దర్శనంబున కనుదిన మెదురుచూచుచున్న దనియు నాకని చెలికత్తె రదనిక తమతో నివేదింపుమనియె. ఇకఁ గార్యభారము తమపై నున్నది.

చంద్ర: ఏమేమీ? సెల్యూకసుని తనూజ నాపై మరులుగొనెనా? ఆహా! దైవ మాయ (స్వగతము)

ఉ॥ చందనదాసు వర్తకము సల్పినటుల్ చని, సెల్యుకేశరా
ణ్ణందనఁబోలుసుందరి వినఁగ గనలేదని తెల్పినంత, నా
కందనిమాధ్రిపం డెది యటంచుఁదలంచితినో, యదేధరా
స్యందనుమాయచేఁ, గరతలామలకంబుగఁనయ్యెఁ; బాపురే!

మైత్రే: వయస్యా! ఏమోయి నీ బ్రహ్మానందము? యవనస్త్రీయేమి! నిన్ను వరించు టేమి! ఇదేమి మోసమో?

శిఖ: రాజచంద్రా! ఇందేమి వంచనలేదు. రదనిక యాభాగ్య రాక్షసుని గూఢచార బృందములోనిది. ఆ రాకన్య అసదృశసౌందర్యనిధి. అసమానగుణఖని. అవశ్యమురక్షణీయ.

చంద్ర: శిఖరకా! నిన్ను నా సేనానులలో నొకనిగాఁజేసితి. పోయిరమ్ము, కర్తవ్య మొనర్పెద.

(శిఖరకుడు నిష్క్రమించును)

మైత్రే: వయస్యా! కొంపఁదీసి యా యవనకన్యకై పైకి శిబిర మేగెదవా యేమి? ఆమాటఁ దలపెట్టినంతటనే నా దేహము కాకరకాయవలె గగుర్పొడుచు చున్నది. పోయెదవా? చెప్పుము.

చంద్ర: నా యుద్దేశమదియే యనుటకు సందియమేమి. మైత్రేయా.

ఉ॥ సుందరి, "వచ్చి" ప్రోచుడనుచుఁ గుయివెట్టుచునుండ, మానసా
నందము. పోయి, "రక్షణమొనర్పుము" నా బురికొల్పుచుండ, ఈ
కందువ, లేనిపోని యుపకారములందలపోసి, నాతి బ్రో
వం దమకింపకుండుటొక పౌరుషమా! రసికత్వధర్మమా.

మైత్రే: పౌరుషము పాడుగానీ! రసికత్వము రాలిపోనీ! నీవు మాత్రము పోవద్దు నిన్ను వేడెదను.

చంద్ర: మిత్రమా! ఇంత భయమేల? నాచేతఁ గృపాణ మున్నదనుక నొరులకు నన్నుఁ జెనకనగునా? ఏల పోవల దనియెదవు?

ఉ॥ ఏలకొ యిట్లు భీతినహియించి వచింప, సుహృద్వరేణ్య! నా
కేలఁగృపాణముండ దమకించి యెదుర్కొను శత్రుకోటులన్
దాళఁగలే నటంచొ? మఱి దృష్టిమనోధనపశ్యతోహారల్
గోలలు, వారిఁగాంచ వెతగూరునటంచొ? మరేమొ తెల్పుమా?

మైత్రే: అదియంతయు నాకుఁ దెలియదు. ఎట్లు పోఁగలవు. నీవుమాత్రము పోవలదు.

చంద్ర: అతిస్నేహము పాపశంకి కదా. వితస్తానదికిక్రింద నొక సొరంగమున్నది. అట్లుపోయెదను. ఆర్తరక్షణ మార్యజన కర్తవ్యముగదా! నన్నింక వారింపకుము. ఇప్పుడు లోని కేగుదము రమ్ము (యవనికపడును).

చంద్రగుప్తనాటకము.

తృతీయాంకము — తృతీయరంగము.

స్థలకము — నికియాపట్టణప్రాంతోద్యానము.

(ప్రవేశము. హెలెన్ విరహార్తయై యొక చంద్రకాంత వేదికపై బరుండియుండును.)

హెలెన్: ఈ జ్యోత్స్నతోడ నా వలపు మిక్కుటమగుచున్నది. ఔరా! ఈ కౌముదీ ప్రభావము? ఈ వియోగవ్యథ నెన్నినాళ్లోర్వగలను. నావలపు తెలుంగొతెంగించిన నా మనోహరుఁడు నాపైఁ గరుణించి చేకొనునో లేక తనంత తా వలచిన దీ తరుణి యని చులుకనజేసి తిరస్కరించునో? ఈ సంశయముకంటె నెట్టియుదార్థమైన మేలుగదా? ఈ యుపకారము నాకెవ్వరొనర్తురు? ఇంక నగ్గలించు సిగ్గును ద్రోచివైచి నిన్న యోచించినట్లు నా హృదయేశ్వరుని కొక లేఖ వ్రాసి రదనిక చేతికిచ్చెద. నా మనసుకుఁ గొంత స్వాస్థ్యమైన గలుగును. (పత్రముఁ గైకొని లిఖించుచు) అక్కటా! అశ్రుబిందువులడ్డము వచ్చుచున్నవే (విషాదమనస్కయగును)

(ప్రవేశము రదనిక)

రద: (స్వ) నెచ్చెలి దుఃఖముఁ జూడ దుస్సహమగుచున్నది. ఈ దిన మెట్లయిన రహస్యము గన్గొనెద (డాసి ప్రకాశముగా)

చ॥ కువలయనేత్ర నీమకనుగొల్కుల నిండియజస్రమశ్రుబిం
దువు లెడలేక చిప్పిల నధోముఖివై పలవింపనేమి హే
తువొ చెపుమాఁ త్వదీయముఖతోయజమందెల నవ్వువెన్నెల
ల్దవులగఁజేతు లేనియెడలన్ ననుదబ్బఱియుంచుఁబిల్చుమా.

హెలెన్: నెచ్చెలీ! ఎన్నిమారులు నీవు నట్లడగుట, నేనేమియు లేదనుట?

(లేఖను దాచి కన్నీరు తుడుచుకొనును.)

రద: నీ వొకప్పుడైన విసికి యథార్థమెఱింగింతువేమోయని యడిగితి. కన్నులు మూసికొని పాలుఁద్రావి యితరు లెఱుంగరనుకొను పిల్లివలె మాటాడెద వేల? నిప్పులేనిది పొగయుండునా? ఎవరిపైననో నెనరూని యిట్లువందురు

చున్నావు. తావి పూవు తావుంబోలె నీ చర్య నీ గుట్టును రట్టుచేసె. రహస్యము దాచుకొనలది నగ్గివలె నపాయకరవగు. సిగ్గుపడి సుఖమేల చెలిచుకొనెదవు? చెప్పుము సుఖపడుము.

హేలెన్: రదనికా! నిర్బంధమేల? రేపో మాపో చెప్పెదనులెమ్ము.

రద: ఇప్పుడు చెప్పినచేమి? నీకు నాపైఁ బూర్ణ విశ్వాస మున్నట్లుఁ దోచదు, కాన నే నీ దాస్యవృత్తివదలి నావారికడ కేగెద.

హేలెన్: అక్కటా! నీవేగిన నెట్లు? నా మనోరథ సాఫల్యమంతయు నీచేతనే యున్నదిగదా (చింతించి)

చ॥ వినుమిక దాపనేల? జనవిశ్రుత విక్రముఁడైన చంద్రగు
ప్తుని పటమీవుచూపి తదపూర్వగుణాదులఁ బ్రస్తుతించి నం
తన హృదయమ్మునందొక వితమ్మగుగొంతెమకోర్కె యొండు సం
జననమునొందె యెప్పుడు విషాదము గూర్చునదేమొ నెచ్చెలీ!

రద: ఓసీ చేలా! ఇంతియేనా? ఇట్టిదని నే నెప్పుడో కనుగొంటి. అయిన నీ నోటనే వినవలెననియుంటి.

హేలెన్: ఎంత నేర్పరివి! ఇంక నాకేమి యుపకారమొనర్తువో చూతము.

రద: సఖీ! నీయవస్థంజూడలేక యా శిఖరకుని చే మౌర్యునికి నీ వృత్తాంతమెఱింగించి నిన్ను రక్షింప సందేశమంపితి.

హేలెన్: అక్కటా! రదనికా! ఇట్లొనర్చిన నన్నతఁడు కులటయని తలంపకుండునా?

రద: భయపడకుము. రసికాగ్రేసరుఁడగు మౌర్యుడు 'కాముకస్యకుతో లజ్జా' యని యెఱుంగడా?

హేలెన్: అట్లయిన నన్ను రక్షింపరాదేమి? నెచ్చెలీ! నీవును నేనును భ్రమింతుము గాని యతడేలవచ్చును.

ఉ॥ ఎందఱో యార్యజాతి మతవృత్త విరాజిత సుందరాంగు లిం
పొంద భజింపఁదార్యకల నొప్పెడు చందురుమాడ్కి వెల్గుశ్రీ
హిందువసుంధరారమణుఁ డిందులకెందుల కాత్మ శత్రుదా
ణ్ణందన నన్యజాతిమత నర్మిలిఁగోరగవచ్చు నెచ్చెలీ॥

రద: అట్లనకుము. ఆ సందేశ మతని కింకను జేరియుండదు. చేరినఁ దప్పక వచ్చి యుండును. మఱియు,

చ॥ 'వలచితి రార, వచ్చి, నను బాలన సేయర, ధీర' యంచు ను
త్పలదళ నేత్రి నీవు పనుపన్ రసికాగ్రిణి చంద్రగుప్తుఁడే
వలనను లేక తాను సిలు వాని మనంబు పలంబొ దారువో
కులిశమొ, లోహమో, కుటిలకుంతల, యింత యెఱుంగనేరవే.

హెలెన్: అట్టి మహద్భాగ్యము నాబోటి మందభాగ్యురాలికిఁ బట్టునా?

రద: పట్టకేమి? నీ ప్రజ్ఞ నెఱుఁగక మౌర్యు సుదారగుణ మెఱుఁగక యిట్లాడెద వింతియ.

హెలెన్: నీ మాటలే రూఢియగుఁగాక. అయిన నీ వలపు నాకు మావారిలోఁ దల వంపులు దెచ్చుఁగదా.

రద: అట్లెన్నటికి జరుగదు. ఒకవేళ నట్లగును బో, కామించు కాంతుని కౌగిలి కంటె నది యధికమగునా?

హెలెన్: (మౌర్యు చిత్రమును జూచి) ఈతని రూప మింతకంటె సుందరమా.

(ఇద్దరు చిత్రమునే చూచుచుందురు. గ్రీకు సైనికుని వేషమునఁ జంద్రగుప్తుఁడు ప్రవేశించును.)

చంద్ర: వారే హెలెన్ రదనికలు గాబోలు. ఆ విదేశీయ వస్త్రములఁ దాల్చి నదియె హెలెన్ గావలయు. లేనిచో నిట్టి యసమాన లావణ్యరాసు లిద్దఱుందురా? ఆహా! విరహవేదన గూడ నీ తన్వీకోక శ్రోత్ర మంజులతం గల్పించె. చిత్తజుని వహ్నికీలల నెత్తు దగ్గినను వన్నె హెచ్చి మిఱుమిట్లుఁ గొల్పుచున్నది.

తే॥గీ॥ పర్ణముంబోలె మానంబుఁ బరిహరించి
పల్లవముబోలె రాగంబు పరిభవించి
తలిరుగుమి వోలె నవనవోత్కలికమించి
కొమ్మ యలరారు సౌరార! ఇమ్మధువున.

ఈ కమలాక్షికి నారాక నెట్లు తెలియఁ జేయుదును

(పాత్రకుఁడు ప్రవేశించును.)

చంద్ర: ఎవఁడితఁడు! (దాగుకొనును)

పాత్ర: హెలెన్! దేనిని మీరిద్దఱు తదేకదృష్టితోఁ దిలకించుచున్నారు.

(ఇద్దఱులికిపడి లేతురు. పటమును దాచుదురు.)

హెలెన్: ఏమియు లేదు. ఏదోయొక పటమునుఁ జూచుచుంటిమి.

పాత్ర: రదనికా! నీవేగి హిప్పస్నిక్కడ నెక్కడనోయున్నాడు. తోడితెమ్ము.

(నిష్క్రమించును)

చంద్ర: (స్వ) ఈ ధూర్తుఁడేదో పన్నాగముఁబన్ని యిందుఁ జేరవచ్చినట్లున్నది. ఏమైన నేనున్నాడ గదా.

హెలెన్: సేనానీ! ఏలయిట్లు చెప్పి పంపక యకస్మాత్తుగా వచ్చితివి. రదనిక నేల పంపితివి.

పాత్ర: ఉ॥ నెచ్చెలి నీకునాకుఁగల నెయ్యముతియ్యము విస్మరించి నీ
విచ్చటికేంమ్కై యిటులవచ్చితివన్న నికేమి మాఱు నా
ప్రచ్చెదువాడ మన్మథనిరోధముసైపక నీదుపంచకే
వచ్చితిఁబ్రాణభీతిసిఁకఁ బాలనముంచెదొ నీటముంచెదో?

చంద్ర: (స్వ) ఓహో! ఇదియా కథ! కానిమ్ము, హెలెన్ ఈ మూర్ఖుని వచ్చిన త్రోవన పంపకుందునా!

హెలెన్: సేనానీ! ఇందులకా వచ్చినది? ఇంక నీ చెలతలంపు మాని నీ త్రోవను బొమ్ము.

పాత్ర: హెలెన్! త్వరపడక నేఁజెప్పదలఁచుకొనినది వినుమా. ఈ రాత్రి ఇకఁ గొన్ని గడియలకు హైందవ శిబిరముపై దాడివెడల నున్నాడ. అందు జయంబు మనకే యగు. అయిన రణసంరంభమున నాకేమి విపత్తు మూడునో దైవమునకే యెఱుక. నిన్ను మఱలఁ జూచెదనో లేదో! కావున నా కడసారి ప్రార్థన నాలకింపుము. నిన్ను నేఁ జాలకాలమునుండి కామించి యుంటి, నీకును నే ననిష్టుఁడఁ గానని తలంచుచుంటి. నీ విప్పుడు యుద్ధాంత మున నీ తండ్రి యిష్టపడిన నన్నుఁ దప్పక పరిణయ మాడెదనని స్పష్ట

చిత్తుండనై యుద్ధమున కేగెద. ఈ సంతోషవార్త నాకెక్కుడు సత్తువ నీయ శత్రువులం జక్కాడి విజయుండనై వచ్చెద. లేనిచో,

హెలెన్: సేనానీ! చాలుచాలు. వినందగిన దంతయు వింటిని. ఇకం గదలిపొమ్ము. నా మనంబన్యాసక్తము.

పాత్ర: అక్కటా! హృదయేశ్వరీ! ఒక్కమాటతో నా కొండంతయాసను రిత్త పుచ్చితివే!

చ॥ పనివడి నేడుగాని యెడ వారక రేపటికైన నన్ను బ్రీ
తిని గదియించి, సౌఖ్యజలధిం దమిదీరగ నోలలార్తువం
చనుదినమెంచి పల్కిన యనంత సపర్యలు వీటిం బోయె, బీ
డున వెదంజల్లు బీజములటుల్, యువనీ నవనీతకామినీ

ఇదియేనా నీ కడసారిమాట? (ఊరకుండుటంజూచి) అట్లయిన నీ మనోహరుం డెవ్వరు?

హెలెన్; సేనానీ, నీకుం జెప్పవలసిన విషయములం జెప్పితి. ఇతర సంగతుల ప్రసక్తి నీకేల!

పాత్ర: అదిగో! అదేం పటము? నీ మనోహరునిదా? ఏదీ, చూతమిటు దెమ్ము (చేంజాచును.)

హెలెన్: ఓయీ! నీకీ యధిక ప్రసంగమేల! త్వరగా కాలికి బుద్ధిసెప్పుము లేనిచో నీ ధార్ష్ట్యము నా తండ్రితోం జెప్పెద.

పాత్ర: ఓసీ! టక్కరి! ఇంతమాత్రముతో నే వదలిపోవుదునా? ఇంక నీ యాటల సాగనిత్తునా (పటమును లాగికొనును)

హెలెన్: నెచ్చెలులారా! రక్షింపుడు రక్షింపుడు. హా! ప్రాణేశా!

పాత్ర: ఓహో! (పటముంజూచి) మగధేశ్వరుండా నీ మనోహరుండు. సరిసరి గానే దలంచితివే? (చంద్రగుప్తుండు బయటికివచ్చి పటమును లాగికొని)

చంద్ర: ధూర్తా! నీ బంటుతన మొంటరిగనుండు నబలల ముందటనా ప్రదర్శించెదవు!

పాత్ర: ఎవండవురా నీవు! ఎవరి ముందటం బ్రదర్శించిన నన్నేమి సేయంగలరు? నే నెవ్వడ ననుకొని యిట్లాడితివిరా?

చంద్ర: ఉ॥ ఇవ్వనజాక్షి ప్రాణసఖు లెవ్వరు చెంగటలేని కాలమం
దవ్విడ చేతి చిత్రపటమాదట గైకొని, యింతి కాత్మలో
నెవ్వగంగూర్చినట్టి మహనీయపరాక్రమ విక్రముండ వీ
వెవ్వండవైన నేమి? పాలియింపక యే నిను వీడువాండనే?

పాత్ర: ఓరీ! సైనికాధమా! నీ జంఝూటములు నాకడ సాగునా? ఇంకొక చోటికి గొంపొమ్ము.

ఉ॥ భీరు వితండటంచు వెలిపింపంగఁ జొచ్చితివేమొ కాని దు
ర్వార పరాక్రమక్రముఁడ వైరిజనౌఘ విదారకుండ నో
రోరి యుక్కెసఁదెల్పఁగొని యుక్తవిధంబున నాత్మమాపణన్
గోరనిచో వధించెద నకుంఠిత శౌర్యధురంధరుండనై.

చంద్ర: ఓరీ పిరికీ: మాటలచే భయపెట్టఁజూచెద వా?

క॥ నీశరణము నీభరణం
బాశించెను వైరికోటి నట్టియును చుమా
నీ శరణము నాకేటికి
నా శరణము వేడకున్న, నాశమొనర్తుౕ.

పాత్ర: ఎవరు నాశనమొనర్తురో చూతము రమ్ము. (అని పోరాడుచుందురు.)

హెలెన: ఈ మహాత్ముం డెవ్వఁడో నా పాలిటి దైవమువలె విచ్చేసె. ఏమీతని ఖడ్గ కౌశల్యము? ఇతని ముఖవర్చస్సు భాషోచ్చారణముఁజూచిన నితఁడు యవనుఁడుగాఁ దోచుటలేదు. ఏమీ విచిత్రము?

చ॥ ఇతనిని గాంచినంతనె యిదేమివిచిత్రమొకాని కామితే
ప్సితమును జెందనేరక తపించెను నామనంబు సౌఖ్యసం
వృతమగు దీనిఁజూడ హృదయేశ్వరుఁ డీతఁడెయౌంచుఁదోచు, రే
వతి గనిగాని యుత్పల మవశ్యము రెక్కలవిప్పఁజొచ్చునే.

ఈతనిఁ జూచుకొలఁది యితఁడే నా మనోహరుఁడని రూఢియగుచున్నది. ఆ పటమునందలి పోలికలన్నియు విశదమగుచున్నవి. చిత్రకారుఁడెంతయు ప్రౌఢుఁడుగదా.

(చంద్రగుప్తుఁడు ఖడ్గము నెగురగొట్టగా)

పాత్రి: ఓరీ త్రుళ్ళిపడకుము. ఇల్లలికినఁ బండువయ్యెనా? (పారిపోవును)
చంద్రి: (చిత్రము పట్టుకొని) రమణీమణీ! ఇదిగో! ఆ ధూర్తుఁడు నీ చేతినుండి లాగికొనిన చిత్రపటము. (అందిచ్చుచోఁ గరస్పర్శనమగు)
హేలేఖ: (స్వ) ఈతని కరస్పర్శముచే నమృతంపు సోనలు గురిసినట్లయ్యె. ఇతనితో నెట్లు మాటాడఁగలను. (ప్రకా) నెచ్చెలీ! రదనికా! ఇటురమ్ము. వచ్చి ఈ మహానుభావునకు నా కృతజ్ఞతఁ దెల్పి నామధేయాదులడుఁగుము.
చంద్రి: బేలా! సమ్ముఖమ్మున గాంభీరమేల? నే నెవ్వరినైనది నీ హృదయము తెల్పుటలేదా? నేను నీవాఁడ, నన్ను లోకులు మౌర్యుఁడందురు. నీ వేమని యెడవో కనుఁగొనవచ్చితి. (హేలేఖ దూరమేగి పెదమోమిడును.)

మ॥ అరవిందాక్షి! మదీయనామమును నీ వాలించి నల్లంత నీ
సరసీజాస్యముడాగురించి కబరీ సందర్శనప్రాప్తిఁ జే
కుఱగాఁ జేసితి, వైన నేమదియె మాకుం జాలదే? గంగ క
ద్దరి మే మిద్దరి వెగ్గటించఁగలదే? తారుణ్యపాథోనిధీ.

ప్రియసీ! సిగ్గునకు సమయాసమయములువలదా. ఇంక నాయెడఁ బ్రసన్న వగుము (ఊరకుండుటఁ జూచి)

ఉ॥ "ఇక్కడి కెప్పు డేగు మగధీశ్వరుఁ డెప్పుడు నన్నుఁ బ్రోచు"నం,
చొక్కట సిగ్గువీడి ప్రణయోత్కలికం దపియించి నేమరాఁ;
ఎక్కడలేని సిగ్గు వహియించి, వచింపవు చూడ వింక నా
యక్కర దీఱెనంచు నలినాక్షిరో! సిగ్గునఁ జేరఁజీరితే.

హేలేఖ: ప్రాణేశ్వరా! మీ దర్శనము నాకు వాగ్బంధనకారణము. ఇంక మీ కెఱుంగని దేమున్నది? మీ రిక్కడ నిల్చుకొలది మీ కాపద హెచ్చుచున్నది. ఆ దుర్మార్గుఁడు పాత్రికులుఁడు పరిమంజరిని పోగుచేసి మీ పైకి వచ్చును.
చంద్రి: ప్రియసీ! నీమాట నిక్కువము. నీ పరువును గాపాడ నా తుచ్ఛప్రాణములతో వదలిన నయ్యది మన సౌఖ్యమున కంతరాయమాయె. పుణ్యముఁ జేయఁబోయిన పాపము వెంటనంటె (లోపలఁ గలకలము.)

హేలెన: వల్లభా! అదే ఆయుధధ్వానము. ఆ దుష్టుడు వచ్చుచున్నాడు. పోయి రండు. పోయిగండు.

చంద్ర: ప్రాణేశ్వరీ! వానిరాక నీకు విపత్కరము కాదుగదా?

హేలెన: మనోనాథా! అతఁడు నాకేమి సేయఁగలడు. మీరు నిర్భయముగాఁ బోయిరండు. నన్ను మఱువక త్వరలోరండు.

చంద్ర: హేలెనా! నామనంబు నీ యొద్దఁ బూఁటకాపుగాఁ వదలితినిగదా ఇంక రాకుందునా?

(ఇద్దరు వేర్వేర నిష్క్రమింతురు.)

పాత్రి: (సైనికులతోఁ బ్రవేశించి) ఆహా! పిట్టలు పాఱిపోయినవే! సైనికులారా! కొత్తయువన సైనికుఁడిక్కడఁ జుట్టుప్రక్కలనున్న బంధింపుడు. పొండు, (పరికించి) ఇదేమి ఇది? ప్రణయలేఖయా?

(జాబుఁ గైకొని చదువును.)

ఉ॥ నీ మహనీయరూపరమణీయత నీ గణనీయసద్గుణ
స్తోమము నీ గరిష్ఠభుజశూరత నీ స్తవనీయసత్వరా
జ్యామలకీర్తిసంపదల నన్నిటిఁ గంటిని వింటి వెంటనే
కాముని బారిఁ జిక్కితి నికన్ మగధేశ్వర ఎట్లు బ్రోచెదో.

ఉ॥ నమ్మినవారల న్నిరసనమ్మొనరింపవు చంద్రగుప్తుఁ డం
చు న్నను వేనవేల్నుడువుచోవిని సూనృతమంచు నమ్మి నా
జమ్మగు సిగ్గుఁ బోవిడిచి సర్వముఁ దెల్పితి నింక నీవు చి
త్తమ్ము మదీయ భాగ్యముగ నా మగధక్షితినాథచంద్రమా.

కానిమ్ము. దీనితోనే హేలినిని నా దాసిగాఁ జేసికొనియెద.

(నిష్క్రమించును.)

చంద్రగుప్తనాటకము.

తృతీయాంకము—తురీయరంగము.

స్థలము—నికియానగరము, రాజమార్గము.

(సెల్యూకస్, మెగాస్థనీసు, పాత్రికులుండు, భటులు ప్రవేశింతురు.)

సెల్యూ: సేనానీ! సైనికుల యామయామమునకు ద్వారముకడ మార్చుచుండవలయు. ఎప్పుడీ హైందవులు మనల ముట్టడింతురో తెలియదుగాన నప్రమత్తుఁడవై మెలగవలయు.

పాత్రి: రాజేంద్రా! తప్పక యట్లే యొనర్చెద.

సెల్యూ: మంత్రివరా! మన పరాజయమునకుఁ గారణము మన రహస్యదండయాత్రను మన వైరులకెవ్వరో తెలియఁజేయుటయె యగు.

మెగా: మన సైన్యములో గాంధారదేశము కుభాదేశమునను౦డు హిందువు లున్నారుగదా. వారలలో నెవ్వరైనఁ దెలిపియుందురు. అందుఁ గొందఱు మౌర్య వేగువారై యుందురనుట నిస్సంశయము.

సెల్యూ: ఉండిన నుందురుగాని వారెట్టు లావార్త నచ్చటి కంపియుండఁగలరు?

మెగా. అందుకేమి ఉపాయాంతరము లేకుండునా? పావురములద్వారా పంపి యుందురు. లేక యాతీరమునుండి యాతీరమునకు దొంగత్రోవలున్నవో!

సెల్యూ: సరే కానిమ్ము. నీవేగి ప్రతి గృహమును గాలించి పావురముల నన్నిటి బట్టి వధింపుమనుము. యవనేతరుల హైందవులపై యుద్ధమున నుపయోగింప వలదని యాజ్ఞాపింపుము.

మెగా: రాజేంద్రా! త్వదాజ్ఞ శిరసావహించెద. (నిష్క్రమించును.)

సెల్యూ: సేనానీ! ఆ చారుఁ డెవఁడై యుండునోకదా.

పాత్రి: ఆ చారుఁ డొకఁడవనేల? మౌర్యుఁడే మన శిబిరమునకు వచ్చియుండె.

సెల్యూ: ఏమీ ఏమీ! కుందేలు వంటిల్లుజొచ్చెనా? నీ వతని నెక్కడఁజూచితివా? చూచియు వదలితివా?

పాత్రి: రాజేంద్రా! నా తప్పు క్షమింపవలయు. ఆతఁడు యవనసైనికవేషమున నుండ నే మొదట గుర్తింపలేనైతి. పిదప గుర్తించి పట్టుకొనఁబోఁదతికి వాఁడదృశ్యుఁడయ్యె.

సెల్యూ: ఎంత ప్రమాదము! ఎంత ప్రమాదము. యుద్ధము లేకయే మన యభీష్టము నీడేర్చుకొను తరుణమును రిత్తపుచ్చితివే. అతఁడట్టులేల మన శిబిరమున కేతెంచెనో నీకుఁ దెలియునా?

పాత్ర: (స్వగ) నేను వేచియున్న తరుణ మాసన్నమైనది. ఇతని కింకఁ బురికొల్పించి హెలెనను నా వలలోఁ జిక్కించుకొనియెద (ప్రకా) తెలియునుగాని దానిని నుడివిన మీకు దుఃఖ మినుమడించునేమో యని చెప్ప నోడెద.

సెల్యూ: ఈ పరాజయము కంటె నా కెక్కుడు దుఃఖ కారణ మేముండును? ఎట్టిదైనను వినఁగోరెద.

పాత్ర: నేనీ మూలమున మీకుఁ జింతపెంచిన క్షమింపవలయు, మౌర్యుఁడొక యవన స్త్రీ పంపున నిటువచ్చె.

సెల్యూ: ఎవరా ధూర్త? ఎవరా దేశద్రోహి? చెప్పుము, తత్క్షణమే శిక్షించెద.

పాత్ర: రాజేంద్రా! నిన్న సంజవేళ శిబిరమంతయు భద్రముగ నున్నదో లేదో యని పరిశీలించుచుండ నొక్కచో నిద్దఱి సంభాషణ వింటి. అందొక వ్యక్తి కంఠ ధ్వని నాకుఁ జిరపరిచితమగు కాంత దగుటచే నిశ్చేష్టుఁడనై నిలుచుంటి. ఇంతలో నా తన్వి తన్ను శిబిరమునుండి గొంపొమ్మని ప్రార్థించుచు నతనిని ప్రాణేశా! మగధేశా! యని సంబోధించుచుండె. అతఁడు వలదని నుడువుచుండె. ఆ కంఠధ్వని మౌర్యునిదని గుర్తించితి.

సెల్యూ: అహో! ఏమి కాలవైపరీత్యము.

క॥ భారతయువతులు యవనులఁ
గోరుట లటమాని యవనకుటిలాలకయే
భారతయువకుని నెమ్మదిఁ
గోరెనె? బెండులు మునిఁగె గుండులు దేలెన్.

పాత్రకులా? ఆ పాంసుల యెవ్వరు. త్వరగా నుడువుము. ఖండించి చెండాడెద.

పాత్రి: ఇంకను మీరు గ్రహింపలేదా? ఆ తరుణి మన-మన-హే-ళి-ని-యే.

సెల్యూ: హా హతవిధీ! నా పుత్రికకా యిట్టిదుర్బుద్ధి పుట్టించితివి. నాకీ పరాజయమునకుందోడు పగాభవముకూడ నొసఁగ సెంచితివా! ఛీ! ఇది నీ స్వకపోల కల్పితము. ఆకుమరుంగు పిందెవలెనుండు నా పుత్రియేమి? ఇట్టి యకార్య మొనర్చుటేమి? పాత్రకులా! నీవెవతనుఁజూచి హెలెన్ యనుకొంటివో?

పాత్రి: రాజసత్తమా! అదియేని నిజమైన నెంతయు బాగుగానుండును. ఇదిగో ఈ లేఖఁబరికింపుడు.

సెల్యూ: (పరికించి) అక్కటా! మాళ్యునకు వ్రాసిన ప్రణయలేఖయే! నేనాఁడే! ఈ దుర్వార్త నితరు లెవ్వరెఱుఁగరుగదా.

పాత్రి: రాజేంద్రా! ఎఱుఁగరు. నా మూలమున వెలుఁగఁబోవరు.

సెల్యూ: నీకు మా వంశగౌరవముపైనున్న యభిమానము ప్రశంసనీయము. అందుల కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడ. ఇంటిగుట్టు లంకకుఁ జేటన్నట్లు దీనికిఁ బ్రతిక్రియ నొనర్పకున్న మనకుఁ జేటుగలుగు. ఇందులకుఁ గర్తవ్యమేమి?

పాత్రి: ఇందుల కా తరుణీమణి నన్యునకిచ్చి వివాహ మొనర్చుటయే కర్తవ్యము.

సెల్యూ: పాత్రకులా! నీకంటె మనలో నెవ్వరు కన్యాగ్రహణ పాత్రులున్నారు? హేళినిఁ బెండ్లియాడి మా పరువు ప్రతిష్ఠల నిల్పుము.

పాత్రి: రాజాజ్ఞను నెదురాడుటకు నాకు నోరాడునా?

సెల్యూ: రమ్ము. హేళిని మందిరమునకేగి కార్యముఁ జక్కబెట్టెదను.

(నిష్క్రమింతురు.)

చంద్రగుప్తనాటకము.

తృతీయాంకము-పంచమ రంగము.

స్థలకము:-నికియా నగరము. హెలెన్ మందిరము.

(హెలెన్ సెజ్జపైఁ బరుండియుండును. మౌర్యుని చిత్రపటమును జూచుచుండును)

హెలెన్: శా॥ ఏ మౌర్యుంగనినంత నిల్లెమనుగా నేతెంతు, నీరీతిగా
క్షేమప్రశ్నరచింతు, నీవిధముగా సేవింతు నంచాత్మలో
నేమే మోతలపోసి తుట్టతుద కొక్కింతైన గావింపఁగా
సామర్థ్యంబును దక్కియుంటినకటా! స్తంభీకృతారంభనై

కాముకులు భావనా శూరులేగాని కార్యశూరులగుదురా? అయిన నా చర్యఁ జూచి ప్రాణేశ్వరుఁ డేమనుకొనియెనో?

మ॥ 'అరు దేరుం'డనిపంప నేనరుగ సౌఖ్యంబీక నన్నంపె ద
బ్బఱపో హేళిని మోహమంచతఁడు సంభావించునో యేమొ ఆ
సరసాగ్రేసరుఁడాము రానుతుఁడు లజ్జామారుతప్రేరితం
బరవిందాక్షి మనోరథాబ్ధిచయమం చాలోచనల్నేరడే.

ప్రణయ ప్రవాహము లజ్జాహేతుబద్ధమని యాతఁ డెఱుఁగకుండునా? కావున స్వస్థచిత్తనై యాతని పునరాగమమునకు నెదురు చూచుచుండెద.

(రదనిక చాటుననుండి బయటికి వచ్చి నవ్వుచు)

రద: నెచ్చెలి యసంతృప్త వసోరథయై యెప్పటి సిగ్గుపాటునకుఁ జిడిముడి పడుచున్నది. ఇది సాజమే కదా?

శా॥ అతఁడీడ నందునవ్వు ఢీసుమ్మంచును నెమ్మదిఁ జెంగలించు నీ
స్మితములనందసేరక, విచేష్టతఁబూని యతండుపీడ, ని
ర్వితమునఁ దారుమారయి తపించుచు నెచ్చెలియుండు నక్కటా,
గతజల సేతుబంధనలు కావొకొ? కాముకకోటి యోజనల్.

(ఎదురుగ నేఁగుదెంచి) నెచ్చెలీ! ఏలనీ లేనిపోని దుఃఖమున నిల్లుకట్టి వసించెదవు?

హెలెక్: రదనికా! వలదన్నను నెన్నియో కళంకలు మనంబున స్ఫురించుచుండును. ఏమి సేయుదును.

రద: కొలది దినములలో మౌర్య పూర్ణాశ్లేష సుఖ మనుభవించు నప్పుడీకళంకలన్నియుఁ జెల్లాచెదరై పోవును లే.

హెలెక్: అట్టి సుఖము నాకు సులభసాధ్యముగాఁ దోఁచుటలేదు. నిన్న పాత్రకులుఁడు నా హృదయేశ్వరు జిత్రపటముఁజూచి గుర్తించె. (జ్ఞప్తి నభినయించి) చెలీ! చెలీ! నిన్న గొప్ప ప్రమాదము జరిగినదే! నిన్న నీవు రాకమున్ను నా హృదయేశ్వరునకొక ప్రణయలేఖను వ్రాసితిని. దానినచటనే సంభ్రమమునఁ వదలివచ్చితిని. అదెవ్వరిచేతులఁ బడెనో? నా గుట్టెవ్వరికిఁ దెలిసెనో? ఏమి ముప్పు రానున్నదో కదా?

రద: ప్రాణసఖీ! భయపడకుము. ఈ వృత్తాంతము నేఁడుగాకున్న రేపైనఁ దెలియవలసినదే గదా?

హెలెక్: రదనికా! మా తండ్రికిఁ దెలిసిన నేమగునో? అతఁడడిగిన నే నోరెత్తి ప్రత్యుత్తరమీయఁగలనా?

రద: అంతయు నీయఁగలవు. మారుఁడట్టి భీరువులనైన మోహారక్షణమున ధీరులఁ జేయఁగల యైంద్రజాలికుఁడు.

(సెల్యూకసు పాత్రకులునితో రభసమునఁ బ్రవేశించి హెలెక నమస్కారమును నిరాకరించును.)

సెల్యూ: ఓసీ! యవనకుల వినాశకారిణీ! ఇంక నీ దొంగ నమస్కారములఁ గట్టిపెట్టుము.

ఉ॥ అన్నము పున్నముం దెలియనట్టి యమాయకురాల వీ వటం
చెన్ని స్వతంత్రవృత్తిఁ జరియింపగనిచ్చిన యంతమాత్ర మా
కన్నుల మన్నుఁజల్లి విటకానిఁ దమింబిలిపించి క్షీరవా
రాన్నిధిబోలు మాకులవరంబున కెచ్చగు మచ్చఁదెచ్చితే?

(హేళినీ రదనికలు వెన్వెఱపాటుననుండఁ జంద్రగుప్త పటమునుఁ బాత్రకులుఁడు సెల్యూకసున కీయ నతఁడద్దాని జించివైచి)

స్త్రీలశిక్షితపాటవశ్రీలనుట నేడు తెల్లముగాఁగంటి. ఎంత మాయదారి తనము నేర్చితివి?

ఉ॥ మంచిదియో చెడ్డదియో యనుచు మానసమందుఁ దలంపకిట్టులో
క్రించుము కీర్తిదూరఁగుని గ్రీకు జనావళి బద్ధశత్రుఁ గా
మించితి విస్సిరో యిదియు మేలొకొ శ్రీమ్మఱనింతనైన, మో
జించి మగాంగనాత్మజుఁ ద్యజించి చమూపతిఁ జెట్టఁబట్టుమా.

లేకున్న నీవు నా కూతురవనుట మఱచి నీ కూళతనమునకుఁ దగినట్లు దండించెద. (రదనికఁజూచి) దుర్జాతా! కులటా! దీని కంతియు నీవు హేతుభూతమవు. లేనిచో నీ యవిధేయత నీ యసహ్య మోహము నీ శన్వి కలవడునా.

హేళిక: (అడ్డమేగి) తండ్రీ! ఊరక నాపైఁ గోపము నా చెలిపైఁ జూపనేల? ఆ తన్వి తప్పేమి? మోహము నొరులు బోధింపవలయునా?

సీ॥ వల్లరులకు విటప పరిసారంబు బో
ధన మొనర్చిన యుపాధ్యాయుఁడెవఁడొ?
చంద్రకాంతములకుఁ జంద్రదర్శనమున
హరుసింపఁగఁ గఱపిన గురుఁడెవండొ?
ఆపగావళికి రత్నాకరులోఁగూడ
నుపదేశ మొసగిన యొజ్జయెవఁడొ?
కంజంబులకు భానుకరపరామర్శంబో
ధంబు నేర్పిన బోధకుఁడెవండొ?

తే॥గీ॥ ఆ సమస్త చరాచర వ్యాపకుండె
కాంతలకుఁగూడ ననురూప కాంతుఁజూడ
వలపుఁజెందంగఁ గఱపినవాఁడుగాన
వారివీరిని నననేమి ఫలము తండ్రి.

సెల్యూ: (రదనికను జూచి) పాంసులా! ఇదంతయు నీ కుశాగ్రసాఫలము. పో పొమ్ము. నా కంటి కగపడకుము. (రదనిక నిష్క్రమించును.)

హెలెన్! నీ మొఱకుదనము మానుము. ఇది నీకు శ్రేయమునకుఁ గాదు. నీ వెక్కడ? మార్యుఁడెక్కడ? ఆతఁడు శూద్రజాతి మతస్థుఁడు, బహువల్లభుఁడు. యవన విజృంభణాహితుఁడు. ఆతని చేపట్టి యేల చెడెదవు. నా మాట విని పాత్ర కులునిఁ బెండ్లాడి నీవును సుఖపడి నాకును సంతోషము జేకూర్చుము. ఏ మూర కుండెదవు? నీ పట్టు వదలవా?

పాత్రి: రాజచంద్రా! కోపమూనకుఁడు. ఈ తన్వికి నే బోధచేసెద. నాకు వదలుడు (రదనిక తొంగి తొంగి చూచుచుండును.)

సెల్యూ: అట్లే కానిమ్ము. నేనా వంకకేగి గడియలో వచ్చెద. (నిష్క్రమించును.)

పాత్రి: హేళినీ! నీ తండ్రికేల వృథా కోపముఁ దెచ్చెదవు? నీ బోంట్లతని వరింపనగునా?

సీ॥ సర్వసర్వంసహా సంభారధారేయు
సెల్యుకేశ్వరుని వంశమునఁబుట్టి
సకలజనామోద సంధానసౌందర్య
రూపరేఖాలీల నేవుమీఱి
వివిధవిద్యానీకవిమలామృతాస్వాద
నాసక్తచిత్తవై ఖ్యాతిఁగాంచి
నిఖిలమానవనుత నిర్మలగుణగణా
భరణవై వాసిఁ బవన్నెఁగాంచి

తే॥ గీ॥ పరిణయంబాడదగినట్టి వరునివదలి
యల్పజాతు ననదూఱిపు నజ్ఞు ననయు
మౌర్యుపాణి గ్రహించుట కార్యమంచు
నెంచగా లేవె! హేళినీ చంచలాక్షి.

కన్నులుండియుఁ గనక వీనులుండియు వినకఁ, దెలివియుండియు దెలియక యున్న నవియుండియు లాభమేమి?

హెలెక : సేనానీ! మార్యునతిలంగిన నీవు నిట్లాడుదువే? అతని కీడు జోడు చెప్పఁగలవా? ఈ లోకమునఁగలఁడా?

సీ॥ శరణొందురిపుల నే, జనపతిచే రక్షఁ,
బడయులేని దరిషడ్వర్గమొకటి।
పరకాంతలందు నా, ప్రభునిచేఁగామింప,
బడియెడునది కీర్తిభామయొకతె।
ప్రాణులయందు నే పార్థివుపాపక,
మాశ్రయింపనిది పెద్దమ్మయొకతె।
ఫలములయందు నే, ప్రభునను గ్రహమున
బడయరానిది పాపఫలమొకండె।

తే॥ గీ॥ అట్టిరాజలోక సపర్యునర్చితార్యు।
దశదిశాయిత ధీ శౌర్య ధర్మకార్యు।
మానుషాతీతగుణధుర్యు మౌర్యవర్యు,।
తోడు నీడౌటయేరికిఁ దుఃఖకరమె॥

పాత్ర: హెలెక! కామాంధులకుఁ గన్నుఁ గానవచ్చునా? అతని గుణ విక్రమములు నీకుఁ గ్రొత్తలైన మాకుఁ గ్రొత్తలా? నిజముగా విచారించిన నతఁడు నాతోనైనఁ దులఁదూఁగఁ గలఁడా?

హెలెక: ఏమి నీ యహంభావము? నక్రమునకు నాకమున కెంతదూరమో నీకు మౌర్యన కంత,

చ॥ అతఁడఖిలావనీశ నమితాంఘ్రిఁ డొకానొక రాచబంట వీ
వతఁ డరిబాణకల్పితకిణాంకభుజుండతి డాంభికుండ వీ
వతెఁ డతిపూజనీయ సుగుణాంచితుఁ డల్పగుణాస్పదుండ వీ
వతనికి నీకు హస్తిమశకాంతరమంచు నెఱింగిపల్కుమా.

పాత్ర: హెలెక! ఈ పొడుపు మాటలచే నేమి ప్రయోజనము? నీ పూర్వ స్నేహితు నిట్లు తూలనాడ దగునా? (మోకరించి) ఇదే నీ పాదముల నున్నాను. నన్ను రక్షించి చేకొనవలసిన భారము నీది. అభయమీయనిది నేను లేవను.

హెలెన్: సేనానీ! లెమ్ము లెమ్ము. నా మిత్రుడగు చంద్రగుప్తుడు ధైర్యమూర్తి, ఉదార కీర్తి, న్యాయానువర్తి. నీవో భీరుడవు, అన్యాయవర్తివి, మిత్రద్రోహివి. అబలా సంతాప కారకుడవు. నీకు నాకెట్లు పొసగు. లేచి పొమ్ము.

సెల్యూ: (ప్రవేశించి) సేనానీ! నీ యనునయంబునం గార్య మేమైన సఫలమాయెనా?

పాత్ర: రాజేంద్రా! సాంత్వన వాక్యము లీ సతి యెడ నిరర్థకములయ్యె. ఇక నీ యిష్టానుసార మొనర్పవచ్చును.

సెల్యూ: హెలినీ! ఎంత సెప్పినను వినవేమిరా యనెదవా!

హెలెన్: చెఱసాలయే నా కా రెంట వరణీయము.

సెల్యూ: ఇవి గుడ్డి బెదరింపు లనుకొనెదవేమో! నిక్కువము సుమా! మఱల నడిగెద, యోజించి రేపు ప్రత్యుత్తరమిమ్ము.

హెలెన్: తండ్రీ! నా ప్రత్యుత్తర మెప్పటికి నొక్కటియె యగు. ఒక్కని నాత్మ గోరి మఱియొక్కని జెట్టబట్టిన నా పతివ్రత్యమునకు భంగమగును. మనము మనముం జేరనిచో దనువు దనువుం జేరిన సౌఖ్య నాశమగు. వేయేల?

చ॥ బ్రతికెదు నాల్గునాళ్లు సుఖవంతముగా బ్రతుకంగ లేనిచో
బ్రతికిన లేకయున్న నొకపాటియుగాదె ధరాధినాథ యీ
వితమున మీరలాడంగ నె భీతిలి యిష్టము లేని కార్యముల్
మతిచెడి నే నొనర్చు నెడ మాన్యత దక్కునె? సౌఖ్యమబ్బునే.

సెల్యూ: సరే కానిమ్ము! చూతము, హిప్పస్! (హిప్పసు ప్రవేశించును) ఈ హెలెనును జెఱసాలనుంచుము. పాత్రినలు నాజ్ఞలేనిది వేరిని జేర్పకుము. కొనిపొమ్ము.

(హెలిని తండ్రికి నమస్కరించి హిప్పసు వెంటరా ధీరగమనమున నిష్క్రమించును.)

సేనానీ రమ్ము. నీ మనోరథము త్వరలో నెఱవేరంగలదు.

పాత్రి: రాజేంద్రా! మీ మనోరథ మీడేరుగాక, ఈ కాంతను రక్షించుటకై మాధ్యుడు రాకమానడు. మనచే జిక్కక మానడు.

సెల్యూ: అట్లయిన స్వార్థము తీర్థము రెండును గలసి వచ్చును. రమ్ము.

(నిష్క్రమించును.)

చంద్రగుప్త నాటకము.

తురీయాంకము—ప్రథమరంగము.

స్థలము—హైందవశిబిరము, ఉద్యానవనము.

(ప్రవేశము చంద్రగుప్తుఁడు.)

చంద్ర: తే॥ గీ॥ అభ్రవీథినిసద్గణమఱుగుదేర
'గాము' నాటకఖేలనకాలమయ్యె
నంచు ద్విజసూత్రధరులు పఠించు
నాంది కరణిఁ దనరారు నీ కలకలరవంబు;

మరల హేళినీ ముఖదర్శనంబు కలుగక నొక పవలు గడచినది. అకటా! పగలు కార్యనిర్వాహణోద్వేగంబున నీ వలపు ప్రభావము ఒకింత మందమగు గాక. రాత్రి యథాప్రకారమగును. ఈ కాలము వియోగులపాలిటి బెబ్బులి. మదనోద్దీపకముల కాలవాలము. అట్లుండ రాత్రి నెట్లు గడపుదును?

ఎంత పట్టుదలతో యుద్ధమాడినను నికియూనగరము మా చేతఁబడదు. అందనుక నాకు హేళినీ సంయోగ సౌఖ్య మసాధ్యముగదా! ఏమి చేయుదును.

మ॥ అలకాచ్ఛాదితమై ప్రహాసయుతమై ఆకర్ణనేత్రాంతమై!
సులభానందదమై, సుధాంశునిభమై, సూనాంచితావాసమై
విలసత్కుండలయుక్తగండతలమై వెల్గొందు నాహేళినీ
జలజాతేక్షణమోము, నే మఱల నేఁడర్థి విలోకింతునో॥

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి) మహారాజా! ద్వారమున రదనికయను దూతిక వచ్చియున్నది.

చంద్ర: సత్వరముగ లోనికి రానిమ్ము (ప్రతీ. నిష్క్ర.) ఈమె హేళిని నెచ్చెలి గాబోలు. హేళిని వృత్తాంత మీమెవలనఁ దెలియఁగలదు. హేళిని కేమయిన విపత్తు వాటిల్లియుండునా?

(ప్రవేశము, రదనిక)

రద. రాజచంద్రా, జోహారు.

చంద్ర: రదనికా, హేళినికి.

రద: సేమమే. ఈ లేఖను మీ కంపినది.

చంద్ర: (లేఖనందుకొని) ఏమి నా భాగ్యము (పఠించును.)

చ॥ ప్రణయనిధాన! మౌర్యకులపావన! భారతసార్వభౌమ! యే
మని లిఖియింతుఁ బాత్రకులుఁడా ప్రమదావనమందు నాఁడు మి
మ్మును ననుఁగన్న సంగతి; నమోఘపుటీసున గొంచుఁబోయి నా
జనకునితోడఁ దెల్ప, రభసమ్మున నాతఁడు కోపచిత్తుఁడై
ననుఁబిలిపించి పాత్రకులు నాథునిగా గ్రహియింపు మీక్షణం
బని విధియింప, నేనతనియాన, నలక్ష్యమొనర్చినంత, నా
తనివరియించి పెండ్లియగుదాక విమోచనసేయ నంచుఁగా
రను ననుద్రోసినా డెటుల రక్షణచేసెదొ? యెట్లు బ్రోచెదో?.

ఉ॥ నమ్మెదవో! మత్రింతకును నమ్మవొ! ప్రోతువొ ప్రోవవో? యథా
ర్థమ్ముగఁబల్కెదనఁ;ద్వరితమ్ముగ మీరిటు లేగుదేరిన
న్నమ్మెయునైనఁబోత్రురను నిమ్మగు నాశయొకండె, నాదు జీ
వమ్ములు నిల్పియున్న దిటుపై నెటుజేసెదొ? జీవితేశ్వరా!.

చంద్ర: నేఁదలంచినట్లే యయినది. ఆ ధూర్తుచే నా ప్రియసికి కష్టమే ఘటిల్లె.

రద: రాజకంఠీరవా! ఆధూర్తపాత్రకులుఁడు దినదినమే తెంచి మీపై నెన్నియో కల్పించి హేళినికి మీయెడ నౌదాసీన్య ముత్పాదింపఁ బ్రయత్నించు. తండ్రియు నెన్నియో విరసోక్తులు పలుకును. వీరా యిరువురి వైరంబుచే హేళిని యవస్థ దుస్తరము గానున్నది.

తే॥ గీ॥ యవన హైందవనృపులు గయ్యంబొనర్ప
నడుమనీ హేళినికిబిట్టు నలుగఁడయ్యె
పేర్చి యాబోతు నాబోతు పెనగులాడ
నడుమ జిక్కిన లేఁబెయ్య నలగునట్లు.

హేళిని కడపటి వాక్యము నా నోట వినుడు

శా॥ నాపై మోహము మీకుఁబూర్ణముగ నున్నంగాని యీపాటి ప్రా
ణాపాయ ప్రదమైన కార్యమును జేయం బూని నన్ బోంట్రులో
క్ష్మాపాలాగ్రణి మానుఁడట్టియెడ సౌఖ్యంబేది యస్తోకసం
తాపం బుప్పతిలంగలాదు మనకెన్నండైన మున్నందుగాన్.

చంద్ర: రదనికా! నీ నెచ్చెలి కిట్టి శంక లేల.

రద: రాజరాజా! కామినులు మనోహరులకుఁ దమ సర్వస్వము నివేదింతురు. కావుననే యిట్టి శంకలు. ఏలన, విశ్వాస మెందో యనుమానము నందే గదా! దివ్వెతోడుఁ గ్రీనీడలుగదా.

చంద్ర: రదనికా!

చ॥ ప్రమదలఁగూడి యాడగనె వారి మనోగతులెల్ల తేట తె
ల్లముగఁ జరింతురంచు నతుల ప్రమదంబున నుంటి, నేను స
త్యముగను గొంటి నెంత రసికాగ్రణికైనను నారికేళపా
కము కద కామినీహృదయకావ్యరసగ్రహణంబు కోమలీ!

అయినను నా విషయమున సంశయించు టొప్పదని చెప్పుము.

రద: రాజశేఖరా! నా నెచ్చెలి యెల్లప్పుడును మిమ్ము గాంచుచు మీ సేవ లొనర్చుచు మీ కానందము గూర్చుచుండ వలయునని కుల దైవములకు మొ్రక్కుచుండును.

చంద్ర: దైవ మనుకూలించుం గాక.

రద: మొన్నటి సమాగమమునుగూర్చి యా మాలిని మాట.

ఉ॥ సమ్మిన కోపవేగమునఁ బాత్రకులుండరు జేరు, నింకఁబో
పొమ్మని చెప్పి చెప్పకయ పూర్వమె నా హృదయేశ్వరుండు ము
క్తమ్ముగ రీతి నా సెబవు గైకొన కొండొక పల్కు పల్క కొ
క్కుమ్మడి వీడిపోయెన, బయోజ శరార్తిఁగలంచి, నెచ్చెలీ!

చంద్రి: రదనికా! యేల యిట్లు నన్నే యపరాధునిఁజేసెదవు ప్రియ. తాఁ దరిమి చెప్పినగదా నే వీడివచ్చితిని.

**మ॥ అలనాడిద్దరముంటి మొక్క-తుణ ముద్యానంబునందుండ, న
న్నలినాక్షీమణి ,, వైరివచ్చు నదిగో నాయాన పొమ్మన్న" ద
వ్వుల రాగా నను రాగహీనుఁడనుచుం బోనాడెనా! కాముకా
వళి నర్మోక్తుల కొప్పునోరఁ బ్రథితవ్యాఖ్యాన కాఖ్యానముల్.**

కానిమ్ము. ఈ పర్యాయము యుక్తరీతి సెలవు గైకొందును లెమ్ము. కాని ఆ తన్విని రక్షింప నే యుపాయమును.

రద: స్వామీ! తమకుఁ దెలియని వేమి? అయినను పాత్రకులుని శిఖాంగుళీయక మున్నఁజాలం, నంతయు జక్కఁబదును. సంపాదింపుడు. సెల వొసంగుడు.

చంద్రి: రదనికా! ప్రేయసి ప్రియోక్తులఁ దనవినీరదు. అయిన నందు నిన్ను వెదకుదు రేమో! ప్రియకెట్లు విశ్వాసము పుట్టబల్కుదువో నీభారము. చెప్పెడి దేమి. నా యీ ముక్తాహారము (ఇచ్చి) నీ కంఠస్థమై ప్రియను తుణవినోదమగు గాక! నేడో రేపో పునర్దర్శనమయ్యెడు గాక.

(రదనిక నిష్క్రమింపఁబోవుచుండ మైత్రేయుఁడు ప్రవేశించి)

మైత్రే: ఏమి దాసీ చూపింపుము నా మిత్రుని! ఎక్కడ నున్నాడు. చూపింపుము లేకున్నఁ (బెదరించును.)

రద: (నమస్కరించి)అయ్యా నేను క్రొత్తదానను. తమ మిత్రుఁడెవరో తెలియదు.

మైత్రే: తెలియదా గిలియదా! నా మిత్రు మార్యునిఁ దెలియవారున్నా రా. ఇదిగో నీ మెడలో నా మిత్రుని ముక్తాహారము. ఇఁకను నా మిత్రుని నీకుఁ దెలియ దందువా. నా మిత్రు నేమి చేసితివి. నీ యట్టి వారు మగవారి స్నేహము నకు వేరుపురువులు. చెప్పుము. లేనిచో నీ కొంపఁ దీసెదను సుమా?

రద: అయ్యా! తమ మిత్రుని తామే వెదకికొనుడు. నే బోవలెను. (పోఁబోవ మైత్రేయు డడ్డగించును)

మైత్రే: ఆ పప్పు లెక్కడ నుడుకవు. చూపియే పోవలెను. నా వయస్యునికడ కేల వచ్చితివి. నీవు అతని దగ్గర యీ యాతి చన వేమి. ఏమి మీ రహస్యము.

రద: వడ్లగింజలో బియ్యపు గింజ. ఇతరుల రహస్యములు నీ కేల? నన్నుఁ బోనిమ్ము.

మైత్రే: (చేతులుజాచి వెనుకకు నెట్టుచు) ఇంత మాత్రముతో నిన్నుఁ బోనిచ్చెదనా? రా రమ్ము, మౌర్యునిఁ జూపిపొమ్ము.

రద: నన్నుఁ బోనిమ్ము, లేనిచో నీ వయస్యునితో నీ దుండగముఁ జెప్పెద.

మైత్రే: చెప్పుకొనుము. నా కదే కావలసినది. సూర్యుని నోటిలో రాహువు వలె జిక్కినావు. నీ వెక్కడ తప్పించు కొందువు. నీకుఁ గావలసిన ధన మిచ్చెద నైకొమ్ము. (ఒక కాసు నియ్యబోవ)

రద: నన్ను పోనియ్యవయ్యా. నా కదియే పదివేలు. నీకొక నమస్కార మొనర్చెద, పోనిమ్ము.

మైత్రే: ఈ బోగపు టక్కులు కట్టిపెట్టి నే జెప్పినట్లు జేయుము. (పైబడ బోవ)

రద: రాజేంద్రా మగధేశ్వరా! నన్నీ పలుగాకి బాపనయ్య బారినుండి కాపాడుము.

చంద్ర: (లోపలినుండి) ఇదే వచ్చితి(వచ్చును.) మైత్రేయుఁడు రభసముగఁబోయి యతని కౌగలించును) మైత్రేయా! ఇదేమి యాగడమోయి. ఈ చేటికపై బడుచుంటివేల? ఇది నీబోటి భూసురున కుచితమా?

మైత్రే: మిత్రమా! ఈ ధార్త్య్మంతయు నీ వార్తజనపరాయణుఁడవని నిన్ను రప్పించుటకుఁ బన్నిన పన్నాగమోయి. చేలీ! భద్రము, ఇకఁగాలికి బుద్ధి చెప్పుము. (రదనిక నిష్క్రమించును)

మైత్రే: వయస్యా! ఈ నాల్గు దినములనుండి నన్నుఁ జూచి మశూచికమునుఁ జూచి పారిపోయినట్లు పారిపోవుచున్నావేల. ఆ యవన కన్యఁ జూచినంతన్నే మేమదుగున బడిపోయితివే? క్రొత్తనీరు పాత నీరును కొట్టుకొనిపోయి నట్లున్నది.

చంద్ర: వయస్యా, ఈ నిష్ఠురోక్తులేల?

మైత్రే: మరి దీనికిఁ గారణమేమి.

చంద్ర: చెప్పినను నీకు మించిన పని. నా దుఃఖము నేనే యనుభవింపవలెను.

మైత్రే: ఓహో! మిత్రులు దుఃఖము బంచుకొనుటకు గాదా యుండునది. కోయిల వలెఁ గాక యనుదినము వెంటనుండు నాకుఁ దెలుపరాదా? ఆనాఁడు

యవనకన్యకడకేగి జయింతు ననుకుంటినే. నేనేమైన పొరవడితినా? ఏమి యూరకుండెదవు? తాసై ఫలసిద్ధి నందఁజాలనియపు డితరుల సాయముఁ గోరుట బుద్ధిమంతుల లక్షణము. నీవట్లూర్పు నెంచవా? అట్లయిన నా కరిబ్రను నీవు తీసుకొని నీ కత్తిని నాకిమ్ము. (తీసికొని) ఇంకను బలుకవా? ఇదిగో జంధ్యములతో నురిపోసికొని నీకు బ్రహ్మహత్యా పాతక మొడఁ గట్టెద. (అట్లొనర్పఁబోవును.)

చంద్ర: (వారించి) మైత్రేయా! ఇదేమి యాగడము. నన్నెరిగిననాఁడ విట్లొనర్ప వచ్చునా? ఆ యవన కన్యను జూచిననాఁటఁ గోలె నా యవస్థ అనిర్వచ నీయము గా నున్నది.

ఉ॥ ఆ కరియాన కంటఁబడినంతనె, యేమివచింతు నాదు బా
హ్యాకృతి మార్పు నించుకయు నందక యెంతయు నిల్చెఁగాని,లో
నూకొను నంతరంగ మెటులో షటుమాయముగాఁజరించె, నా
హా! కరిరాజకుక్షిగతమై బయలొందు కపిత్థముంబలెన్.

మైత్రే: ఎంతమోస మెంతిమోసము. నే వలదంటినే, నా మాట వినవైతివి. అయిన మునిగిపోయిన దేమియును లేదు. ఆ యవనికంటె సౌందర్యవతుల హైంద వాంగనామణుల వేలఁ దెప్పించెద. ఆ కాంతను మఱచి వారల నొకరిఁ జెట్టఁబట్టుము.

చంద్ర: వయస్యా! ఎట్టి బేలవోయి! మారుఁడాడిన దాటయుఁ బాడినదిపాటయుఁ గదా. ఆకాంతాలలామతోఁ దులఁదూగు కన్యలెందైనఁగలరా? ఆ తన్వి రతిసతి యనుంగు కూఁతురుగాఁబోలు. అమృతాంశు వర్ధితయయియుండనోపుఁ. వసంతోపాధ్యాయునికడ సర్వజన సమ్మోహన విద్య నేర్చియుండనగును.

మైత్రే: అట్టి వరవర్ణిని మ్లేచ్ఛవంశమున నెట్లుదయించెనోయి.

చంద్ర: దానికేమి? సౌందర్య సౌశీల్యము లొక్క జాతిసొమ్మా. ఆ సుందరి నెట్లు వర్ణింతు.

సీ॥ కనులారఁగాంచెనా? కంతుజయంతులేఁ
గనుసన్నలను మెలఁగంగవలయు
మనసారఁ బలికెనా? వనసత్వములునేని
కూ్రరభావముమాని కొలువవలయు
ముదమారనవ్వెనా! మునిపుంగవులెయైన
వైరాగ్యతమినెడఁ బాయవలయు
రహిమీర నడచెనా? రాజహంసలుకూడ
తడఁబడివెనువెంట నడువవలయు

తే॥గీ॥ నకియ రూపరేఖావిలాసం బఖండ
పూర్ణిమాయామినీ జ్యోత్స్నవోలె, నహహ!
దర్శనంబున దెలియంగదగునుగాని!
వర్ణనంబునఁ దెలియంగ వశమె? మిత్రి!

మైత్రే: ఇట్టిది మనుజునికన్ను వినలేదు, చెవి చూడలేదు. నేను మాయింటిగూపె నిట్లే యెంచితిని. కొన్నినాళ్లకు సూర్యుఁడేగిన నక్షత్రములవలె గోపము లన్నియు బట్టబయలయ్యె. ఇంత సౌందర్యవతి నీపై నెనరూనియుండ నీవు తల వ్రేలాడవేయనేల?

చంద్రి: ఆ కమలేక్షణ నన్నుఁ గామించినదిగాని సెల్యూకను మా వివాహము నొల్లడు. తన సేనాని పాత్రికులునిఁ బెండ్లాడుమని నిర్బంధించుచుఁ జెఱసాలయందుంచియున్నాడు. విమోచనమొనర్పవలె.

మైత్రే: ఇంకను తీవ్రముగా యుద్ధమొనర్చి జయశాలివి గమ్ము. అన్నియుఁగలిసి వచ్చును.

చంద్ర: ఆలస్యము వలదు. పట్టణముఁ జొచ్చుటకు గూఢ మార్గమేమో ఉన్నది. కాని పాత్రకులుని శిఖాంగుళీయము లేనిది హెలిని విడుదల పనిపడదు.

మైత్రే: ఇంతియేనా! ఆర్య చాణక్యులవారికిఁ దెల్పరాదా! క్షణములో దప్పించెదరే.

చంద్ర: మిత్రా! ఆ సర్వజ్ఞునకు నా వృత్తాంతము దెలియకుండునా? తెలిసియు నాతండా ప్రశంస నెత్తుకొనమిచే నతని కీ వివాహ మసమ్మతమని దోఁచుచున్నది.

మైత్రే: పోనీ! అతఁడు సాయము సేయకున్న నూరుగురు చాణక్యుల మించిన వాఁడను నే నుండలేదా! భయపడకుము. నేనెట్లయిన దానిని సంపాదించి తెచ్చెదనులే. నే నింక కార్యసిద్ధికై మార్గములను యోజించుచుండెద.

(చంద్రగుప్తుఁడు నిష్క్రమించును. మైత్రేయుడు యోజించుచుండును. శార్ఙ్గరవుఁడు ప్రవేశించును.)

శార్ఙ్గ: మా గురువు లార్యచాణక్యులు "శార్ఙ్గరవా! మొన్న పరాజయమున ఖిన్నులైయున్న యవనుల నిర్మూల మొనర్చుటయందు వృషలుఁ డుదాసీనుఁడై కార్యభారమును సేనాధిపతిపై మోపియున్నాడు. విజిగీషువు భారత మాతృ వినాశన బద్ధకంకణుఁ డట్లొనర్చుటకుఁ బ్రబల కారణముండ నోపును. అతని యంబరదృష్టి, యసౌష్ఠవ శరీరము, యవ్యగ్రకార్యవైముఖ్యాది చిహ్నము లాతడసంతుష్టమోహబాధితుఁడైనట్లుఁ దెలుపుచున్నవి. దీనిని నా కాతఁడెరిగింప సిగ్గుపడుచున్నాడు. అయిన నీ వృత్తాంతమును చందనదాసాదుల వలనఁ దూచాయగా వింటిని. నీ విపుడేగి మైత్రేయు నెట్లయిన వలలో వైచికొని వృషలునకా యవని విషయమున నెట్టి సాయము కావలయునో కనుగొని ర''మ్మని యాజ్ఞాపించిరి కదా? అదె మైత్రేయుఁడు కూర్చుండి తలపంకించుచు హస్తముల నలుపుకొనుచు నేని రోూ నెమరు వేయుచున్నాడు. (భక్ష్యముల వెలికితీసి) ఈ భోజన ప్రియుని నోరు తెరచుట కీ తినుబండారమే తగిన తాళపుఁజెవి. (డాని గిలిగింత వెట్టును) ఏమోయి ప్రియ వయస్యుఁడా! ఇల్లు గుల్లయైనట్లు నిర్ఘుద మొగము పెట్టినావు. ఫలాహార లోపమైన నిదిగో.

మైత్రే: శార్ఙ్గరవా! నా కాకలి లేదోయి! నీవే తినుము.

శార్ఙ్గ: అటులా! పిల్లికిఁ బాలక్కఱలే దన్నట్లున్నదే! (తాఁ దినుచు) నీ కొఱకు దెచ్చిన వలదనవచ్చునా? నీ దుఃఖమున కిది పేరెన్నిన మందు సుమీ. ఎంత బాగున్నదోయి. కొంచెము రుచి చూడవోయి. (నోటియందుంచును)

మైత్రేయి: వలదు వలదు (తినును) రామాయణములో నర్జునునకువలె నాకొక ధర్మ సందేహము గలిగి బాధించుచున్నది. వలదు వలదు (అనుచుఁ దినుచుండును.)

శార్ఙ్గ: అవును. నీ వయస్యుని యవస్థ మూఁడు నాలుగు దినములనుండి చాల విచారకరముగా నున్నది. అందువలననే కదా! నీకీ యరుచి తలపంకింపు. మైత్రేయన మీదే. అతని మోహ మంత బలిష్ఠమైనది కాఁబోలు.

మైత్రే: అగాధమైనదోయి. ఈ కాముకులో అన్యోన్య ప్రేమబద్ధులై యున్నారు. కాని ఆ యవని తండ్రికీ సంబంధము రుచింపక ఇంకొకని వరింపుమని బెదరించి ఫలము లేక చెరసాల వైచిరి.

శార్ఙ్గ: ఎంతప్రమాదము. ఆర్యచాణక్యుల వారిదే చెప్పుచుండినారు.

మైత్రే: ఆయనకు శిష్యవాత్సల్యమమితమే. ఇట్లవస్థపడు మౌర్యునికిఁ బ్రాతకులుని శిఖాంగుళీయకముఁ దెచ్చి యిచ్చిన క్షణములో నా కాంతను కారాగార విముక్తఁ జేయునుగదా.

శార్ఙ్గ: అదే ప్రయత్నమున నున్నారు. ఆమాట నివేదించుటకే నే నిపుడు వచ్చినది. నీమిత్రునికీ వార్త నివేదింపుము.

మైత్రే: మిత్రా, వయస్యా! (అని పరువెత్తును)

శార్ఙ్గ: ఈ రహస్యమును గురువులవారి కెఱింగించెద (నిష్క్రమించును).

చంద్రగుప్తనాటకము.

తురీయాంకము—ద్వితీయరంగము.

స్థలకము—హైందవ శిబిరము, రాజమందిరము.

(చాణక్యుఁడు ఒక దివ్వెవెలుఁగునఁ బత్రికలఁ జదువుచుండును.)

చాణ: (తలయెత్తి) అహో! అరుణోదయమైనదే (దీపమార్పి) ఈ చండకరునం దెంత మార్పు గలిగినది.

మ॥ ఉదయాస్తాద్రిధర సంగతింగనిన చో నుష్ణాంశుఁడౌ రా! జగ
ద్విదితంబైన నిజోష్ణశుభ్రగుణసంప్రీతి న్వివర్జించి త
త్తుద్ధరప్రాంచితశైత్యశోణగుణ సందోహంబుమైఁదాల్చు. సా
హ్రాద మన్యోన్యగుణాగుణప్రదము కాదే సామెతల్ దప్పునే?

ఇట్లే నా యాత్రికుఁడగు వృషలునందు మార్పుజనించె.

ఉ॥ ఆ నలినాయతాక్షిఁ గనులారఁ గనుంగొనినంతమాత్ర నీ
మానవనాథుఁడెప్పుడు నమంచితభక్తినొనర్చు నీశ్వర
ధ్యానము దేశమాతృచరితామృతపానము ధర్మకార్య సం
ధానము విస్మరించెనహా! నాఁకిలోఁగని ధర్మమున్నదే?

కానిమ్ము. కార్యసాఫల్యకాల మాసన్న మగుచున్న దిగదా.

(ప్రవేశము శార్ఙ్గరవుఁడు.)

శార్ఙ్గ: గురుపుంగవా! ఆర్యరాక్షసులు వచ్చియున్నారు.

చాణ: సత్వరమ లోనికిఁగొనిరమ్ము. (శార్ఙ్గ రాక్షసునిఁ బ్రవేశపెట్టి నభివాదన మొనర్చి నిష్క్రమించును. రాక్షసుఁ డభివాదనమొనర్ప యుచితాసనముఁజూపి)

చాణ: అమాత్యాగ్రణీ! నేడేమైనఁ గ్రొత్తవార్తలు మీకుఁ దెలిసెనా.

రాక్ష: శిఖరకుడు సిరియా దేశమునుండి వచ్చుచుండిన వార్తాహరు నొకని బంధించి తెచ్చి వాని శోధింప నీ లేఖ దొరకినది. ఇది మన కెంతయు నుపయుక్తమైనది.

చాణ: (కైకొని చదివి)ఓహో! సెల్యూకను కుమారుడు డాంటియోకస్ వ్రాసినదే! ఇందలి సమాచారము మొన్న జైనశ్రమణకుడు తెచ్చిన సంగతుల రూఢి పరచుచున్నది. ఇక నీ యవనుల జుట్టు మన చేతిలో దొరకినది.

రాక్ష: సెల్యూకసుడ్డోనర్చిన తెలివి తక్కువ పనికిఁ దగిన శాస్తియైనది. వెక్కిరింపఁ బోయి వెల్లకిలఁబడి నట్లయ్యె. ఇంకఁ గర్తవ్య మేమి?

చాణ: మన పన్నాగము లన్నియు నీడేరె. సెల్యూకసు రాజ్యముపై నాంటియోకసునుఁ బురికొల్పితిమి, బ్యాక్ట్రియా పార్థియాలలో విప్లవములఁ గలిగించితిమి. ఇక్కడ సెల్యూకసును ససైన్యముగా నలుదిక్కుల నరికట్టితిమి. అతని సేనాపతులఁ దక్షశిలా పుష్కలావతీ నగరములందు ముట్టడించితిమి. అష్ట దిగ్బంధన మయ్యె. ఇక సంధి యొనర్పుటె బాగు.

రాక్ష: ఆర్యా! అతఁడు సంధికిఁ బూనుకొనవలయును గాని మనమిట్లు త్వరపడ నేల?

చాణ: దానికొక్క ప్రబల కారణమున్నది. మహారాజు సెల్యూకను పుత్రిని హెలినిని గామించియున్నాడు. తత్సాంగత్య సంయోగములేక యతఁడు రాచకార్యముల శ్రద్ధాళువగునట్లు లేదు.

రాక్ష: ఆర్యా! నే నీవిషయమును జందనదాసు మూలమున వినుచుంటి. ఇట్టి సంబంధమునకు మన మియ్యకొనవచ్చునా.

చాణ: సచివసత్తమా! నీబోటి రాజనీతికోవిదునకు నేను బోధింపవలయునా? చంద్రగుప్తున కిదివఱకే బిందుసారుఁడు గలిగియున్నాడు. అతనికి యువరాజ పట్టాభిషేకము గానున్నదికదా! ఇంక నీ వివాహమువలన పరిపాలనా విషయమునకు నష్టమెట్లుండును? ఇట్టి వివాహము హైందవులకు ధర్మము గాదనెదవేమో? అదియుఁ బొసగదు. ఏలయన రాజధర్మము ప్రజలకు క్షేమకరమగు మార్గమునఁ బ్రవర్తించుటగదా! అట్టిచో భారతీయుల కత్యంతభద్రసంపాదనోపాదియగు నీ వివాహము నెడల సంశయమేల? దీనివలన యవన హైందవులకు శాశ్వతమైత్రి చేకూరు.

మాగధులకు బహిష్కృతుఁడై భయమునుంతరించి మాత్సర్య విజృంభణమున కవకాశ మొదవును. కాన కువల యానందకరమగు నీ కార్యము చంద్రగుప్త రాజచంద్రున కవశ్య కర్తవ్యము.

రాక్ష: ఆర్యాగ్రణీ! తమతో వివదింప శక్తులెవరు? తా మన్నట్లె కానిండు. అయిన స్వజాతిగౌరవమదాంధుఁడీ యవనేశుఁ డిందులకియ్యకొనునా?

చాణ: అదియే సంశయాస్పదము. కాన ముందుగా నా యవనిని మన శిబిరమునఁ జేర్ప వలయును. తర్వాత సంధికి మొదలిడనగును.

రాక్ష: ఆ కార్యము నెట్లు నిర్వహింతురు?

చాణ: పుత్రికకు మహారాజుపైనున్న మోహ మెఱింగి సెల్యూకస్ సామెను జెఱసాలఁ ద్రోచె. అందుండి యక్కామినిని రక్షించుటకు పాత్రికులని శిఖాంగుళీయము వలయునట. దానిని సాధింపఁ జందనదాసుఁడే నేర్పరి.

రాక్ష: పంపెదను. అనంతర కర్తవ్యము?

చాణ: వృషలుఁడు 'నేఁడో రేపో తప్పకవచ్చి నిన్ను రక్షించెద'నని యవనీమ తల్లికి వార్తఁ బుత్తెంచె. అతఁడు కామాంధుఁడై యేమైనఁ బొరపాటొనర్చిన మోసమగు. చందనదాసతని కడకేగి యిద్దఱును గలిసి నికియా నగర మేగినఁ గార్యము భద్రముగా నగు.

రాక్ష: ఆర్యా! అట్లె చందనదాసునకుఁ దెల్పెద.

చాణ: మంత్రివరా! ఇంక రేపు సంధివిషయములను ముచ్చటింతము. ఆ లేఖను బాకడనుంచుము. వృషలునికీ వృత్తాంతముఁ దెల్పి యతని యభిప్రాయముఁ గన్గొనెదను.

రాక్ష: ఆర్యా! అట్లె కానిండు (లేఖవదలి సెలవుఁగైకొనిపోవును)

చాణ: ఆహా! నా కిప్పటికి మన బున్ కూరటగలిగె, ఈ పర్యాయము రాజ్యతంత్ర నిర్వహణము తోడఁ గామ తంత్ర నిర్వహణమును లభ్యమయ్యె. 'గతానుగతికోలోకః' అని కదా!

చ॥ పరవశమెల్లవారల కభాగ్యద మాత్మవశంబు సౌఖ్యమం
చెఱుకగలారు నోర్కినచియించు హితోక్తిని విస్మరించి వా
రిగుహాదళాత్ములంగనివరించి మనోధనమిచ్చి ధాత్రిపైఁ
బురుషులు గుందుచుండెదరు పో కరణీయవిధానభిజ్ఞులై

(యవనిక పడును)

చంద్రగుప్తనాటకము.

తురీయాంకము—తృతీయరంగము.

స్థలము—నికియానగరము, రాజవీధి.

(ప్రవేశము, చందనదాసు వైద్య వేషమున మందులమ్ముచు)

చంద: కాళ్ళనొప్పులకు గండభేరుండ తైలము, కీళ్ళనొప్పులకు కీచకతైలము, అజీర్ణమున కామ్లకధృతి, జ్వరమునకు జ్వరాంకుశచూర్ణము, కంటిమంటలకు గాజేరి తైలము, కత్తిదెబ్బలకు ఖడ్గభస్మము, వలపునకు వశ్యౌషధము. రండు, కొనుడు. ఇది సమయముదప్పిన దొరకదు. రండు విగతరోగులుకండు. (స్వగ) ఈ వేషమునం బాత్రికులు వలలో వైచికొని మత్తుమందిచ్చి మా వేగులవారి కొప్పగించి యాతని యంగుళీయక మపహరించి నాతో వచ్చిన రాజేంద్రునకిచ్చి నేటిరాత్రియే యవనరాజాత్మజకు బంధమోచన మొనర్చెద. (తెరలో. ఓ వెజ్జా ఇటురమ్ము, నాకీగాయమునకు మందిమ్ము.) చందనదాసు నిష్క్రమించును.

(ప్రవేశము పాత్రికులుండు.)

మ॥ వనితారత్నమ యానుగాక, సుకళాపారీణయౌగాక, లో
నిను జేపట్టగ నొల్లనట్టి యవనీనిరేజపత్రాక్షిపై
నెనరుంబూని తపింపరాదనుచు నే నిత్యంబుబోధించుచో
మనసా! నా పలుకాలకింపవుగదా మోహాబ్ధి నిర్మగ్నవై

మనసా! నీవును హోలెకవలెనే మూర్ఛించుట తగదు. స్త్రీలమనంబులు ప్రకృతి కఠినమ్ములు. లేనిచో నా వేడికోలు నా ప్రమద వ్యర్థీకరించియుండునా? నా ప్రార్థనలను ముసలముగూడ చిగిర్చియుండు. ఇట్టి నిరర్థక మోహమును విస్మరించి సుఖమును గ్రమఱ ననుభవింతమనిన సాధ్యముగాకున్నది. అనుకొనినంత మాత్ర దేహము పులకాంకితమగుచున్నది. ఈ మోహము కంటకముకన్న నెక్కుడుగ నాద్యంతము బాధించుచున్నది. ఓయీ కామదేవా! నీ ననుగ్రహించిన యెంతయో సుఖమీయఁగలవు, ఇప్పుడు వంతియ సుఖమిచ్చుచున్నాడవు.

ఉ॥ భీరువు ధీరుఁ జేసెదవు వెంగలిపిత్తుఁ గవింబొనర్తువా
భీరిసిరంభఁ జేతు వటవీస్థలి స్వర్గమునర్తు లేమి నిం
పారెడు కల్మిఁ జేయుదువు, దయుంగని, యుల్లి విగతి జేతు వా
రౌర! మహేంద్రజాలికుఁడవయ్య మనోభవ! సూనసాయకా.

అదె! రదనిక వచ్చుచున్నది. దాని కిప్పుడైన నాపై కరుణగలుగునేమో చూచెద.

రద: (ప్రవేశించి) సేనానీ! ఈ దినమైన నా కెచ్చెలిఁ జూచుటకు సెలవొసంగెదవా! లేదా?

పాత్రి: సెలవుకేమి? కాని రదనికా! నాపైఁ గొంచెము కరుణించి నా పక్షమున హేళినితో మాటలాడి నన్ను పెండ్లాడుఁట్లొనర్పుము. నీ వేమికోరిన దాని నిచ్చెద. ఇంతె మాత్రము పుణ్యము కట్టుకొనుము.

రద: సేనానీ! ఇది నాకు సాధ్యమా! నాకునను మించిన పనిఁ జేయుట వెరవా!

పాత్రి: రదనికా! ఈ మాట లెవరైనఁ దెలియునిమొఱకునకుఁ జెప్పుము. నీవు చెప్పిన మాట హేళిని జవదాటునా? నీవు ఘటనాఘటన సమర్థురాలవు. నన్నెట్లయినఁ గడతేర్పుము (మోకరించును.)

రద: అబ్బిన సిగ అబ్బనున్న కాళ్లు పట్టుకొనుట పురుషుల నైజగుణము కాఁబోలు. లెమ్ము! నాకు మోకరించిన నేమి ప్రయోజనము? హేళినిపై నీకింద్రియాసక్తి కాక నిజమైన మోహమున్న నాతన్వి నీట్లికష్టములన్నింటువా? వేయేల! అందని మ్రానిపండ్లకు ఱ్ఱులు చాపక నింకెవరినైనఁ గోరి సుఖింపుము.

పాత్రి: రదనికా! నీవు నా మోహవిషయమున పొగపడెదవు. మాటలతో నది పోవునా?

ఉ॥ మాటవినంతమాత్ర మటుమాయముగాఁ జరియించునట్టి టా
టోటు ప్రియుం బెయున్నదనటుల్ నిరసించి కలంచుచో నిరా
ఘాటముగాఁ జరించి పెఱకాంక్షని నోర్తువరింపకుండ న
ప్పాటలగంధి పాదములఁ బాయక యుందుమునే తలోదరీ.

రద: పౌరుషవంతు లిట్లుఁ దిరస్కరించు వారి వదలక నీ వలెఁ జూచు పట్టుకొని వ్రేలాడుదురా.

పాత్ర: పౌరుషధనుండనుంగనుకనే పట్టిన పట్టు వీడకున్నాను.

రద: ఈ కోతిపట్టు కేమిలే. కన్నెలపై నున్నవి లేనివి నాల్గు కల్పించి కొండెములం జెప్పిన నీవు నొక పౌరుషవంతుడవేనా? ఈ మాటలతో నేమి? నన్ను హేళన కడ కేగనిత్తువా లేదా?

పాత్ర: ఛీ! ధూర్తురాలా? మోమోటము నీ యెడ వ్యర్థము. నే పోనీయను పొమ్ము.

రద: (స్వ) నే నాడుదాననైన నా చెలిని జూడక వదలుదునా?

(నిష్క్రమించును.)

పాత్ర: అక్కటా! రదనిక నాకు సాయపడునను నాశయు భంగమయ్యె, ఇంకేమి సేయుదును. పుట్టుగుడ్డి నష్టనేత్రునికంటె నెక్కుడు సుఖ మనుభవించునట్లు మోహ మెఱుగనివాండె నిరాకృత మోహునికన్న సుఖి యని యందు. ఇం దజ్ఞానమే శ్రేయోదాయకము గా నున్నది.

(తెరలో చందనదాసు, మందులో' యనును.) ఏమి! ఏమి ఆ శబ్దము! ఎవండురా అక్కడ?

కైలక: ఎవండో యొక హైందవుడు మందులమ్ముచున్నాడు. మన వారి శీతోష్ణ స్థితులచేతను శత్రుల బాణక్షతములవలనను బాధ నొందుచున్నందున గొనుచున్నారు.

పాత్ర. హైందవుండా? వైద్యుండా? ఏమేమి మందులో? మంచివేనా?

కైలక: ఇప్పుడే కొనుచున్నాము. మందులెట్లుండునో కాని యాతని మాటలు కోటలు దాటుచున్నవి. సర్వరోగములకు జంతువుల కాట్లకు మందులున్న వట! శస్త్రచికిత్సయుం దెలియునట.

పాత్ర: వింతమందు లేవైన నున్నవా? వశ్యౌషధములున్నవా?

కైలక: ఉన్నవట. పోయి వాని నిచ్చటి కంపెదను. విచారింపుడు

(నిష్క్రమించును.)

పాత్ర: ఆహా! నా యదృష్టము!

మ॥ అదయాబద్ధమనస్కవై నను సతం బల్లార్చు నీ హేళినిం
బదదధీనాత్మగఁ జేయ నౌషధమునో మంత్రింబొ తంత్రింబొ నా
కొదవం జేయఁగలట్టిదిట్ట డెవండుం చుల్లంబునం దెంచుచో
వెదుకం బోయిన తీవ కాల్దవిలె నీ వెజ్జిట్లు విచ్చేయుటన్.

(చందనదాసు ప్రవేశించును) భిషఙ్మణీ! నీవద్ద స్త్రీవశ్యౌషధమున్నదా?

చంద: (స్వ) ఏమి వీని భ్రాంతి (ప్రకా) తమ గుణరూపములేకదా పురుషులకు వశ్యౌషధములు. అవిలేని హైందవ వైద్యుడుండునా? నాకడ నుత్తమ వశ్యౌషధమున్నది. ఆ మందుపయోగించిన తత్క్షణము ఆ స్త్రీ నిన్నే దైవముగాఁ దలంచి నీడవలె వలదన్నను నిన్ను వెన్నాడును.

పాత్రి: ఏదీ! ఇటు దెమ్ము. దీనివలన నా కార్యమాయెనా నీ యెత్తు ధనమిచ్చెద.

చంద: (స్వ)పిట్ట వలలోఁబడినది. ఇక రాజకార్యము నెఱవేరినట్లే. (ప్రకాశము) స్వామీ! అదే సురాపణము. అక్కడి కేగుదము. అక్కడ మందు సిద్ధమొనర్చి దాని నుపయోగించు విధాన మెఱింగింతు. మీ కార్యము సఫలమైన నాకు బహుమాన మొసంగవచ్చును.

పాత్రి: సరితోఁ! త్రోవఁదీయుము.

(నిష్క్రమింతురు.)

చంద్రగుప్త నాటకము.

తురీయాంకము—తురీయరంగము.

స్థలము:—నికియానగరము, చెఱసాల.

(లోన హేలిని, హిప్పను కావలిగాయుచుండును.)

హేలేఁ:

శా॥ నాఁడే నంపిన నాఁతి లేఖ నొసఁగన్ మౌర్యుండు నన్ బ్రోవఁగా
నేఁడే వచ్చును రేపె వచ్చు ననుచున్ నిత్యంబుఁ గాంక్షించుచో
రాఁడే వేళకు నైనఁ గార్యభరుఁడై రాఁజాలఁడో, లేక వి
న్నాఁడో లేదొ మదీయవార్త, వినియున్నన్ గావ వాంఛింపఁడో॥

ఛీ. నా కిట్టు లా రసికాగ్రణిపై ననుమానము దగునా? అయిన రదనిక మరలి యేల రాదయ్యె? లేక నా తన్వి వచ్చినను పాత్రకులు నాజ్ఞచే నిందు రానీయకుండియుందురా? అక్కటా! ఎట్టి కార్యమునకైన వీరు వెనుదీయ నట్లు లేదు. నా దండనుండు నా మనోవల్లభుని చిత్రమును లాగికొనిరి. వేలుపటమును చిత్రింతమన్నఁ బరికరముల నొసఁగరైరి. నెచ్చెలి నెడఁ బాపిరి. కన్నవారుగూడ అధర్మము గానిదానికై ఆత్మజల యెడ నెట్టి యధర్మమునకయిన నొడిఁ గట్టెదరుగదా. కానిమ్ము, వారు నా దేహము నెంత బంధించినను అంతరాత్మను బంధింపలేరుగదా! అది స్వచ్ఛందముగా నుండఁ జెఱయన్న భయమేల?

(రదనిక ప్రవేశించును)

రద: (స్వ) అదుగో! హిప్పను! కుక్కవలె మూర్ఖవిశ్వాసముతోఁ గారాగృహము కాచుచున్నాఁడు. నిన్న వాని బెదరించి లోనికేగఁ బ్రయత్నించి భంగపడితి. ఈ దినము వేఱొకవిధమునవర్తించి లోనికేగెద. చెలిమిచే విషమును బెట్ట వచ్చును గాని బలిమిచే నీరును ద్రావింపలేముగదా.

హిప్ప: (చూచి) ఎవరక్కడ? రదనికా! నేఁడు మఱల నేల వచ్చితివి. సేనాని యంగుళీయముతోఁ గాని రావలదంటినే?

రద: సేనాని మనస్సుగాని నీ మనస్సుగాని మారినదేమో కనుగొనవచ్చితి. ఏమి రాకూడదా?

హిప్ప: ఏమియు మారలేదు. పొమ్మా! వచ్చినత్రోవనే పొమ్ము, లేనిచో నాకు మాటవచ్చును.

రద: హిప్పను? చిరపరిచయమున్న నాతో నిట్లు కట్టెవిఱిచినట్లు మాట్లాడనగునా!

హిప్ప: దాసీ! నన్ను సైనికుని సేనాని యాజ్ఞనేల నుల్లంఘింపఁ బురికొల్పెదవు? పొమ్ము.

రద: మిత్రుల కాముకుల వెడసీయు శాసనము లవశ్యోల్లంఘనీయములుసుమా.

హిప్ప: ఏమో! నాబోటి యజ్ఞునికీ చర్చయేల? నాకు సేనాని యనుజ్ఞయే గ్రాహ్యము పొమ్ము! పోయెదవా? లేదా!

రద: పోకున్న నుండనిత్తువా? సైనికులు తోలుబొమ్మలేగాని మనుష్యులుగారు. (పోవుట నభినయించుచు) నీకు బిడ్డలు లేరుగాబోలు.

హిప్ప: నీ కెఱుగవా (స్వ) అకటా! వారినే నెప్పుడు కనుగుందునో కనులఁ గట్టినట్లున్నారు.

రద: నీ కొమరిత కొకతెకు దుఃఖము కల్గిన? సర్వవిధముల నపనయింప నీవు ప్రయత్నింపవా? అంతయేగదా?

హిప్ప: రదనికా! సందేహమేమి? అయిన నీ ప్రశ్నలవలన నేమిప్రయోజనము? పొమ్ము.

రద: ఇతరుల పుత్రికల దుఃఖము, నీవుగాదులే, అన్యులే పాప నుద్యమించుచో నీ నడ్డము రాఁదగునా.

హిప్ప: నన్నేమి చేయమందువు? రాజసైనికులిచ్చవచ్చినట్లు చరింపనగునా?

రద: హిప్పను! హెలెను నీ బిడ్డవంటిదేగదా. ఒక్కక్షణము లోనికేగి ఆమె కొందలపాటు డిందఁజేయనిమ్ము. నీకు మాటరాకుండ నేఁజూచెద. సైనికులకుగూడ దయాదాక్షిణ్యములున్నవని నిరూపింపుము. (హిప్పను బల్లెము నడ్డుదీయును. రదనిక లోనఁబ్రవేశించును.)

హెలె: ఎన్నినాళ్లకు! వీవేగిన కార్యము, కాయయా, పండా?

రద: పండే! మౌర్యుఁడు నేడో రేపో తప్పక వచ్చి నిన్ను రక్షించును. పాత్రకులుఁడు నన్నిందుల రానీయకుమని యాజ్ఞాపింప హిప్పను రానీయలేదు. నేడు దయఁగొని రానిచ్చిన నిన్నుఁజూచి యీ వార్తఁ దెలుపఁగలిగితి.

హేలె: హిప్పనున కెట్లు మన కృతజ్ఞత జూపగలమో కదా! చెలీ! మాయ్యఁడు తప్పకవచ్చునా? వచ్చి నన్నుఁ దోడ్కొని పోవునా! ఆ మాట యనుకొని నంతనే యపరిమితానంద మగుచున్నది.

రద: శా॥ ఓయంభోరుహపత్రనేత్ర! భవదీయోద్వేగమున్ మాను మే
మాయోపాయము చేతనైన యవనామాత్యుం బ్రతారించిని
న్నేయాలస్యము లేక చేకొనును మార్యేశుండు సుమ్మా తడా
కాయోత్పన్నుడె నీకునై తరువు పోఁగా రాక కూర్చుండునే.

హేలి: చెలీ నిజమే, అయిన నీకాలముఁ గడపుట యెట్టికష్టమో నీకేమెఱుక.

రద: అంతమాత్రము నేనెఱుఁగనా! అయినఁ గాలమును దూలనాడిన లాభమేమి? కాలమెపుడు నొకటియే! మన మనస్సునుఁబట్టి మారినట్లుండును. ఇఁక నీ హృదయేశ్వరుండెపుడు వచ్చిన నప్పుడే ప్రయాణమొనర్ప సన్నాహ మొనర్చుము?

హేలె: చెలీ! మనోహరు సంయోగము లభ్యమగునని సంతసమొందుచున్నను జన కుని వదలిపోవలెనన్న నాకు కాళ్ళాడకున్నవి. చిత్త మొల్లకున్నది. ఏ మొనర్తును.

మ॥ జననంబాదిగ సర్వవేళల మనస్సంకల్ప సంధాతయై
నెనరుల్ వీడక సౌఖ్యముం జెడక నన్నిన్నిదుర్గ డెపోషిదిసే
సిన మాతాపితలన్ త్యజించిచన నాచిత్తంబొకింతైన సూ
ల్కొనదింకన్ విభువెంబడించుటెటులో కో స్వల్పకాలంబునన్.

రద: చేలా! స్త్రీలకిట్టి వియోగము పుట్టిననాటనే నొసట వ్రాయఁబడియున్నది. ఇందుకు చింతయేల? ఈ శంకలకు కార్యాంతర లోలతయే మందు (వస్తువుల సవరించుచుండును. చంద్రగుప్తుఁడు యవన సైనిక వేషమున శిఖాంగుళీయక ముతోఁ బ్రవేశించును.)

హిప్ప: (బల్లెమెత్తి) ఎవరావచ్చునది? నిలువుము.

చంద్ర: నే మిత్రుండ సుమా! ఇదె నేనాని శిఖాంగుళీయకము. రాజపుత్రి నతండు దోడ్కొని రమ్మనియె.

హిమ్మ: (అంగుళీయకముంగొని చూచి కన్నుల కద్దికొని) పొమ్ము. ఆ కాంత యిష్ట పడినఁ గొనిపొమ్ము.

చంద్ర: (లోనికేగి) వారుగో! హేళినీ రదనికలు నాతో వచ్చుటకుఁ గాఁబోలు ప్రయాణ సన్నాహమొనర్చుచున్నారు. నా మనోహరి యించుక వాడియు నెట్లు దర్శనీయగా నున్నది.

తే॥గీ॥ విరహ వేదన నొకకొంత హరువుఁ బాసి
జనకుశిక్షమనొకకొంత ఛవినిఁ బాసి
మలయు వేళలయందె ఈ లలన మోము
ప్రతిపదమృతాంశు కళవలెఁ బ్రమద మొసగు.

నే వచ్చిపోవుటకును నాశాబంధమే ఈ కుసుమకోమలి ప్రాణములనిల్పి యున్నది. (పోయి వెనుకనుండి కన్నులుమూయును. రదనిక కూరుచుండుమని సైగఁ జేయును.)

హేళి: రదనికా! ఏమి వేళాకోళము (చేతులఁదీసి) ప్రాణేశా! వచ్చితివా!

చంద్ర: మనోహరిణీ! నీవు రమ్మనుట! నే రాక సాహసించుటలు నా! రమ్ము. త్వరగా వెడలనగును. అదిగో! చంద్రోదయమగుచున్నది. చందనదాసాదులు మన కొఱకు వేచియున్నారు. రమ్ము, ఏల సంశయింతువు?

హేళి: ఆర్యాగ్రణీ! నాజనకుని విస్మరింపఁ జేతసము చే వెట్టి కలచినట్లున్నది.

చంద్ర: చేలా! అతనినిగురించి భయపడకుము. ఆర్యచాణక్యులవారతని నెట్లైనఁ గొలది కాలమున సంధికిచ్చగించునట్లొనర్చి పూర్ణాంగీకారమున మన ద్వాహ మొనర్తునని నా కభయమిచ్చె. స్వస్థచిత్తవైరమ్ము. మన పరిణయమునకు మీ తండ్రి యఙ్గీకరించు దనుక నా మహాత్ముని విడిది యందతిథినై యుండుము.

హేలెన: ప్రాణేశ్వరా! అట్లే యగుఁగాక! అయిన నొక ప్రశ్న. నేను బేలను. మీకు నాపైగల మోహము పూర్ణమో అకలంకమో కాదో ఇపుడైనఁ దెలుపుము. ఏలన.

ఉ॥ కన్యరో నాకు నీవయినఁ గామముకింతయులేదట న్ననే
మన్యువునన్ దపింతునని మానసమందుఁదలంచి క్రూరకా
ర్యణ్యముఁ బూనిలేనినెనరున్ నటియించివరించుకంటె న
న్యోన్య సుఖాంతకోద్యమము నాస్తిగదా మగధావనీశ్వరా?

చంద్ర: ముగ్ధా! నా మోహమునెడలను నిట్టి సంశయమా! అది వచనాతీతము; అఖండము, అనంతము, అయ్యది హృదయైకసాక్షికము. నా భావివర్తనమే నీకు దాని నైజము తెల్పు.

మ॥ చెలితండంబులు బాంధవోచ్చయములున్ జేఁదోఁడునైదోఁడులై
కలకాలంబు ప్రచారముల్ సలుపగా గారాబమున్ జూపగాఁ
దలపూవాడక యెండకన్గనక సంత్రాణంబునన్నంటి, విం
కలిసీలాలక! యోలలార్చెదనురమ్మా కామపాథోనిధిన్.

'రాజానో బహువల్లభాః' యను నార్యోక్తి మృషయగునట్లు యేకపత్నీవ్రతుఁడనై సర్వకాల సర్వావస్థల మెలంగెద. ఇదియే నా ప్రతిన. ఇందులకు సాక్షులు.

హేలెన: ప్రాణవల్లభా! సజ్జనులమాటలకంటె వేరు సాక్షులు వలయునా? రండు.

చంద్ర: ప్రియసీ! ఇటు ఇటు. రదనికా! రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

చంద్రగుప్తనాటకము.

పంచమాంకము-ప్రథమ రంగము.

స్థలము:-నికియా నగరము-రాచనగరు.

(అగ్రాసనములపై సెల్యూకస్, మెగాస్థనీసు)

సెల్యూ: మెగాస్థనీస్! ఈ చాణక్య నృపాంసనుఁడు వ్రాసిన దంతయు నిజమేనా?

మెగా: (చదివి) రాజేంద్రా! చాల వఱకు యదార్థమే. తమ పుత్రుఁడు ఆంటియోకను వ్రాసిన లేఖ దీనిని రూఢపఱచుచున్నది. ఆంటిగోనను మీ రన్యదేశ దండయాత్రాలోలనులై యుండ నిదియే వైరము సాధింప సమయమని మన రాజ్యముపై దాడి వెడలెను. 'మరియు బ్యాక్ట్రియా, పార్థియాలు మన క్షాత్రపుల నిరంకుశ ప్రభుత్వము నోర్వక స్వరాజ్య సంపాదనోత్సాహముతోఁ దిరుగఁబడినవి. అవియు హైందవ గూఢచారులచేఁ బ్రేరితములట. ఆ దండయాత్ర నెదుర్కొనుటకు ఆ జన విప్లవము నణచుటకు హిందూదేశ దండయాత్ర ముగిసినను ముగియకున్నను సత్వరము మీరు రావలసినదిగా తమ పుత్రుని లేఖ.

సెల్యూ: అకటా! నా పుత్రుని కోర్కె నెట్లు నెరవేర్తు?

మ॥ తురగస్యందన పాదగద్విరద సందోహైక సంరంభియై
భరతోర్వీధవచంద్రపాలితధరా వాల్లభ్యమాసించి యు
ర్వర నేతెంచి విరోధిచేఁగలనఁ బెడ్పాటొంది వెన్దిసినన్
వెలిపింపఁజనుదేరి తా వెలచి వెన్వ్దిసినం జాడరే.

మెగా: రాజేంద్రా! ఎవరేమనుకొనినను వెనుక కేగుటకు వీలు లేదు.

సెల్యూ: ప్రధానీ! ఈ కల్లరి మనల నలువైపుల నెవరెవరో అరికట్టినారన్న నమ్మదవా యేమి.

మెగా: ఈ వార్త అవశ్యము విశ్వసనీయము. మన బాగులను నలువంకలకుం జని హైందవ సైన్యముఁ గనుఁగొనిరి. మఱియు నీ చాణక్యుని ప్రభావ మే

నెఱుగుదు. అతఁడు ప్రగల్భములాడువాఁడు కాదు. చెప్పినంతయుఁ జేయును. కర్తవ్య మాలోచింపుఁడు.

సెల్యూ: అహో! నాకట్టి దురవస్థ దొరకొనె. ఎట్టి దుర్ముహూర్తమున నీ ప్రయాణమారంభించితినో గాని నా యాశలు నిరాశలయ్యె. నా నిరంతర విజయాభిధానంబు నేలపాలయ్యె. తుదకు నా గ్రహచార వశంబున దెల్వియందు దైవజ్ఞుఁడొసంగిన సందేశముగూడ నబద్ధమయ్యె. దైవ సహాయము లేక యేకార్య మొనర్ప వచ్చునను గొఱవితోఁ దలఁ గోకినట్లగు.

తే॥ కటకట! సర్వభూభరణ కార్యధురంధర శాత్రవేశ్వరో
త్కట పటుగర్వ వైభవ విదారణయోగ్య పరాక్రమోల్లస
ద్భట పటలీపరివృతు నుదారబలప్రతిభాఢ్యు నన్ను ని
ట్లటమటఁజెందఁ జేసెనుగదా! విధికొక్కఁ డసాధ్యమున్నదే.

మంత్రీ! మన గూఢచారు లరిరాజ్యమున నంతఃకలహంబులఁ గలిగింప నేరరైరా?

మెగా: మన చారు లాంధ్రుల మగధరాజ్యముపై దాడి వెడలఁ బురికొల్ప యత్నించిరి గాని భగ్నమనోరథులైరి. వారు తమలో మనకెన్ని కలహము లున్నను నీ తరుణమునఁ గలహమునకు దిగి భారత మాతను దాసిఁజేయ మనిరి. ఇంక మాగధులు మౌర్య పరిపాలనమునఁ దృప్తి నొందియున్నారు. చంద్రగుప్త రాజచంద్రుఁడు సత్పథంబున వర్తింప కువలయానందం బొనఁగూడి అరివిజృంభణ మడుగంటి యుండఁ గామ్యార్థ సిద్ధులై యున్నారు. కావున మన చారు లేమియుఁ జేయనోపరైరి.

సెల్యూ: అమాత్యా! ఇరువది సంవత్సరముల క్రింద నన్యోన్య కలహంబులఁ జిక్కి దేశభక్తి రహితులయి అజ్ఞానాంధులై, అదృష్టులై యున్న హిందువులింత త్వరలో సంఘీభావమును రాజనీతిని దేశభక్తిని పరాక్రమమును యెట్లు నేర్చిరి?

మెగా: రాజేంద్రా! అందులకు రిచ్చపడ నేల. ప్రతి జాతియును ప్రజాపీడనమును నగ్ని దివ్యము నూర్చినంత రక్షకుని నొకనిఁ గాంచు. అసురలచేఁ దపించు సురలకు మధుసూదనుఁడు, ఫారోఁ జెప్పువారిచేఁ గుందు నిస్రైల్సుకు మోసెసుం

బోలె మీడియనులచే బాధనొందు పారసీకులకు సైరసుం బోలె యవనాదులచేఁ బీడనొందు హైందవులకు దేశోద్ధారకుండుగా నార్యుండవతరించి హైందవులకు స్వాతంత్ర్య మొసగూర్చె. ఆ స్వాతంత్ర్యలయమునఁ జెటిగిన మొలకలే ఈ దేశభక్తి ధైర్య శౌర్య సంఘీభావములు. ఇక నే నేగి హైందవ రాయబారులఁ దోడితెచ్చెద.

(నిష్క్రమించును.)

సెల్యూ: అక్కటా! నా కిట్టి పాటు లొదవునని కలనైన దలంచితినే. ఇట్టి మానహీనపు బ్రతుకు బ్రతుకుటకన్న పాత్రకులునివలె మరణించుట మేలు.

అక్కటా, పాత్రకులా, నీ వెంత పుణ్యాత్ముఁడవు.

ఉ॥ ఆ కుటిలాత్ము యార్యవసుధాధిపు వెంటఁ బలాయనంబుగా
గ్రీకులు యుద్ధభీతులయి కీర్తిఁ దలంపక వెన్నుఁజూపగా
మా కులగౌరవక్షయము మా సెడొ నీయుల విక్రమాంతమా
లోక మొనర్పలేక యనిలో మృతినొందితి వే చమూపతీ

నీవలె నేను నొనర్చుదు లెమ్ము. ఏలయన నా పేరుతోడ నా సుఖమును మాయమయ్యె. నా యాత్మజాత నా కంటి రసాయనము నా చేతులయందల్లారు ముద్దుగాఁ బెజిగిన ముద్దుగూన నన్నుఁ బాసి నా శత్రువు నాశ్రయించి నా సౌఖ్యము రూపుమాపి నా దుఃఖమును నూఱు మడంగు లెక్కువఁజేసె.

ఉ॥ ఏ వనజాక్షి మాకు జనియించినదాది స్వలీలచేత, నా
నా విధ సౌఖ్యవార్నిధి ననారతమున్ మము నోలలార్చెనో
యా వనజాక్షియే యిటు లనర్థశిఖన్ మముఁద్రోసిపోయె ఛీ
యేవి సుఖప్రదంబులొ యవే యసుఖప్రదముల్ నిజంబుగాన్.

కానీ, కానీ, కీడులో మేలొనఁగూడునా? (చాణక్య చందనదాసులతో మెగాస్థనీసు బ్రవేశించును. ఉచితాసనములపై నాసీనులగుదురు)

చాణ: సిరియాధిపా, మేము మా భూపాలుని పంపున సంధివిషయముల మాటాడ వచ్చితిమి.

సెల్యూ: రాయబారులారా! ఈ సంధి వలయునని నేఁ గోరితినా? ఈ పిలువని పేరంటమేల?

మెగా: రాజేంద్రా! మాయ్యనిపైఁ గోపమున మీరిట్లందురే గాని లేనిచో వీనిని వినకయే యిట్లు నిరాకరింతురా!

చాణ: రాజేంద్రా! మీ మంత్రి ప్రాజ్ఞుఁడతనిమాట లాదరణీయములు.

చ॥ మీకును మాకు నేటికి సమీకమికేల సిరియావనీశ! ల
క్ష్మీకరుణాకటాక్షమునఁ జేకుతె మాకు జయంబటంచు నీ
వీక విషాద మూనక వివేకము వీడక సంధిఁజేయుమా
కోకచకోరకోటి కొనఁగూడునె కోరెడు కోర్కెలొక్కచోఁ.

చంద: ఆర్యాగ్రణీ ఇంకను యుద్ధమొనర్చి జనక్షోభమొనర్చుట తగునా?

మ॥ హితులై లోకముఁబెంప మున్పఁగల మీనీచాయ నెన్నాళ్ళకుం
గ్రితమో మాసిన ద్వేషభావ మెద గారింపంగ నన్యోన్యశ
త్రుతఁ బోనాడక యుద్ధమాడి జననిర్మూలంబుఁగావించి ప్రా
కృతులుంబోలె మెలంగగానగునొకో గ్రీక్ రాజన్యకంఠీరవా.

సెల్యూ: రాయబారులారా! మీకును మాకును సంధి యెట్లుపొసఁగును.

చాణ: భూపాలా! నే నంపిన లేఖ బఠించిన మీ రే స్థితిలో నుండునది మీకు విశదమైయుండు. ఆ విషయముపైఁ జెప్పుట చర్వితచర్వణమగు. మీకును మాకును సంధిపొసగుటకుమున్న మీరుకొన్ని నిబంధనల కియ్యకొనవలయును, వానిలో మొదటిది మీ కొమరితను మా రాజునకిచ్చి పాణిగ్రహణ మొనర్చుట.

సెల్యూ: అందులకే నియ్యకొనను. ఇంకేమైన నిబంధన లున్న నుడువుడు.

మెగా: ఆర్యులారా! దీనికి మా రాజు నంగీకారముతోఁ బనియేమి? ఆ కాంత మీ రాజునే వలచి యతనికడనే యున్నది కదా? అతఁడేల వివాహముఁ జేసికొనగాదు?

చాణ: మంత్రివరా! మా రాజునకు హేలినికిఁ బాణిగ్రహణ మిష్టము గాని రాక్షస వివాహముగాదు. మఱియు మీ రాజందుల కంగీకరించిన గ్రీకార్య

క్షోణులకు శాశ్వతమైత్రి గుదురును. లేనిచో క్షణభంగురమగు. రాజేంద్రా! యోజింపుఁడు.

మ॥ యవనానీకము శౌర్యధైర్యముల కావంతైన బద్ధుండు గా
ని విపన్నుండు మురాసుతుండు యవనీ నిస్సీమలావణ్యవై
భవ సంపన్నతఁ గోరి సంధికిటు లంపంగా రణాపన్ను లీ
రవివేకంబున దాసిఁద్రోయుటలు బాఁగే గ్రీకు భూపాలకా!

సెల్యూ: ఏమైనఁ గానిమ్ము. నా ముందఱ నా ధూర్త ప్రశంస వలదు. దానికి నాకు నెన్నఁడో ఋణము దీరినది.

శా॥ ఏనాఁడా కుటిలాత్మ నా పదుల నొక్కింతైన నాలింపక
త్యానందంబున గ్రీక్జనాంతకుని నార్యాధీశు వెన్నాడెనో
యానాఁడే తెగె సర్వబంధములు నా కా ఆగకింకర్ వృథా
గా నా యౌవతి యేల నాతి భరతస్వామాపాయుఁ బెండ్లాడఁగన్.

చంద: మీ రిట్లనుట పాడిగాదు. ఆ కన్యారత్నముపై వాత్సల్యము మీ కింతతో నంతరింప నగునా? ఆ కాంత మీ కొసంగిన సుఖమొక్కింత స్మరింపుఁడు. ప్రకృతి ప్రేరిత దోషము సైరింపుఁడు.

చాణ: మీకును మాకును జాతి మత వర్ణ వైరస్యంబు లుండుట నిజమే. అవి దైవ నిర్మితంబులు, అనివార్యంబులు. వాని వదలి మీ కుమారితను మా రాజున కొసఁగుటకు వెనుదీయనేల? అతనికి వరోచిత లక్షణములు కఱవయ్యెనా? భారతేశున కైశ్వర్య లోపమా? ఆర్యవంశజున కన్వయ లోపమా! చతుష్షష్టికళాపారంగతునకు విద్యాలోపమా? ఇట్టి మార్యునకుఁ గన్యనీయఁ గుహానాజాత్యభిమానంబునఁ గొంకనగునా! మృగతవ్యుండు మృగయుండాయెనని తిరస్కరింపకుము.

మెగా: రాజేంద్రా! వీరి వాక్యములు సమంజసములు, ఆదరణీయములు. వీరిందు కంగీకరించిన సర్వశ్రేయములగు. యవన హైందవులకుం జిరమగు మైత్రి చేకూరు. మనకును మన శత్రువులపై భారతీయుల సాయము లభ్యమగు. మీ ప్రియ పుత్రికకు నిరంతర సౌఖ్యముం గలుగుననుట సంశయింప వలదు, వీరి ప్రార్థన కియ్యకొనుఁడు.

చంద: యవనేశ్వరా! ఇంత తీవ్ర కోపము మీ పుత్రిపై మీకుఁ దగునా?

చ॥ అజితపరాక్రమక్రము ననంగవిలాసుని వహామ్యుఁగాంచియ
క్కజపడి మీ తనూజ తమకంబునఁ గుందుచు మీ యనుజ్ఞ చి
త్తజగురుబోధఁజేసి జవదాటిన నిట్లు క్షమింపకుందె? యా
త్మజకౌనరించుతప్పుఁ దలిదండ్రులు సైపకయుంట ధర్మమే?

చాణ: ఆర్యా! ఇంకను బలుకవేమి! మమ్ము సెలవుఁ గైకొనమనెదరా (లేవ నుంకించును.)

మెగా: రాజచంద్రా! ఇదేమి విపరీతము? (లేచివచ్చి చెవిలో నేదియో నుడువును)

సెల్యూ: రాయబారులారా! కూర్చుండుఁ డిందఱి మాట నేఁ ద్రోసివైవఁజాల. అట్లే నా పుత్రి మీ భూపాలుని చెట్టఁబట్టుఁగాక! ఈ పరిణయమే యవన హైందవ మైత్రికి స్తిభారమగునుఁ గాక.

చాణ: తథాస్తు! యవనేశ్వరా! కయ్యంబు వియ్యంబునకు వియ్యంబు నెయ్యంబునకు మూలమగుగాక. ఇంకఁ దక్కిన నిబంధనలన్నియు క్షణములో ముగింపనగు. మీ పుత్రిక కరణముగా అకీయా, యరకోసియా, పరోప నిషాద, దక్షిణ గెడ్రోసియా దేశముల నిత్తురుగాక. ఈ దేశములు విస్తారముగా నార్య ద్రావిడ జాతుల కావాస భూములు. అట్టిచోఁ బ్రస్తుతమున్న హిమవంతమునకు బదులు హిందూకోశ పర్వతము మన దేశముల కెల్లయగు.

సెల్యూ: మే మోడకయే యింత విశాల భూమిని మీ కొసఁగుదుమా?

చంద: మీరోడిరని మేము వీని నడిగితిమా? మీ పుత్రిక కరణముగా నీయఁ గోరితిమే.

మెగా: (జనాంతికము) రాజశేఖరా! ఆ భూము లెప్పుడు మనపైఁ దిరుగఁబడుచుండు. వానివలన మనకు లాభము లేదు. కావున వీని నొసఁగుట దుఃఖకరముగాదు. ముందు వెనుక లాలోచించి యుత్తరమిండు.

సెల్యూ: సరియే, తర్వాత.

చాణ: ఇక మేము కోరఁదగిన దేదియు లేదు. మీ కేమైన నిబంధనలఁ గోరెదుచో వింటము.

మెగా: మీ రాజునొద్ద మా రాయబారి నొకని నుంచుకొనవలయును.

చాణ: అందులకు సందియమా? మీరనునట్లు ఒనర్తురేని మెగాస్థనీసునే మాకడ కంపిన బాగు.

సెల్యూ: ఉభయ పక్షముల బందీల విడిపింపవలయు.

చాణ: అట్లే. వలయుచో మీ కాంటిగోనసుపై సాయము వలసిన నొనర్తును.

సెల్యూ: ఆర్యా! వలసిన సాయ మర్థింతును లెండు. మా కైదువందల గజముల నీఁగవలయు.

చాణ: తప్పక యొసంగెదము. ఒక గజగామినికి బదు లైదువందల గజముల నిచ్చుట మా శాస్త్రసమ్మతమే.

సెల్యూ: మనవారల కందఱకు సంధియైనదని తెలియఁజేయుము.

(మెగా. నిష్క్రమించును.)

చాణ: రాజచంద్రా! ఇంక సత్వరమేగి మనరాకకెదురులు చూచు హెలెన చంద్రగుప్తులకు హర్షమొనర్తము. రండు. తక్కుంగల విషయములఁ దర్వాత తీర్మానింతము. రమ్ము.

సెల్యూ: ఆర్యా! అట్లే కానిమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

చంద్రగుప్త నాటకము.

పంచమాంకము—ద్వితీయరంగము.

స్థలకము—హైందవ శిబిరము, రాచనగరు.

(మైత్రేయ చంద్రగుప్తు లాసీనులై యుందురు.)

చంద్రః:

చ॥ కువలయబాంధవర్క్షనటకోటి వియత్తలరంగమందునం
దవిలినటింపఁ బ్రాణులమితంబుగ నిద్రిలుచోఁ బ్రభాతమన్
యవనిక దించివైచి సమయాభిదసూత్రధరుండు లోకబాం
ధవనటునిం బ్రవేశముఁ బొనర్చెడు రక్త్యుపపాదనార్థమై.

మైత్రే: మిత్రా! మీ సుఖమునకును రాత్రి చని వేకువ గావచ్చినదిగదా!

చంద్రః: వయస్యా! ఇదంతయు మీ సహాయ ఫలమేకదా! ఈ మారుతము మందమందముగ వీచుచున్నవి.

తే॥ గీ॥ రాత్రియంతయుఁ బూకనిర్ఝరిణులందు
స్నాతులై ప్రభాతంబున వాతపోత
తతులు పుష్పవతులైన లతలనంట
వెఱచికాబోలు మెలమెల్లవీచుచుండు.

మైత్రే: అవునవును. నీ కిపుడు మనసంతయుఁ బుష్పలతపైననేగదా! వయస్యా! ఇంకను రదనికా హేళినులు రాలేదేమి? శుభ ముహూర్తము దాయుచున్నది గదా? సెట్టి శృంగారించునప్పటికి పట్టణము కొల్లబోయినట్లు వీరి సింగార మగునప్పటికి మీ ముహూర్తము దాటిపోవుచున్నదే? సహజ సౌందర్య వతులకు సొమ్ము లేల? అదిగో, వారును వచ్చుచున్నారు. వారల నా ప్రశ్న యడుగుము (రదనికా హేళిను లరుదెంతురు. చంద్రగుప్తుఁడెదురేగి హేళి ని కైఁగొని పరిక్రమించును.)

చంద్రః: ప్రేయసీ! ఎప్పుడు వచ్చునాయని మన మెదురు చూచుచున్న కాల మాసన్న మైనది. నా సంతోషమును జిక్కఁబట్టినను నిల్వక పొంగి పొంగి పైపై వచ్చుచున్నది.

హేలి: మనోనాథా! నాకు నట్లేయున్నది.

శా॥ అవ్యాజప్రణయావరోధము లసంఖ్యాకమ్ములంచుఁ మహా
కవ్యాదుల్ వచియింతురట్లు మన కాగవ్యాప్తియుండుఁ విఘా
త వ్యూహంబులు దోచె నైన నితరార్థప్రాత మిద్ధాత్రి మో
హావ్యాపారములోడ సాటియగునా! రాజపంకాననా!

చంద్ర: ఈ సుఖమునకంతయు నీ రదనికయే కారణము. రదనికా! నీ కెంతయు మేము కృతజ్ఞులము. నీవు మా సంయోగమునకుఁ బాటుపడి నీ ప్రభుభక్తిని దేశభక్తిని వెల్లడించితివి.

రద: భారతేశ్వరా! నెచ్చెలి తోషణంబు నాకుఁ గర్తవ్యము. నేను మీ మెప్పుల కెంతదాన. మీ రిర్వురు సుఖంబుగ దీర్ఘకాలము కాపురము సేయఁ జూచుటయే మా కొక కోటిసేయు.

మైత్రే: వయస్యా! (గంతులు వైచుచు) ఇదేనోయి ఇహలోక స్వర్గము. మిమ్ముఁ జూచుకొలది నా కా స్వర్గ సుఖము ననుభవింప నాస వొదము చున్నది. రదనికా! ఏమనిరెదవు! నన్ను సుఖపెట్టెదవా?

రద: ఎగతాళిమారీ! పొమ్ము. నీ పరియాచకము లింకొకచో టికిం గొంపొమ్ము.

మైత్రే: ఏమే దాసీ! నావంటి యందగాఁడు తెలివిఁగలవాఁడు నీవు తలక్రిందులు తపమొనర్చినను దొరకునా?

రద: తపమొనర్చి చూచిన తర్వాత నీకుఁ బ్రత్యుత్తరమిత్తును. వారుగో రాజేంద్రు లిటు వచ్చుచున్నారు.

(సెల్యూకస్ చాణక్య మెగాస్థనీస చందనదాసులు ప్రవేశింతురు. దంపతులు నమస్కరింతురు.)

హేలెన: తండ్రీ! నా మనోజ్ఞప్రేరిత దోషము సైచినన్నాశీర్వదింపుము.

సెల్యూ: అమ్మాయీ! నిన్నెప్పుడో మన్నించితిని. మనకు వీనికి జాతిమతములు వేరైనను పతివ్రతా దర్శకంబు లొక్కటే. పతిభక్తియే సాధ్వికిసొమ్ము. తదనురూపంబుగా మెలంగి పుట్టినింటికి మెట్టినయింటికిఁ గీర్తిఁదెమ్ము. మగధేశ్వరా! మన నిరంతర సఖ్యాభివృద్ధికై నా పుత్రిని నీ కర్ధాంగిగానొసఁగెద. గ్రహియింపుము. (హెలెనా చేతిని చంద్రగుప్తుని చేత నిడును. చందనదాసు పుష్పదామంబుల నందీయ నొండొరుల దంపతు లలంకరింతురు.) ఇక నీ తన్వితోఁ బాటీ యార్యావర్తమును బాలింపుము.

మ॥ మదశత్రువ్రజముల్ హరించి హితులం బాలించి దేశైకమ
త్యదసుజ్ఞానమునిచ్చి సేద్యరచనాతంత్రాదివిద్యాళినం
పదచే మేలొనరించి యాలి వెడలన్ మాయంబుగావించి సౌ
ఖ్యదమై వెల్గెడు మీప్రభుత్వ మిల స్థైర్యస్ఫూర్తి వర్ధిల్లుతన్.

(దంపతులు చాణక్యునకుఁ బ్రణమిల్లుదురు.)

చాణ: (ఆశీర్వదించి) ఇష్టకామ్యార్థ సిద్ధిరస్తు! వృషలా,

చ॥ హిమగిరిరాట్తనూజను మహేశ్వరు వైఖరి, వాగ్రమామణిన్
గమలజుమాడ్కి శ్రీసతిని గంజదళాక్షునికైవడిన్ రతిన్
సుమశరుభాతి రోహిణిని సోమునిచొప్పున, భారతీశ! ఈ
రమణిభరించి లోకమునఁ బ్రస్తుతిఁగాంచుము ధర్మకామివై.

చందనదాసా! నీవేగి మన విశాల రాజ్యంబున హస్తివాహనంబులఁ దక్కఁ దక్కిన వాని నెల్ల బంధవిమోచన మొనరింప నాజ్ఞసేయుము. వృషలా, మున్ను రాజ్యంబుఁగూర్చితి! రమణి గూర్పనైతి! నిపుడా కొరంతయుఁదీరె. ఇంక నార్యోక్త విధానమున వివాహము జరిపింపవలయు రమ్ము. ఇంకేమి కోరుదువు?

చంద్ర: ఆచార్యోత్తమా! ఇంకను నాకును గామ్యేతర మేమున్నది.

ఉ॥ నందకులంబు నాకొఱకనందముగా నొనరించి యార్యరా
జ్యేందిరఁ జేలఁజేసితి, వహీనగుణాభరణాంక హేలినీ
సుందరిఁగూర్చి విస్తరవసుంధరఁ గైకొని గ్రీకురాజుతోఁ
బొందొనరించితిఁక గురుపుంగవ! కొండొక కామ్యముండునే!

అయిన నిట్లగుగాక!

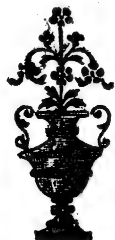
(భరత వాక్యము)

మ॥ ఖలపాపోచ్ఛ్వయులై, ప్రకీర్తిధనులై, గ్రీక్ రాజ రాణ్మిత్రులై,
జలజాతేక్షణపాదభక్తిపరులై సౌభ్రాతృసంబద్ధులై
బలులై బల్లిదులై ప్రభావయుతులై భద్రార్థులై భవ్యులై
కలకాలంబు చరింత్రుగాత భరత క్ష్మా మాతృ సంతానముల్!

క॥ పాత్రుండగు కౌండిన్యస।
గోత్రుండగు ముత్తరాజుకుల కువలయనే।
న్మిత్రుండగు సుబ్బార్యుని।
పుత్రుండగు సుబ్బరావు పొనరిచె దీనిన్॥

క॥ ఈ కరణిం బాటువడి నే।
నీకర మొనరించినకృతి శ్రీకరమై, శో।
భాకరమై బుధజననుతి।
కాకరమై వెలయుగాత మశ్రాంతమిలన్॥

Ramakrishna Press, Nellore.

తప్పొప్పుల పట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
1	20	గ్రీకులక	గ్రీకుల్
3	25	సెల్యూ	శల్యూ
10	3	చుండు	చుండురా
11	12	నేకాని	నేకానియి
	13	ఇట్లని	ట్లని
12	28	బ్రేమమార్పులం	బ్రేమమార్పులను
13	1	కడవి	కదలి
		విభువిని	భువిని
15	16	జంకుదలంకు	జంకుకలంకు
20	6	ఉల్లంబందున	ఉల్లంబందును
24	6	సౌహార్ద్రి	సౌహార్ద
	9	యనుల్	అనుల్
25	3	ప్రణమ్య	ప్రణత
26	16	క్జాలం	క్జాలాలం
27	9	గ్రీక్జాలం	గ్రీగ్జాలాలం
	12	డిటో.	డిటో.
	16	గాల్వెట్టి	గాల్వెట్ట
29	6	ముందు	ముంద
30	2	నిధీ	నిధి
	15	విచక్షణకు	విచక్షణతకు
31	13	సెల్యూ	శల్యూ
	25	గ్రీకారి	గ్రీగారి

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
32	6	ఛాత్రు	చ్ఛాత్రు
33	9	మోమఱ	మోమర
	17	గలించు	గలింప
34	17	పేర్మిమాంజనా	పేర్మిమాగజన
40	8	నొకింత	నొకింత?
45	5	తామసిలు	తామసిల
	7	మహాద్భా	మహాభా
47	10	నవనీత	నవనీత
50	5	మఱువక	మఱవక
53	6	అదియేని	అదియే
54	14	పేతు	సేతు
	19	శా॥	చం॥
55	23	యమాయకు	యమాయికు
57	14	సెల్యూ	శల్య
58	3	నే	నా
	7	నే	నా
	9	నే	నా
	12	యితి	యతి
	14	దుఃఖకరమె	దుష్కరమ్మె
	17	నాతోనైన	నాతోకలనైన
	20	నమితాంఘ్రిడా	వినుతాంఘ్రియి
	21	డాంభి	దాంభి
59	8	యనెదవా	యనెదవా? కడసారి యడిగెద. నీవు పాత్రకులు పాణిగ్రహించెదవా? లేక చెఱసాల నుండగోరెదవా?
60	6	పఠించు	పఠించునాంది
	7	నాందికరణి	కరణి
	9	నిర్వాహ	నిర్వహ
	15	సూనాంచితా	సూనాంచితా

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
61	20	మీ	ఈ
62	11	యూడగ	మూడగ
	12	ఁజరింతురం	స్ఫురించునం
63	1	యపగాధు	యపరాధ
	19	దెలియనా	దెలియని వా
	26	యతిచన	చన
65	5	జంధ్య	జందె
66	6	వైరాగ్యతమి	వైరాగ్యరతి
74	'4	వారి	వారు
76	7	భగుడై	పశుడై
77	25	కాయయూ	కాయూ
79	19	నా...స్మరింప	నా జనకుని సంస్మరింప.
	23	ద్వాహ	కుద్వాహ
80	4	పయిన	పయిని
82	22	అదృష్టు	అధృష్టు
83	3	తాళ్యలయము	తాళ్యలవాలము
	15	నాకంటి	నా కంటి యమృత
	21	ఛీ	చీ
84	14	రాజన్యకం	రాజకం
85	21	మృగ	మృగి
87	12	కెదురులు	కెదురు
88	5	మందునం	మందాగిన్
	8	ముఁబో	ముపో
89	8	సాటియౌనా	సాటియనవౌనా
90	2	దర్శకంబు	ధర్మంబు
	9	సేద్య	సీర
	14	వాగ్రిమా	వాక్సతీ